

Regeringens proposition

1980/81:185

om proportionella val till statliga nämnder m. m.;

beslutad den 9 april 1981.

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

OLA ULLSTEN

KARL BOO

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen behandlas frågan om proportionellt val av ledamöter och suppleanter i sådana statliga och liknande organ som helt eller delvis utses av kommunfullmäktige eller landsting. För de fall där bestämmelser om proportionellt val saknas föreslås, med några undantag, att sådana införs. Vidare föreslås att bestämmelserna om val av suppleanter ändras så att en grupp av suppleanter kan utses för ledamöterna i stället för som nu en personlig suppleant för varje ledamot. Ändringarna avses träda i kraft den 1 januari 1983 eller i vissa fall den 1 juli 1983.

1 Förslag till Lag om ändring i kommunallagen (1977:179)

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 23 § kommunallagen (1977:179) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.
23 §

Val av styrelse, annan nämnd och beredning samt av revisorer och revisorssuppleanter som avses i 5 kap. 1 § skall vara proportionellt, om det begäres av minst så många ledamöter som motsvarar den kvot, vilken erhålles om antalet närvarande ledamöter delas med det antal personer som valet avser, ökat med 1. Om kvoten är ett brutet tal, skall den avrundas till närmast högre hela tal. Om förfarandet vid sådant proportionellt val finns bestämmelser i lagen (1955:138) om proportionellt valsätt vid val inom landsting, kommunfullmäktige m. m. I Stockholms kommun gäller ej bestämmelserna om proportionellt val beträffande nämnd som avses i 3 kap. 13 § andra stycket.

Vad som sägs i första stycket gäller också när fullmäktige skall välja ledamöter och suppleanter i styrelse för aktiebolag, ekonomisk förening eller stiftelse eller revisorer och revisorssuppleanter för granskning av sådan styrelsens förvaltning.

Om fullmäktiges val av ledamöter och suppleanter i vissa statliga styrelser och andra organ finns särskilda bestämmelser.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983.

2 Förslag till Lag om ändring i lagen (1976:891) om val av ledamöter i länsstyrelsens styrelse

Härigenom föreskrivs att lagen (1976:891) om val av ledamöter i länsstyrelsens styrelse skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Länsstyrelsens styrelse består, utöver ordföranden, av 14 ledamöter, som utses genom val. Valet förrättas av landstinget *eller*, om i länet finns kommun som ej ingår i *landstings-*

Länsstyrelsens styrelse består, utöver ordföranden, av 14 ledamöter, som utses genom val. Valet förrättas av landstinget. *Om det* i länet finns *en* kommun som ej ingår i *landstings-*

Nuvarande lydelse

kommun, av landstinget och kommunfullmäktige med den fördelning dem emellan som regeringen bestämmer efter befolkningstalen. I Gotlands län förrättas valet av kommunfullmäktige i Gotlands kommun. För varje ledamot utses en suppleant. Ytterligare föreskrifter om val av ledamöter och suppleanter meddelas av regeringen.

Föreslagen lydelse

kommunen, skall valet förrättas av landstinget och kommunfullmäktige med den fördelning dem emellan som regeringen bestämmer efter befolkningstalen. I Gotlands län skall valet förrättas av kommunfullmäktige i Gotlands kommun. För de ledamöter som har valts av landstinget eller kommunfullmäktige skall lika många suppleanter väljas. Ytterligare föreskrifter om val av ledamöter och suppleanter meddelas av regeringen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983. De nya bestämmelserna om val av suppleanter tillämpas dock dessförinnan vid val som avser tid efter utgången av år 1982.

3 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1972:509) om vad som avses med polismyndighet m. m.**

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1972:509) om vad som avses med polismyndighet m. m.

dels att i 2 § ordet "Konungen" skall bytas ut mot "regeringen",

dels att 1 § skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

1 §

Med polismyndighet avses polisstyrelsen i distriktet, om ej annat följer av lag eller annan författning.

Polisstyrelsen består av polischefen och det antal valda ledamöter, minst sex och högst åtta, som länsstyrelsen bestämmer.

Ledamöterna utom polischefen skall väljas av landstinget. Om det i polisdistriktet finns en kommun som inte ingår i landstingskommunen, skall valet förrättas av landstinget och kommunfullmäktige med den fördelning mellan dem som länsstyrelsen

Nuvarande lydelse

Närmare föreskrifter om polisstyrelse meddelas av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer. Genom sådan föreskrift får befogenhet att besluta i fråga om frihetsberövande tilläggas endast högre polisbefäl.

Föreslagen lydelse

bestämmer efter befolkningstalen. I Visby polisdistrikt skall valet förrättas av kommunfullmäktige i Gotlands kommun. För de ledamöter som har valts av landstinget eller kommunfullmäktige skall lika många suppleanter väljas.

Närmare föreskrifter om polisstyrelsen meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer. Genom sådana föreskrifter får endast högre polisbefäl ges befogenhet att besluta i fråga om frihetsberövanden.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983. De nya bestämmelserna om val av suppleanter tillämpas dock dessförinnan vid val som avser tid efter utgången av år 1982.

4 Förslag till**Lag om ändring i taxeringslagen (1956:623)**

Härigenom föreskrivs att 7, 8 och 9 §§ samt 61 § 1 mom. taxeringslagen (1956:623)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*7 §²

Antalet valda ledamöter i taxeringsnämnd skall vara minst fem och högst åtta. Antalet ledamöter bestäms av den som förrättar valet eller, om ledamöterna skall väljas av skilda organ, av länsstyrelsen.

För varje vald ledamot skall väljas en suppleant.

För de valda ledamöterna skall lika många suppleanter väljas. Om suppleanterna inte väljs proportionellt, skall vid valet även den ordning bestämmas i vilken de skall kallas till tjänstgöring.

Om utgången av val skall den som därvid fört ordet omedelbart under-

Den som har varit ordförande vid ett val, skall omedelbart underrätta

¹ Lagen omtryckt 1971:399. Senaste lydelse av lagens rubrik 1974:773.

² Senaste lydelse 1978:316.

Nuvarande lydelse

rätta länsstyrelsen, taxeringsnämndens ordförande och de valda.

Föreslagen lydelse

länsstyrelsen, taxeringsnämndens ordförande och de valda *om utgången av valet.*

8 §³

Ordförande i taxeringsnämnd skall vara myndig svensk medborgare. Han får ej ha fyllt sjuttio år eller vara i konkurstillstånd.

Valbar till ledamot eller suppleant i taxeringsnämnd är myndig svensk medborgare, som ej har fyllt sjuttio år. Den som väljs till ledamot eller suppleant i taxeringsnämnd för lokalt eller särskilt taxeringsdistrikt skall vara mantalsskriven i kommun som helt eller delvis ingår i distriktet.

Till ledamöter och suppleanter *skall* utses personer som har insikt i de beskattningsfrågor som ankommer på taxeringsnämnden.

Till ledamöter och suppleanter *bör* utses personer som har insikt i de beskattningsfrågor som ankommer på taxeringsnämnden.

Den som har fyllt sextio år eller uppper annat giltigt hinder är ej skyldig att mottaga uppdrag som ledamot eller suppleant.

Taxeringsnämnden prövar självmant den valdes behörighet. Talan mot taxeringsnämndens beslut förs genom besvär hos länsstyrelsen.

9 §⁴

Den som har fyllt sextio år har rätt att frånträda uppdrag att vara ledamot eller suppleant. Annars får ej någon frånträda sådant uppdrag om han ej uppper hinder som godkänns av den som har utsett honom.

Upphör ledamot eller suppleant att vara valbar eller behörig, förfaller uppdraget.

Förordnande som ordförande i taxeringsnämnd får återkallas när synnerliga skäl föreligger.

När ledighet uppkommer utses ny ledamot eller suppleant för den tid som återstår.

Om en ledamot som har utsetts vid proportionellt val avgår under tjänstgöringstiden, inträder en suppleant, enligt den ordning mellan suppleanterna som har bestämts vid valet, i ledamotens ställe för återstoden av tjänstgöringstiden. Om en ledamot eller suppleant som inte har utsetts vid proportionellt val avgår, utses en ny ledamot eller suppleant för återstoden av tjänstgöringstiden.

³ Senaste lydelse 1978:316.

⁴ Senaste lydelse 1978:316.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Är ordförande i taxeringsnämnd förhindrad att leda sammanträde med nämnden, förordnar länsstyrelsen, om det behövs, annan att vara ordförande för den tid hindret varar.

61 §

*I mom.*⁵ Taxeringsnämnden sammanträder på tid och plats, som bestäms av ordföranden. Denne kallar ledamöterna och underrättar suppleanterna om sammanträdena. Till det första sammanträdet för årets taxering kallas även suppleanterna. Är ledamot förhindrad att komma till sammanträde, skall han i sitt ställe kalla för honom utsedd suppleant och även underrätta ordföranden härom. Länsstyrelsen och den lokala skattemyndigheten skall i god tid underrättas om tid och plats för sammanträdena. Skattskyldig skall underrättas om tid och plats för sammanträde vid vilket redovisning skall lämnas för taxeringsrevision som har verkställts hos honom.

Vid sammanträdena förs protokoll enligt de närmare föreskrifter som meddelas av regeringen.

I mom. Taxeringsnämnden sammanträder på tid och plats, som bestäms av ordföranden. Denne kallar ledamöterna och underrättar suppleanterna om sammanträdena. Till det första sammanträdet för årets taxering kallas även suppleanterna. Om en ledamot är förhindrad att komma till ett sammanträde, skall han i sitt ställe kalla en suppleant enligt den ordning mellan suppleanterna som har bestämts vid valet samt underrätta ordföranden. Länsstyrelsen och den lokala skattemyndigheten skall i god tid underrättas om tid och plats för sammanträdena. Om taxeringsrevision har gjorts hos en skattskyldig skall den skattskyldige underrättas om tid och plats för det sammanträde vid vilket revisionen redovisas.

Vid sammanträdena skall protokoll föras enligt de närmare föreskrifter som meddelas av regeringen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983. De nya bestämmelserna om val av suppleanter tillämpas dock dessförinnan vid val som avser tid efter utgången av år 1982.

5 Förslag till**Lag om ändring i fastighetstaxeringslagen (1979:1152)**

Härigenom föreskrivs att 17 kap. 8, 10 och 12 §§ samt 20 kap. 2 § fastighetstaxeringslagen (1979:1152) skall ha nedan angivna lydelse.

⁵ Senaste lydelse 1978:316.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

17 kap.

8 §

Antalet valda ledamöter i fastighetstaxeringsnämnd skall vara minst fem och högst åtta. Antalet ledamöter bestäms av den som förrättar valet eller, om ledamöterna skall väljas av skilda organ, av länsstyrelsen.

För varje vald ledamot skall väljas en suppleant.

Om utgången av val skall den som därvid fört ordet omedelbart underrätta länsstyrelsen, fastighetstaxeringsnämndens ordförande och de valda.

För de valda ledamöterna skall väljas lika många suppleanter. Om suppleanterna inte väljs proportionellt, skall vid valet även den ordning bestämmas i vilken de skall kallas till tjänstgöring.

Den som har varit ordförande vid ett val, skall omedelbart underrätta länsstyrelsen, fastighetstaxeringsnämndens ordförande och de valda om utgången av valet.

10 §

Valbar till ledamot eller suppleant i fastighetstaxeringsnämnd är myndig svensk medborgare, som ej har fyllt sjuttio år. Den som väljs till ledamot eller suppleant skall vara mantalsskriven i kommun som helt eller delvis ingår i fastighetstaxeringsdistriktet.

Till ledamöter och suppleanter skall utses personer som har insikt i de fastighetstaxeringsfrågor som ankommer på fastighetstaxeringsnämnden.

Den som har fyllt sextio år eller uppger annat giltigt hinder är ej skyldig att mottaga uppdrag som ledamot eller suppleant.

Till ledamöter och suppleanter bör utses personer som har insikt i de fastighetstaxeringsfrågor som ankommer på fastighetstaxeringsnämnden.

12 §

Den som har fyllt sextio år har rätt att frånträda uppdrag att vara ledamot eller suppleant. Annars får ej någon frånträda sådant uppdrag om han ej uppger hinder som godkänns av den som har utsett honom.

Upphör ledamot eller suppleant att vara valbar eller behörig, förfaller uppdraget.

När ledighet uppkommer utses ny ledamot eller suppleant för den tid som återstår.

Om en ledamot som har utsetts vid proportionellt val avgår under tjänstgöringstiden, inträder en suppleant, enligt den ordning mellan suppleanterna som har bestämts vid valet, i ledamotens ställe för återstoden av

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

tjänstgöringstiden. Om en ledamot eller suppleant som inte har utsetts vid proportionellt val avgår, utses en ny ledamot eller suppleant för återstoden av tjänstgöringstiden.

20 kap.

2 §

Är ledamot förhindrad att komma till sammanträde, skall han i sitt ställe kalla *sin* suppleant och även underrätta ordföranden *härom*.

Om en ledamot är förhindrad att komma till ett sammanträde, skall han i sitt ställe kalla en suppleant enligt den ordning mellan suppleanterna som har bestämts vid valet samt underrätta ordföranden.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983. De nya bestämmelserna om val av suppleanter tillämpas dock dessförinnan vid val som avser tid efter utgången av år 1982.

6 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring**

Härigenom föreskrivs att 18 kap. 7, 8, 10, 20 och 24 §§ lagen (1962:381) om allmän försäkring¹ skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

18 kap.

7 §

Styrelse för allmän försäkringskassa består av ordförande och vice ordförande som utses av regeringen samt fyra ledamöter som utses av landstinget eller, där fråga är om kassa vars verksamhetsområde utgöres av kommun, av kommunfullmäktige. Härutöver få i styrelsearbetet deltaga två personalföreträdare. I fråga om dessa äger lagen (1976:230) om rätt för arbetstagarorganisation att utse och entlediga företrädare för de anställda i styrelse eller annat organ vid statlig myndighet motsvarande tillämpning. I styrelsen för Stockholms läns allmänna försäkringskassa utser landstinget sex ledamöter.

Personalföreträdare är ledamot i den omfattning som framgår av särskilda bestämmelser.

¹ Lagen omtryckt 1977:630.

Nuvarande lydelse

För annan ledamot än ordförande och vice ordförande utses en suppleant.

Föreslagen lydelse

För ledamöterna, utom ordföranden och vice ordföranden, utses lika många suppleanter.

Landstingets och kommunfullmäktiges val av ledamöter eller suppleanter skall vara proportionellt, om det begärs av minst så många ledamöter i landstinget eller kommunfullmäktige som motsvarar den kvot, vilken erhålls om antalet närvarande ledamöter delas med det antal personer som valet avser, ökat med 1. Om kvoten är ett brutet tal, skall den avrundas till närmast högre hela tal. Om förfarandet vid sådant proportionellt val finns bestämmelser i lagen (1955:138) om proportionellt valsätt vid val inom landsting, kommunfullmäktige m. m. Om suppleanterna inte väljs proportionellt, skall vid valet även den ordning bestämmas i vilken de skall kallas till tjänstgöring.

8 §²

Styrelseledamöter utses, om inte regeringen föreskriver annat, för en tid av tre år, räknat från och med den 1 juli året efter det år då val i hela riket till landsting och kommunfullmäktige har ägt rum.

En styrelseledamot kan skiljas från uppdraget genom beslut av den som utsett honom.

Avgår en styrelseledamot innan den tid, för vilken han blivit utsedd gått till ända, skall för den återstående tiden utses en ny ledamot i den ordning, vari den avgångne ledamoten blivit utsedd.

Om en styrelseledamot som har utsetts vid proportionellt val avgår under tjänstgöringstiden, inträder en suppleant, enligt den ordning mellan suppleanterna som har bestämts vid valet, i ledamotens ställe för återstoden av tjänstgöringstiden. Om en annan ledamot avgår, utses en ny ledamot för återstoden av tjänstgöringstiden.

² Som nuvarande lydelse har angetts lydelsen enligt prop. (1980/81:135) om former för styrning av försäkringskassornas förvaltningsavgifter, m. m.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 §

Till styrelsesammanträde skola samtliga ledamöter kallas. Är styrelseledamot förhindrad att tjänstgöra, skall till tjänstgöring i första hand inkallas den för honom utsedde suppleanten. Suppleant må även eljest närvara vid styrelsens sammanträden och skall alltid underrättas om tid för sammanträde. Den i 12 § första stycket omförmälde direktören äger deltaga i styrelsens sammanträden men ej i dess beslut.

Till styrelsens sammanträden skall samtliga ledamöter kallas. Om en styrelseledamot är förhindrad att tjänstgöra vid ett sammanträde, skall en suppleant kallas i hans ställe enligt den bestämda ordningen mellan suppleanterna. Suppleanterna får även i övrigt närvara vid styrelsens sammanträden. De skall alltid underrättas om tiden för sammanträdena. Den direktör som avses i 12 § första stycket får deltaga i styrelsens sammanträden men ej i dess beslut.

Vid förfall för både ordföranden och vice ordföranden föres ordet av den som de vid sammanträdet närvarande utse.

Styrelsen är beslutför, då minst hälften av de ledamöter som äger deltaga i avgörandet är närvarande. Såsom styrelsens beslut gäller den mening, om vilken de flesta röstande förena sig, och vid lika röstetal den mening som biträdades av den som för ordet.

Vid styrelsens sammanträden skall föras protokoll. Har ledamot, som deltagit i ärendes behandling, från styrelsens beslut avvikande mening, skall denna antecknas till protokollet.

20 §

Frågor om förtidspension, med undantag av ärenden som avses i 7 kap. 1 § andra stycket, samt om handikappersättning och vårdbidrag avgöras i allmän försäkringskassa av en pensionsdelegation, bestående av åtta ledamöter. Dessa äro ordföranden i kassans styrelse, som tillika för ordet i delegationen, vice ordföranden i kassans styrelse, två av riksförsäkringsverket utsedda läkare, två av riksförsäkringsverket utsedda ledamöter som skola hava särskild erfarenhet av arbetsförhållanden och två av landstinget eller, om kassans verksamhetsområde utgöres

Frågor om förtidspension, med undantag av ärenden som avses i 7 kap. 1 § andra stycket, samt om handikappersättning och vårdbidrag avgörs i allmän försäkringskassa av en pensionsdelegation, som består av åtta ledamöter. Dessa är ordföranden i kassans styrelse, som också är ordförande i delegationen, vice ordföranden i kassans styrelse, två av riksförsäkringsverket utsedda läkare, två av riksförsäkringsverket utsedda ledamöter som skall ha särskild erfarenhet av arbetsförhållanden och två av landstinget valda ledamöter. Om kassans verksam-

Nuvarande lydelse

av kommun, av *kommunfullmäktige utsedda ledamöter*. Då skäl äro där-till må regeringen utse särskild ordförande och vice ordförande i pensionsdelegation.

För *annan ledamot än ordförande och vice ordförande* utses en suppleant. Regeringen må föreskriva att för envar av de av riks-försäkringsverket utsedda läkarna skola utses två suppleanter.

I allmän försäkringskassa må med regeringens medgivande finnas flera pensionsdelegationer.

Föreslagen lydelse

hetsområde utgörs av en kommun, skall två ledamöter väljas av kommunfullmäktige i stället för av landstinget. När det finns skäl till det får regeringen utse särskild ordförande och vice ordförande i en pensionsdelegation.

För var och en av de av riks-försäkringsverket utsedda ledamöterna skall en suppleant utses. Regeringen får föreskriva att två suppleanter skall utses för var och en av de läkare, som har utsetts av riks-försäkringsverket. För de ledamöter som har valts av landstinget eller kommunfullmäktige skall lika många suppleanter väljas.

Bestämmelserna i 7 § fjärde stycket om val av ledamöter eller suppleanter i styrelse för allmän försäkringskassa skall tillämpas vid landstingets och kommunfullmäktiges val av ledamöter eller suppleanter i pensionsdelegation.

I allmän försäkringskassa får med regeringens medgivande finnas flera pensionsdelegationer.

24 §

Försäkringsnämnd skall bestå av minst fem och högst sju av kommunen utsedda ledamöter. Består nämndens verksamhetsområde av flera kommuner, bestämmer dock riks-försäkringsverket antalet ledamöter och huru många ledamöter som skola utses av varje kommun. För varje ledamot utses en suppleant. Nämnden utser inom sig ordförande och vice ordförande.

Försäkringsnämnden skall bestå av minst fem och högst sju ledamöter, som väljs av kommunfullmäktige. Om nämndens verksamhetsområde består av flera kommuner, bestämmer dock riks-försäkringsverket antalet ledamöter och hur många ledamöter som skall utses av varje kommun. För ledamöterna väljs lika många suppleanter. Nämnden utser inom sig ordförande och vice ordförande.

Nuvarande lydelse

Vad i 8–10 §§ är stadgat med avseende på styrelse skall äga motsvarande tillämpning med avseende på försäkringsnämnd. Beslutanderätten i vissa ärenden, vilkas prövning ankommer på försäkringsnämnd, får enligt särskilda bestämmelser utövas av nämndens ordförande.

Föredragning inför försäkringsnämnd verkställs av den som den allmänna försäkringskassans styrelse utser därtill.

Föreslagen lydelse

Bestämmelserna i 7 § fjärde stycket om val av ledamöter eller suppleanter i styrelse för allmän försäkringskassa skall tillämpas vid valet av ledamöter eller suppleanter i försäkringsnämnd.

Bestämmelserna i 8–10 §§ om styrelse skall tillämpas på försäkringsnämnd. Beslutanderätten i vissa ärenden, som skall prövas av försäkringsnämnd, får enligt särskilda bestämmelser utövas av nämndens ordförande.

Ärenden föredras för försäkringsnämnden av den som den allmänna försäkringskassans styrelse utser.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983. De nya bestämmelserna om val av ledamöter och suppleanter i styrelse för allmän försäkringskassa, pensionsdelegation och försäkringsnämnd tillämpas dock dessförinnan vid val som avser tid efter utgången av år 1982.

7 Förslag till**Lag om ändring i skollagen (1962:319)**

Häriigenom föreskrivs att 22 § skollagen (1962:319)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Länsskolnämnd utgöres av nio ledamöter, som äro bosatta inom länet och som utses för tre år, räknade från och med den 1 januari året efter det, då allmänna val av landstingsmän och kommunfullmäktige ägt rum. Av ledamöterna utses två

*Föreslagen lydelse*22 §²

Länsskolnämnden utgöres av nio ledamöter, som utses för tre år, räknat från och med den 1 januari året efter det, då val i hela riket till landsting och kommunfullmäktige har ägt rum. Av ledamöterna skall två utses av regeringen, varav en

¹ Lagen omtryckt 1970:1026.

² Senaste lydelse 1975:159.

Nuvarande lydelse

av regeringen, varav en bland företrädare för arbetsgivare och en bland företrädare för arbetstagare inom länet, samt en av skolöverstyrelsen, en av länsstyrelsen och fem av landstinget. I Gotlands län *utses* fem ledamöter av kommunfullmäktige i Gotlands kommun. Omfattar annat län kommun, som *icke* tillhör landstingskommun, *utses* tre ledamöter av landstinget och två ledamöter av kommunfullmäktige.

De ledamöter, vilka icke utses av regeringen, skola fylla av regeringen angivna villkor.

För varje ledamot utses i samma ordning som ledamoten en suppleant.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983. De nya bestämmelserna om val av ledamöter och suppleanter tillämpas dock dessförinnan vid val som avser tid efter utgången av år 1982.

8 Förslag till**Lag om utseende av ledamöter i lantbruksnämnderna och skogsvårdsstyrelserna**

Härigenom föreskrivs följande.

1 § I varje län skall det finnas en lantbruksnämnd och en skogsvårdsstyrelse.

Föreslagen lydelse

bland företrädare för arbetsgivare och en bland företrädare för arbetstagare inom länet, samt en av skolöverstyrelsen och en av länsstyrelsen. Fem ledamöter skall väljas av landstinget. I Gotlands län skall fem ledamöter *utses* av kommunfullmäktige i Gotlands kommun. Omfattar annat län kommun, som *ej* tillhör landstingskommun, skall tre ledamöter *utses* av landstinget och två ledamöter av kommunfullmäktige.

För var och en av de ledamöter som utses av regeringen, skolöverstyrelsen och länsstyrelsen skall en suppleant utses. För de ledamöter som väljs av landstinget eller kommunfullmäktige skall lika många suppleanter väljas. Suppleanterna skall utses för samma tid som ledamöterna.

Ledamöterna och suppleanterna skall vara bosatta inom länet. Om villkor i övrigt gäller vad regeringen föreskriver.

2 § Lantbruksnämnden skall bestå av nio ledamöter. Fyra ledamöter och en suppleant för var och en av dem skall utses av regeringen. Fyra ledamöter och lika många suppleanter skall väljas av landstinget eller, i Gotlands län, av kommunfullmäktige i Gotlands kommun. Lantbruksdirektören är självskrivnen ledamot i nämnden.

Inom var och en av lantbruksnämnderna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län skall det finnas en rennäring delegation. Landstinget skall välja en ledamot i delegationen och en suppleant för denne ledamot.

3 § Skogsvårdsstyrelsen skall bestå av sju ledamöter. Tre ledamöter och en suppleant för var och en av dem skall utses av regeringen. Tre ledamöter och lika många suppleanter skall väljas av landstinget eller, i Gotlands län, av kommunfullmäktige i Gotlands kommun. Länsjägmästaren är självskrivnen ledamot i styrelsen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983. De nya bestämmelserna om utseende av ledamöter och suppleanter i lantbruksnämnderna, rennäring delegationerna och skogsvårdsstyrelserna tillämpas dock dessförinnan vid val som avser tid efter utgången av år 1982.

9 Förslag till Lag om ändring i väglagen (1971:948)

Häri genom föreskrivs att i väglagen (1971:948) skall införas en ny paragraf, 9 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 a §

I varje län skall det finnas en länsvägnämnd.

Nämnden skall bestå av sju ledamöter, som väljs av landstinget. Om det i länet finns en kommun, som inte ingår i landstingskommunen, förrättas valet av landstinget och kommunfullmäktige med den fördelning mellan dem som regeringen bestämmer efter befolkningstalen. I Gotlands län skall valet förrättas av kommunfullmäktige i Gotlands kommun. För ledamöterna väljs lika många suppleanter.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983. De nya bestämmelserna om val av ledamöter och suppleanter tillämpas dock dessförinnan vid val som avser tid efter utgången av år 1982.

10 Förslag till Lag om ändring i studiestödslagen (1973:349)

Härigenom föreskrivs i fråga om studiestödslagen (1973:349)¹
dels att 1 kap. 6 § skall ha nedan angivna lydelse,
dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 1 kap. 6 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap. 6 §

Studiestödet handhas av statliga myndigheter, däribland centrala studiestödsnämnden *och* studiemedelsnämnderna, samt av skolstyrelserna, landstingskommunernas utbildningsnämnder och läroanstalterna.

Studiestödet handhas av statliga myndigheter, däribland centrala studiestödsnämnden, studiemedelsnämnderna *och vuxenutbildningsnämnderna*, samt av skolstyrelserna, landstingskommunernas utbildningsnämnder och läroanstalterna.

Kommun kan föreskriva att fråga om studiestöd som ankommer på skolstyrelsen skall handläggas av annan kommunal nämnd. Motsvarande rätt tillkommer landstingskommun.

Allmän försäkringskassa skall beräkna storleken av timstudiestöd, dagstudiestöd och särskilt vuxenstudiestöd samt betala ut sådana stöd.

6 a §

I varje län skall det finnas en vuxenutbildningsnämnd.

Vuxenutbildningsnämnden skall bestå av ordförande och åtta andra ledamöter. Fem ledamöter skall utses av regeringen. Fyra ledamöter skall väljas av landstinget. Om det i länet finns en kommun som inte ingår i landstingskommunen, skall valet för rättas av landstinget och kommunfullmäktige med den fördelning mellan dem som regeringen bestämmer

¹ Lagen omtryckt 1975:359.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

efter befolkningstalen. I Gotlands län skall valet förrättas av kommunfullmäktige i Gotlands kommun.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983. De nya bestämmelserna om utseende av ledamöter i vuxenutbildningsnämnd tillämpas dock dessförinnan vid val som avser tid efter utgången av år 1982.

11 Förslag till Lag om ändring i högskolelagen (1977:218)

Häri genom föreskrivs att 32 § högskolelagen (1977:218) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

32 §

De ledamöter i styrelsen för högskoleenhet som skall vara företrädare för allmänna intressen skall väljas av den eller de kommuner och landstingskommuner till vilken eller vilka högskoleenheten är förlagd. Hur många av dessa ledamöter som skall väljas av varje kommun eller landstingskommun *bestämmer* av regionstyrelsen. I ärendet skall regionstyrelsen samråda med den eller de kommuner och landstingskommuner som *beröres*.

De ledamöter i styrelsen för *en* högskoleenhet som skall vara företrädare för allmänna intressen skall väljas av den eller de kommuner och landstingskommuner till vilken eller vilka högskoleenheten är förlagd. Hur många av dessa ledamöter som skall väljas av varje kommun eller landstingskommun *bestäms* av regionstyrelsen. I ärendet skall regionstyrelsen samråda med den eller de kommuner och landstingskommuner som *berörs*. *För ledamöterna skall lika många suppleanter väljas.*

Kommun kan i samråd med landstingskommunen besluta att landstingskommunen skall fullgöra kommunens skyldighet enligt första stycket.

Val av ledamöter skall vara proportionellt, om det *begäres* av minst så många väljande som motsvarar det tal vilket *erhålls* om samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val finns *särskilda föreskrifter*.

Val av ledamöter *eller suppleanter* skall vara proportionellt, om det *begärs* av minst så många väljande som motsvarar det tal vilket *erhålls* om samtliga väljandes antal delas med det antal personer *som* valet avser, ökat med 1. *Om kvoten är ett brutet tal skall den avrundas till närmast högre hela tal.* Om förfaran-

Nuvarande lydelse

I fråga om styrelsen för högskoleenheten inom jordbruksdepartementets verksamhetsområde gäller föreskrifter som regeringen meddelar i stället för första–*tredje* styckena i denna paragraf.

Föreslagen lydelse

det vid sådant proportionellt val finns *bestämmelser i lagen (1955:138) om proportionellt valsätt vid val inom landsting, kommunfullmäktige m. m.*

Om suppleanterna inte väljs proportionellt, skall vid valet även den ordning bestämmas i vilken de skall kallas till tjänstgöring.

I fråga om styrelsen för högskoleenheten inom jordbruksdepartementets verksamhetsområde gäller föreskrifter som regeringen meddelar i stället för första–*fjärde* styckena i denna paragraf.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1983. De nya bestämmelserna om val av suppleanter i styrelse för högskoleenhet tillämpas dock dessförinnan vid val som avser tid efter utgången av juni 1983.

KOMMUNDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1981-04-09

Närvarande: statsrådet Ullsten, ordförande, och statsråden Bohman, Mogård, Dahlgren, Åsling, Söder, Krönmark, Burenstam Linder, Johansson, Wirtén, Holm, Boo, Winberg, Adelson, Danell, Eliasson

Föredragande: statsrådet Boo

Proposition om proportionella val till statliga nämnder m. m.

1 Inledning

Med proportionellt val avses att valet sker så att varje parti blir representerat i det organ valet avser i förhållande till sin styrka i den beslutande församlingen. Val som förrättas av kommunfullmäktige och landsting skall i allmänhet ske proportionellt, om det begärs av en på visst sätt beräknad minoritet. En sådan möjlighet till proportionellt val finns i fråga om kommunala och landstingskommunala nämnder, beredningar och revisorer samt styrelser och revisorer i kommunala och landstingskommunala bolag, ekonomiska föreningar och stiftelser. Möjlighet att välja proportionellt finns även när kommunfullmäktige och landsting utser nämndemän samt ledamöter i vissa regionala och lokala statliga nämnder och styrelser m. m. Rätten till proportionellt val har särskilt under senare år utvidgats till flera områden. Fortfarande saknas dock i fråga om en del statliga nämnder och styrelser m. m. möjlighet att få till stånd proportionellt val.

I motion 1976/77:1001 hemställdes att riksdagen hos regeringen skulle begära utredning och förslag om rätt till proportionellt val när kommunfullmäktige och landsting utser ledamöter i statliga nämnder och styrelser m. m. I sitt betänkande (KU 1977/78:6) med anledning av motionen fann konstitutionsutskottet det naturligt att en rätt till proportionellt val också skulle finnas i de fall då kommunfullmäktige eller landsting utser ledamöter i styrelser och nämnder av statlig karaktär. På utskottets hemställan biföll riksdagen motionen (rskr 1977/78:1).

För ledamöterna i de regionala och lokala statliga nämnderna och styrelserna skall i regel utses suppleanter. Bestämmelserna om utseende av

suppleanter innebär ofta att det för varje ledamot skall utses en personlig suppleant. Suppleanterna för ledamöter i kommunala nämnder är däremot inte personliga.

I motion 1978/79:1692 hemställdes att riksdagen hos regeringen skulle begära förslag till sådana bestämmelser beträffande suppleanternas tjänstgöring i länsstyrelses styrelse att den vid valtillfället förutsätta proportionella fördelningen av platserna i styrelsen kan behållas även när en personlig suppleant är förhindrad att tjänstgöra för ledamoten. Konstitutionsutskottet anförde i sitt betänkande med anledning av motionen (KU 1979/80:8) att utskottet ansåg det önskvärt att den sammansättning av länsstyrelses styrelse med avseende på t. ex. olika partiers och länsdelars representation som kommit till uttryck vid valet av ledamöter i så stor utsträckning som möjligt behålls vid ledamots frånvaro. Utskottet ansåg därför att det fanns skäl att se över reglerna om valet av suppleanter och deras inträde i länsstyrelses styrelse. Riksdagen gav regeringen till känna vad utskottet hade anfört (rskr 1979/80:9).

Inom kommundepartementet har upprättats promemorian Proportionella val till statliga nämnder m. m. (Ds Kn 1980:4). I promemorian föreslås att bestämmelser om proportionellt val av ledamöter och suppleanter i sådana statliga och liknande organ som helt eller delvis utses av kommunfullmäktige eller landsting införs i de flesta fall där sådana saknas. Vidare föreslås att bestämmelserna om val av suppleanter ändras så att en grupp av suppleanter kan utses för ledamöterna i stället för en personlig suppleant för varje ledamot. Promemorian bör i den del den innehåller en redogörelse för nuvarande ordning samt upptar överväganden och förslag fogas till regeringsprotokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Promemorian har remissbehandlats. En inom kommundepartementet upprättad sammanställning över remissinstanser och remissyttranden bör fogas till regeringsprotokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

2 Allmän motivering

2.1 Ledamöter

2.1.1 Proportionellt val

Val som förrättas av kommunfullmäktige och landsting skall i allmänhet ske proportionellt, om det begärs av en på visst sätt beräknad minoritet. En sådan möjlighet till proportionellt val finns i fråga om kommunala och landstingskommunala nämnder, beredningar och revisorer samt styrelser och revisorer i kommunala och landstingskommunala bolag, ekonomiska föreningar och stiftelser. Bestämmelser härom finns i 2 kap. 23 § kommunallagen (1977:179). Denna bestämmelse är så konstruerad att varje grupp som skulle bli representerad vid en proportionell fördelning av de mandat som valet avser kan få till stånd ett proportionellt val. Om förfarandet vid ett

sådant proportionellt val finns bestämmelser i lagen (1955:138) om proportionellt valsätt vid val inom landsting, kommunfullmäktige m. m. (ändrad senast 1979:416).

Kommunfullmäktige och landsting fungerar som valkorporationer vid val av ledamöter i vissa statliga organ och i vissa speciella organ som inte ingår i vare sig den statliga eller den kommunala förvaltningsorganisationen. I vissa men inte i alla fall finns en möjlighet att få till stånd proportionellt val. Möjligheter att få till stånd proportionellt val finns i fråga om nämndemän i tingsrätt, fastighetsdomstol, hovrätt, länsrätt, kammarrätt och försäkringsrätt samt ledamöter i länsstyrelses styrelse, polisstyrelse, taxeringsnämnd och fastighetstaxeringsnämnd, styrelse för högskoleenhet samt huvudmän i sparbank. Möjligheter att få till stånd proportionellt val saknas i fråga om jurymän i tryckfrihetsmål, ledamöter i allmän försäkringskassas styrelse, allmän försäkringskassas pensionsdelegation, försäkringsnämnd, inskrivningsnämnd för värnpliktiga, beslutsnämnd för psykiskt utvecklingsstörda, länskolnämnd, vuxenutbildningsnämnd, skogsvårdsstyrelse, lantbruksnämnd, länsvägnämnd och länsnykterhetsnämnd.

I departementspromemorian föreslås att kommunfullmäktiges och landstings val av ledamöter i regionala och lokala statliga nämnder m. m. skall kunna ske proportionellt också i de fall där detta f. n. inte är möjligt. Undantag görs för jurymän i tryckfrihetsmål och ledamöter i länsnykterhetsnämnd. När det gäller jurymän i tryckfrihetsmål hänvisas till att frågan övervägs av yttrandefrihetsutredningen (Ju 1977:10). Undantaget för ledamöter i länsnykterhetsnämnd motiveras av att länsnykterhetsnämnderna enligt riksdagens beslut med anledning av prop. 1979/80:1 om socialtjänsten avskaffas vid utgången av år 1981 (SoU 1979/80:44, rskr 1979/80:385).

Till stöd för förslaget anförs i promemorian att det från demokratisk synpunkt får anses värdefullt att garantier skapas för att politiskt valda organ får en allsidig sammansättning. Bestämmelser om proportionellt valsätt har en funktion att fylla i detta sammanhang genom att de utgör en yttersta garanti för att minoritetspartiers inflytande säkerställs. Även om den proportionella valmetoden i praktiken sällan tillämpas har, enligt vad som uttalas i promemorian, bestämmelserna om proportionellt val ändå en viktig uppgift genom att de utgör en grund för de överenskommelser som partierna träffar om hur mandaten skall fördelas. Enligt promemorian behöver man inte befara att möjligheten att använda det proportionella valsättet skall leda till en olämplig politisering av valen.

I promemorian påpekas att vissa ledamöter i några av de aktuella organen utses av andra myndigheter än kommunfullmäktige och landsting. Dessa organs verksamhet rör samhällsområden där det finns behov av representation från andra områden än det kommunala eller landstingskommunala. Den omständigheten att det inte går att uppnå fullständig proportionalitet gör det dock, enligt vad som framhålls i promemorian, inte mindre angeläget att ändra bestämmelserna så att proportionalitet skall kunna uppnås så långt

detta är möjligt.

De allra flesta remissinstanserna tillstyrker förslaget om att kommunfullmäktiges och landstings val av ledamöter i regionala och lokala statliga nämnder m. m. skall kunna ske proportionellt i de fall där detta f. n. inte är möjligt. Flertalet remissinstanser instämmer i allt väsentligt i vad som har anförts i promemorian till stöd för förslaget. Sålunda delar riksskatteverket (RSV) uppfattningen att bestämmelser om proportionellt valsätt har en viktig funktion att fylla när det gäller att skapa garantier för att politiskt valda organ får en allsidig sammansättning. RSV finner det naturligt att rätt till proportionellt val också skall finnas i de fall då kommunfullmäktige eller landsting utser ledamöter i styrelser och nämnder av statlig karaktär. Länsstyrelsen i Malmöhus län och Svenska kommunförbundet redovisar liknande synpunkter och framhåller dessutom att bestämmelser om proportionellt valsätt utgör en yttersta garanti för att minoritetspartiers inflytande säkerställs. Kommunaldemokratiska kommittén instämmer i förslaget om en utökning av det proportionella valsättet till alla statliga nämnder m. m. Kommittén påpekar emellertid att konstitutionsutskottet har uppmärksammat svårigheten att uppnå full proportionalitet i de valda organen, när dessa inte utses av en och samma valkorporation. Synpunkten har betydelse när kommunala församlingar utser bara ett mindre antal ledamöter, såsom pensionsdelegation, skogsvårdsstyrelse, lantbruksnämnd, vuxenutbildningsnämnd och civil ledamot i inskrivningsnämnd. Denna svårighet är dock enligt kommittén inget hinder mot reformen som sådan. Betydelsen av att möjligheten till proportionellt val står öppen varierar från fall till fall noteras också av Landstingsförbundet. Förbundet anser att det kan finnas anledning att beakta detta vid den fortsatta beredningen av departementspromemorian. Enligt förbundet behöver det emellertid inte i och för sig hindra att förslagen genomförs i befintligt skick.

Ett fåtal remissinstanser är kritiska mot förslaget i denna del. Kritiken gäller val av ledamöter till vissa nämnder eller styrelser. Sålunda avstyrker lantbruksnämnden i Hallands län förslaget om proportionella val av ledamöter i lantbruksnämnden som utses av landstinget. Nämnden framhåller att den har svårt att finna några bärande motiv för de föreslagna ändringarna, i vart fall om inte samtliga ledamöter väljs av landstinget. Nämnden anser att huvudvikten bör läggas vid att de ledamöter som utses dels representerar de olika delarna av länet, dels är någorlunda väl insatta i länets jordbruk, skogsbruk och trädgårdsnäring m. m. Enligt nämnden borde ledamöterna utses efter någon form av samråd mellan landsting och regering. När det gäller förslaget om val av ledamöter i allmän försäkringskassas styrelse och allmän försäkringskassas pensionsdelegation är Försäkringskassaförbundet och Blekinge läns allmänna försäkringskassa kritiska. Försäkringskassaförbundet delar visserligen uppfattningen att ett minoritetsskydd bör säkerställas i lagstiftningen, men föreslår att inga ändringar nu görs i reglerna för val till kassornas organ. Förbundet pekar på att den föreslagna

möjligheten att kräva proportionella val gäller endast hälften av de röstberättigade i styrelsen och två av de åtta ledamöterna i varje pensionsdelegation. Vidare pekar förbundet på en mellan förbundet och riksförsäkringsverket gemensam utredning, den s. k. RFV-FKF-utredningen, som i en delrapport har föreslagit bl. a. en delvis ändrad organisation för och arbetfördelning mellan kassornas organ. Förbundet anser att regering och riksdag bör få möjlighet att pröva utredningens förslag och förslagen i departementspromemorian i ett sammanhang. Även Blekinge läns allmänna försäkringskassa anser att anledning saknas att nu förändra valsättet. Om en förändring av valsättet skall ske bör enligt kassans mening en total diskussion av valkorporationen komma till stånd. När det gäller beslutsnämnd för psykiskt utvecklingsstörda har socialstyrelsen i princip inte något att invända mot att ledamöterna väljs på det sätt som har föreslagits i promemorian. Socialstyrelsen påpekar emellertid att lagen (1967:940) angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda (ändrad senast 1980:994) ses över genom omsorgskommittén (S 1977:12). Kommitténs arbete berör bl. a. beslutsnämndernas verksamhet. Ett förslag kommer att läggas fram under år 1981. Socialstyrelsen anser mot bakgrund härav att det föreligger skäl att avvakta utredningsarbetet innan ställning tas till de nu aktuella ändringarna i lagen.

För egen del vill jag anföra följande.

Genom den nya kommunallagen (1977:179, ändrad senast 1981:165) har skett en avsevärd utvidgning av rätten till proportionellt val i kommunfullmäktige och landsting. Denna rätt är numera föreskriven för valen till samtliga kommunala och landstingskommunala nämnder och beredningar. Även när kommunfullmäktige och landsting utser styrelseledamöter och revisorer i företag som ägs av en kommun eller landstingskommun skall enligt 2 kap. 23 § kommunallagen den proportionella valmetoden kunna användas. Rätten till proportionellt val föreligger också i flera fall då kommunfullmäktige eller landsting utser ledamöter i styrelser och nämnder av statlig karaktär.

Från allmänt demokratiska synpunkter är det angeläget att politiskt valda organ får en så allsidig sammansättning som möjligt. I de fall där en rätt till proportionellt val inte föreligger är det teoretiskt möjligt för ett majoritetsparti att ta alla mandat i en viss politiskt vald nämnd eller styrelse. Bestämmelser om proportionellt val utgör därför en yttersta garanti för att de mindre partiernas inflytande säkerställs. Även om den formella möjligheten till ett proportionellt val sällan utnyttjas, utgör rätten härtill en viktig grund för de överenskommelser som de politiska partierna sinsemellan träffar om hur mandaten skall fördelas. I likhet med promemoriaförslaget och de allra flesta remissinstanserna anser jag därför i princip att det bör införas en möjlighet till ett proportionellt valsätt i de fall där detta f. n. inte är möjligt. Jag återkommer i det följande till några fall där denna möjlighet f. n. inte bör införas.

I några av de nu aktuella organen utses vissa ledamöter av andra myndigheter än kommunfullmäktige och landsting. Det gäller allmän försäkringskassas styrelse och pensionsdelegation, inskrivningsnämnd för värnpliktiga, skogsvårdsstyrelse, lantbruksnämnd, länskolnämnd samt vuxenutbildningsnämnd. I dessa organ går det inte att uppnå fullständig proportionalitet. Dessa förhållanden har också särskilt uppmärksamats av några remissinstanser. En del av dessa har avstyrkt förslaget när det gäller dels lantbruksnämnderna, dels de allmänna försäkringskassornas organ.

Liksom de allra flesta remissinstanserna delar jag den uppfattning som har kommit till uttryck i promemorian, nämligen att den omständigheten att det inte går att uppnå fullständig proportionalitet inte gör det mindre angeläget att ändra bestämmelserna så att proportionalitet skall kunna uppnås så långt detta är möjligt. Enligt min mening är det dessutom angeläget att man skapar så enhetliga regler som möjligt för kommunala val av ledamöter i olika styrelser och nämnder av statlig karaktär och att bestämmelserna härmed anpassas till vad som gäller för kommunfullmäktiges och landstings val av egna nämnder och styrelser. Jag anser alltså att en möjlighet till proportionellt val bör föreligga även i de fall när kommunfullmäktige och landstinget inte utser samtliga ledamöter.

I detta sammanhang vill jag något beröra frågan om fyllnadsval efter en ledamot eller suppleant som avgår. Om en ledamot eller en suppleant som har utsetts genom majoritetsval avgår får fyllnadsval förrättas. Om en ledamot som har utsetts genom proportionellt val avgår inträder en suppleant i ledamotens ställe. Om en suppleant som har utsetts genom proportionellt val avgår får inte någon ny suppleant utses. Om en ledamot som har utsetts genom proportionellt val avgår under mandatperioden och det inte längre finns några suppleanter skulle detta leda till att platsen får stå obesatt. Detta kan tänkas inträffa i de fall landstinget eller kommunfullmäktige utser endast ett mindre antal ledamöter och suppleanter, såsom i pensionsdelegation. I ett rättsfall (regeringsrättens årsbok 1939 ref. 61) har fullmäktige emellertid ansetts befogade att förrätta nya val av suppleanter i en kommunal nämnd, när samtliga suppleanter inträtt som ledamöter i nämnden eller annars avgått som suppleanter. Fyllnadsval bör således få ske under sådana speciella förhållanden som förelåg i det nyssnämnda rättsfallet.

I promemorian har inga ändringar föreslagits beträffande val av jurymän i tryckfrihetsmål under hänvisning till att frågan f. n. utreds av yttrandefrihetsutredningen. Vidare har förslag inte lagts fram i fråga om ledamöterna i länsnykterhetsnämnd, eftersom länsnykterhetsnämnderna enligt riksdagens beslut skall avskaffas fr. o. m. år 1982. Remissinstanserna har inte haft några synpunkter härpå. Även jag ansluter mig till promemorieförslaget. Jag har i denna del samrätt med cheferna för justitie- och socialdepartementen.

Några remissinstanser har med hänvisning till pågående utredningar inte ansett att ändringar nu bör göras i fråga om valsättet till beslutsnämnder för psykiskt utvecklingsstörda och till de allmänna försäkringskassornas

organ.

När det gäller beslutsnämnder för psykiskt utvecklingsstörda har omsorgskommittén i uppdrag att bl. a. överväga de funktioner som ankommer på beslutsnämnd och möjligheten av att beslutsnämndens funktioner läggs på ett annat jämförbart organ. Kommittén avser enligt vad jag har erfarit att lägga fram sitt förslag under våren 1981. Med hänsyn härtill anser jag att ändringar inte nu bör göras i fråga om de bestämmelser som reglerar valen till beslutsnämnderna. Jag har i denna del samrått med statsrådet Holm.

I sitt remissyttrande uppmärksammar Försäkringskasseförbundet den mellan riks försäkringsverket och förbundet gemensamma s. k. RFV-FKF-utredningen, som i en delrapport har föreslagit en delvis ändrad organisation för och arbetsfördelning mellan kassornas förtroendevalda organ. Enligt förbundet kan förslaget innebära att sammansättningen av något av förtroendemannanorganen kan komma att beröras. Förbundet anser att regering och riksdag bör få möjlighet att pröva RFV-FKF-utredningens förslag och förslagen i departementspromemorian i ett sammanhang. Enligt vad jag har inhämtat är det f. n. inte aktuellt att ändra på den nuvarande ordningen att landstingen och i vissa fall kommunfullmäktige skall välja ledamöter. Jag anser att det är angeläget att regler om proportionellt val av ledamöter kan tillämpas nästa gång landstingen och i förekommande fall kommunfullmäktige skall utse ledamöter i de allmänna försäkringskassornas organ. Jag förordar därför att det nu görs de ändringar som behövs för att proportionella val skall kunna ske till kassornas förtroendeorgan.

Sammanfattningsvis anser jag sålunda att en möjlighet till proportionellt val av ledamöter bör införas i fråga om allmän försäkringskassas styrelse, pensionsdelegation och försäkringsnämnd, inskrivningsnämnd för värnpliktiga, läns skolnämnd, vuxenutbildningsnämnd, skogsvårdsstyrelse och lantbruksnämnd. Med hänsyn till pågående utredningar anser jag däremot inte att denna möjlighet nu bör införas i fråga om ledamöter i beslutsnämnd för psykiskt utvecklingsstörda och tryckfrihetsjury. I likhet med vad som föreslås i departementspromemorian anser jag att undantag också skall göras för länsnykterhetsnämnd, eftersom länsnykterhetsnämnderna enligt riksdagens beslut skall avskaffas vid utgången av år 1981.

2.1.2 Specialkompetens i vissa fall

I fråga om några regionala statliga nämnder föreskrivs att vissa ledamöter skall inneha specialkompetens. Föreskrifter om specialkompetens finns i fråga om bl. a. taxeringsnämnd, läns skolnämnd, läns vägnämnd och vuxenutbildningsnämnd. I fråga om t. ex. de ledamöter i vuxenutbildningsnämnderna som utses av landstinget och kommunfullmäktige föreskrivs att de skall företräda utbildningsväsendet i länet.

I promemorian anförs att det vid ett proportionellt val inte är möjligt att garantera att vissa av ledamöterna skall inneha specialkompetens eller

representera en speciell kommunal enhet. Enligt vad som framhålls i promemorian är det dock inget som hindrar att man vid ett sådant val beaktar intressen av detta slag. I promemorian föreslås att bestämmelser som innebär t. ex. att en ledamot *skall* inneha viss specialkompetens ändras så att det i stället anges att ledamoten *bör* ha sådan kompetens.

Den i promemorian redovisade uppfattningen att det vid ett proportionellt val inte är möjligt att garantera att vissa av ledamöterna skall inneha specialkompetens eller representera en speciell kommunal enhet föranleder inga erinringar från någon remissinstans. Flertalet remissinstanser som har yttrat sig i frågan har också godtagit att bestämmelserna ändras på föreslaget sätt. Tre vuxenutbildningsnämnder är emellertid kritiska eller tveksamma till förslaget i denna del. Vuxenutbildningsnämnden i Malmöhus län framhåller att partigrupperna kan nominera kandidater till valen som motsvarar de krav som anges i författningen eller instruktionen. Valproceduren är därför enligt nämnden ointressant. Nämnden anser att valet av ledamöter och suppleanter i vuxenutbildningsnämnderna ovillkorligen skall ske bland personer som företräder utbildningsområdet i länet. Vuxenutbildningsnämnderna i Gävleborgs och Norrbottens län förklarar att de i och för sig inte har något att erinra mot införandet av proportionella val. De är emellertid tveksamma till att de landstingsvalda ledamöterna inte längre "skall" representera utbildningsväsendet i länet. De framhåller bl. a. att den verksamhet som nämnden bedriver är så nära förknippad med allmänna utbildningsfrågor att ledamöternas kunskaper om utbildningsväsendet är av yttersta vikt.

För egen del vill jag anföra följande.

Jag delar uppfattningen i departementspromemorian att det inte är möjligt att upprätthålla ett ovillkorligt krav på specialkompetens, om landstings eller kommunfullmäktiges val av ledamöter sker proportionellt. Det kan teoretiskt sett inträffa att ett parti som får mandat, inte kan nominera någon företrädare som uppfyller de uppställda kraven på specialkompetens. I praktiken torde det dock vara möjligt för partierna att nominera kandidater som innehar den önskvärda specialkompetensen.

De ändringar som behövs är därför mera av formell än av saklig karaktär. Sålunda kan bestämmelser som innebär att man vid valet skall beakta att en ledamot bör ha en viss specialkompetens stå kvar. Däremot kan inte längre föreskrivas att en ledamot *skall* ha en viss specialkompetens. Sådana bestämmelser bör därför ändras så att det i stället föreskrivs att ledamoten *bör* ha en sådan kompetens.

2.2 Suppleanter

2.2.1 Suppleanter som väljs av landstinget och kommunfullmäktige

I flertalet organ av statlig karaktär till vilka kommunfullmäktige och landsting väljer ledamöter skall för ledamöterna utses suppleanter. För

nämndemän, ledamöter i tryckfrihetsmål, huvudmän i sparbank eller ledamöter i vuxenutbildningsnämnd finns emellertid inte suppleanter.

Suppleanter kan vara antingen personliga eller s. k. gruppssuppleanter. En personlig suppleant är suppleant för en viss ledamot och inträder vid förfall för denne. Om både ledamoten och den personliga suppleanten är tillfälligt förhindrade kan inte någon annan suppleant träda in. Gruppssuppleanter är suppleanter för alla ledamöter. Systemet med gruppssuppleanter innebär att det i praktiken alltid finns en suppleant som kan träda in, om en ledamot är förhindrad att delta i ett sammanträde.

Suppleanter för ledamöterna i de regionala och lokala statliga nämnderna torde i flertalet fall vara personliga. Suppleanterna för ledamöter i kommunala och landstingskommunala nämnder är däremot inte personliga utan s. k. gruppssuppleanter.

Inträdesordningen för suppleanter i de kommunala nämnderna bestäms på olika sätt beroende på om suppleanterna har valts proportionellt eller genom majoritetsval. När suppleanterna väljs proportionellt, regleras ordningen mellan suppleanterna enligt 8 § lagen om proportionellt valsätt direkt genom valet. Reglerna innebär bl. a. att en suppleant från det parti som ledamoten tillhör har företräde framför övriga suppleanter. Av de övriga suppleanterna har den företräde som tillhör ett parti med högre röstetal. När suppleanterna väljs genom majoritetsval skall enligt 3 kap. 2 § andra stycket kommunallagen den ordning i vilken de skall inkallas till tjänstgöring bestämmas vid valet. Fullmäktige kan därvid följa de principer som anses lämpligast, t. ex. att i stället för en viss ledamot skall inkallas i första hand de suppleanter som tillhör samma politiska parti som ledamoten i en viss angiven ordning.

Som jag förut har sagt torde suppleanterna för ledamöterna i flertalet regionala och lokala statliga nämnder vara personliga. Uttryckliga bestämmelser om att suppleanterna skall vara personliga finns bara beträffande polisstyrelserna, länsvägnämnderna och styrelse för högskoleenhet. Suppleanterna torde emellertid också vara personliga när det gäller länsstyrelsernas styrelser, taxeringsnämnder, fastighetstaxeringsnämnder, styrelser för allmän försäkringskassa, allmänna försäkringskassors pensionsdelegationer och försäkringsnämnder, inskrivningsnämnder för värnpliktiga, beslutsnämnder för psykiskt utvecklingsstörda, länskolnämnder, skogsvårdsstyrelser och lantbruksnämnder.

I departementspromemorian föreslås att bestämmelserna om landstings och kommunfullmäktiges val av suppleanter till både länsstyrelses styrelse och andra regionala och lokala statliga organ m. m. ändras så att det framgår att suppleanterna inte är personliga utan att alla suppleanter som har utsetts på detta sätt är suppleanter för alla ledamöter som har valts av landstinget resp. kommunfullmäktige. Enligt promemorieförslaget bör det samtidigt föreskrivas att även suppleantvalet kan ske proportionellt. Vidare föreslås att suppleanter i fortsättningen skall utses för ledamöterna i vuxenutbildningsnämnderna. Med hänsyn till att länsnykterhetsnämnderna avskaffas vid

utgången av år 1981 föreslås inga ändringar beträffande dem.

Till stöd för förslaget framhålls i promemorian bl. a. att valet av suppleanter inte kan ske proportionellt, om en särskild personlig suppleant skall utses för varje ledamot som landstinget eller kommunfullmäktige väljer. Bestämmelserna i 8 § lagen om proportionellt valsätt innebär nämligen att alla suppleanter blir suppleanter för de ledamöter som valmyndigheten utser, samtidigt som företrädesförordningen mellan suppleanterna regleras.

I promemorian anförs vidare att de skäl som talar för att ledamöterna bör kunna väljas proportionellt även gäller i fråga om suppleantvalet. Det innebär att suppleanterna inte bör vara personliga. Ett ytterligare skäl för en övergång till ett system med gruppssuppleanter är, enligt vad som framhålls i promemorian, att en ordning med personliga suppleanter för med sig att ingen kan träda in som ledamot, när både ledamoten och den personliga suppleanten tillfälligt är förhindrade.

När det gäller suppleanternas inträde anförs i promemorian att man, om suppleanterna har valts proportionellt, kan räkna med att den suppleant som i första hand skall träda in företräder samma parti som den frånvarande ledamoten. Oavsett om suppleanterna har valts proportionellt eller ej, kan det, särskilt när ledamoten tillhör ett "litet" parti, ofta inträffa att den suppleant som skall träda in i andra hand företräder ett annat parti än ledamoten. Om suppleanterna har valts proportionellt, inträder i ett sådant fall en suppleant från det parti som har det största rösttalet i det väljande organet. Detta parti har kanske en helt annan politisk inriktning än det parti som den frånvarande ledamoten företräder. I promemorian uttalas att detta i och för sig inte har större betydelse, eftersom man i praktiken sällan använder det proportionella valsättet. Om suppleanterna inte väljs proportionellt, torde man vid bestämmandet av ordningen mellan suppleanterna sträva efter att en suppleant från ett parti med mer eller mindre likartad politisk inriktning skall träda in, när de suppleanter som företräder samma parti som en viss ledamot har "tagit slut". I promemorian framhålls att detta ibland kan innebära svårigheter, som åtminstone till en del kan undvikas, om t. ex. dubbelt så många suppleanter som ledamöter utses, eller om man t. ex. föreskriver att det för varje parti skall väljas suppleanter till ett antal som med ett överstiger det antal ledamöter som utses för partiet. I promemorian avvisas emellertid sådana lösningar med hänvisning bl. a. till att det skulle bli mycket komplicerat samt att betydelsen av det statliga organets sammansättning i partipolitiskt hänseende därigenom skulle markeras än starkare än vid ett sådant system som tillämpas i fråga om kommunala och landstingskommunala nämnder.

I promemorian konstateras att suppleanter f. n. inte utses för ledamöterna i vuxenutbildningsnämnderna. Om en ledamot, som har utsetts genom proportionellt val, avgår, bör fyllnadsval inte äga rum. I stället, framhålls i promemorian, bör i enlighet med vad som gäller för kommunala och

landstingskommunal nämnder (se 3 kap. 5 § tredje stycket kommunallagen) en suppleant träda in som ledamot. För att platsen inte skall behöva stå tom, om en proportionellt vald ledamot avgår, föreslås i promemorian att suppleanter i fortsättningen skall utses för ledamöterna i vuxenutbildningsnämnderna. Enligt förslaget bör för de ledamöter som väljs av landstinget eller kommunfullmäktige väljas gruppssuppleanter.

De flesta remissinstanser som har yttrat sig i denna del godtar förslaget om en övergång från personliga suppleanter till ett system med gruppssuppleanter vid kommunfullmäktiges och landstings val av suppleanter samt att dessa val skall kunna ske proportionellt. Länsstyrelsen i Malmöhus län framhåller att länsstyrelsen har erfarenhet av de nackdelar som är förenade med systemet med personliga suppleanter. Detta system har enligt länsstyrelsen fört med sig att den politiska sammansättningen av förtroendemannastyrelsen vid förfall för både ledamot och hans suppleant har blivit en annan än den ursprungligen avsedda. Ett system med gruppssuppleanter skulle enligt länsstyrelsen råda bot på en sådan snedvridning av styrelsens sammansättning. Svenska kommunförbundet konstaterar att ett system med rent personliga suppleanter är oförenligt med reglerna om proportionellt val, eftersom bestämmelserna i 8 § lagen om proportionellt valsätt förutsätter att alla suppleanter blir gruppssuppleanter för de ledamöter som väljs. Om en suppleant kan tjänstgöra för alla ledamöter minskar också risken för att en ledamots plats får stå tom vid tillfälligt förfall. RSV framhåller att systemet med gruppssuppleanter får till följd att det kan inträffa att den suppleant som i andra hand skall träda in företräder ett annat parti än ledamoten. Om den proportionella valmetoden har använts, inträder i sådant fall alltid en suppleant från det parti som har det största röstetalet. RSV konstaterar att det således är möjligt att oönskade partiväxlingar uppstår och att det i promemorian inte har presenterats några föreskrifter som syftar till att undanröja risken för partiväxlingar. Denna fråga bör enligt RSV bli föremål för ytterligare överväganden. I avvaktan härpå tillstyrker emellertid RSV de föreslagna bestämmelserna om suppleanter. Förslaget godtas inte helt av Oskarshamns kommun. Kommunen tillstyrker förslaget så långt det avser ändring av systemet med personliga suppleanter i syfte att möjliggöra val enligt proportionalitetsmetoden. Däremot motsätter sig kommunen att en suppleant skall kunna ersätta vem som helst av de valda ledamöterna. Kommunen anser att suppleanternas tjänstgöringsmöjlighet skall begränsas till att omfatta ledamöter inom samma parti alternativt partigrupp.

En del remissinstanser uppehåller sig särskilt vid vissa nämnder eller styrelser. Några av dessa instanser är kritiska mot förslaget och förordar i vissa fall andra lösningar. I fråga om val av suppleanter till länsstyrelsernas styrelser föreslår t. ex. några länsstyrelser andra lösningar än dem som har presenterats i promemorian. Länsstyrelsen i Stockholms län framhåller att de föreslagna suppleantreglerna inte tillgodoser det intresse som har föranlett förslaget om en ny suppleantordning, nämligen att den sammansättning med

avseende på olika partiers och länsdelars representation som kommit till uttryck vid valet av ledamöter i så stor utsträckning som möjligt bibehålls vid ledamots frånvaro. Länsstyrelsen vill därför inte tillstyrka att bestämmelsen om proportionellt val skall gälla vid utseende av suppleanter. Enligt länsstyrelsen förefaller det enklare och mer ändamålsenligt att anknypa till de regler som gäller för landstingsledamöter, dvs. att det för varje ledamot utses lika många suppleanter som partiet erhållit platser, dock minst tre. Länsstyrelsen i Uppsala län motsätter sig inte förslaget men anser att man bör överväga ett system med partisuppleanter. Enligt länsstyrelsen skulle ett sådant system ta till vara minoritetsintressena. Länsstyrelsen i Värmlands län har ingen erinran mot att det proportionella valsättet tillämpas, men anser att antalet suppleanter bör vara lika med antalet ledamöter, dock minst två från varje parti. Länsstyrelsen i Norrbottens län framhåller att ett renodlat system med gruppuppleanter medför vissa nackdelar förutom dem som har berörts i promemorian. Enligt länsstyrelsen kommer systemet att medföra att vissa suppleanter nästan alltid får tjänstgöra medan andra i praktiken aldrig blir kallade. Länsstyrelsen anser i stället att den nuvarande ordningen bör behållas. Den bör emellertid enligt länsstyrelsen jämkas på det sättet, att när en personlig suppleant är förhindrad skall kallelse gå till övriga suppleanter i samma partigrupp i den turordning som de anges i landstingets nomineringsbeslut.

För egen del vill jag anföra följande.

I likhet med de allra flesta remissinstanserna delar jag den uppfattning som har kommit till uttryck i promemorian, nämligen att de skäl som talar för att ledamöterna bör kunna väljas proportionellt också gäller i fråga om suppleantvalet. I enlighet med vad som framhålls i promemorian kan valet av suppleanter inte ske proportionellt om en särskild personlig suppleant skall utses för varje ledamot som landstinget eller kommunfullmäktige väljer. Den kritik som har förts fram mot förslaget gäller framför allt risken för att oönskade partiväxlingar kan uppstå när en suppleant i andra hand inträder. Jag vill här framhålla att denna risk föreligger oavsett om suppleanterna har valts genom majoritetsval eller proportionellt. Problemet är svårlöst. Frågan om att förhindra partiväxlingar när suppleantvalet har skett proportionellt, togs upp redan i samband med tillkomsten av den nya kommunallagen. Olika lösningar skisserades vid riksdagsbehandlingen av förslaget. Konstitutionsutskottet ansåg emellertid att frågan krävde ytterligare överväganden och tillstyrkte propositionens förslag till utformning av bestämmelsen om ordningen för suppleanternas tjänstgöring (KU 1976/77:25 s. 73-75). Frågan rör inte bara kommunala val av suppleanter till olika statliga nämnder m. m., utan även kommunala val till de olika kommunernas egna organ. Enligt min mening bör man eftersträva så enhetliga regler som möjligt för de kommunala valen av suppleanter till såväl kommunala som statliga organ. Sär lösningar för vissa statliga styrelser eller nämnder bör undvikas. Jag anser mot bakgrund härav att problemet med oönskade partiväxlingar varken bör

eller kan lösas i detta sammanhang. Frågan måste utredas och övervägas ytterligare innan några sakliga förändringar föreslås i det system som nu gäller för proportionella val av suppleanter.

De remissinstanser som har yttrat sig över förslaget om att suppleanter skall väljas för ledamöterna i vuxenutbildningsnämnderna har ingen erinran mot förslaget i denna del. Flera instanser anger emellertid som ett förbehåll för sitt ställningstagande att ekonomiska resurser ställs till förfogande för arvodering och utbildning av suppleanterna. Om man inför suppleanter för ledamöterna i vuxenutbildningsnämnderna innebär detta obestriddligen ökade kostnader. Dessa kostnader kan inte rymmas inom ramen för nuvarande anslag. Med hänsyn härtill och till de besparingar som skall göras i statsverksamheten är jag inte beredd att nu föreslå att suppleanter skall väljas för ledamöterna i vuxenutbildningsnämnderna. Jag har i det föregående föreslagit att landstingets eller kommunfullmäktiges val av ledamöter i vuxenutbildningsnämnderna skall kunna ske proportionellt. Om en ledamot som har utsetts genom proportionellt val avgår bör enligt allmänna regler fyllnadsval inte äga rum. I stället bör i enlighet med vad som gäller för kommunala och landstingskommunala nämnder (se 3 kap. 5 § tredje stycket kommunallagen) en suppleant träda in som ledamot. Eftersom suppleanter inte finns för ledamöterna kommer platsen att stå tom om en proportionellt vald ledamot avgår. Detta är naturligtvis en nackdel. Som jag tidigare har framhållit är det från allmänt demokratiska synpunkter angeläget att politiskt valda organ får en så allsidig sammansättning som möjligt. Bestämmelser om proportionellt val utgör en yttersta garanti för att de mindre partiernas inflytande säkerställs. I praktiken utnyttjar man sällan den formella möjligheten till proportionellt val. Med hänsyn härtill anser jag att man bör kunna godta den nackdel jag nyss pekade på. Jag har i denna del samrått med chefen för utbildningsdepartementet.

Länsstyrelsen i Stockholms län och Stockholms läns landstingskommun pekar i sina yttranden på att suppleanter för ledamöterna i styrelsen för högskoleenhet, vilka väljs bl. a. av kommunfullmäktige eller landsting, är personliga samt att regler för proportionellt val av dessa saknas. Enligt landstingskommunens mening bör högskolelagen (1977:218, ändrad senast 1980:1099) omfattas av de föreslagna ändringarna.

Enligt 18 § högskolelagen skall i styrelsen för högskoleenhet ingå företrädare för allmänna intressen och företrädare för verksamheten inom styrelsens verksamhetsområde. Företrädarna för allmänna intressen skall enligt samma bestämmelse utgöra omkring en tredjedel av antalet ledamöter. Enligt 32 § samma lag skall de ledamöter i styrelsen för högskoleenhet som skall vara företrädare för allmänna intressen väljas av den eller de kommuner och landstingskommuner till vilken eller vilka högskoleenheten är förlagd. Hur många av dessa ledamöter som skall väljas av varje kommun eller landstingskommun bestäms av regionstyrelsen. Valet av ledamöter skall vara proportionellt om det begärs av minst så många väljande som motsvarar

det tal vilket erhålls om samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Enligt 10 kap. 8 § högskoleförordningen (1977:263) skall för var och en av ledamöterna i högskolestyrelsen utom ordföranden, rektor och förvaltningschefen finnas en personlig suppleant. Suppleant skall enligt nyssnämnda bestämmelse utses i samma ordning som ledamöten.

I promemorian har inte behandlats frågan om landstings och kommunfullmäktiges val av suppleanter för ledamöter i högskolestyrelse. Enligt min mening talar samma skäl som jag förut har anfört i fråga om övriga statliga nämnder m. m. för att det proportionella valsättet skall kunna tillämpas även när det gäller suppleanter för de ledamöter i högskolestyrelser som väljs av kommunfullmäktige eller landsting. Det innebär att dessa suppleanter inte längre kan vara personliga.

I likhet med vad jag har anfört i det föregående (avsnitt 2.1.1) anser jag inte att några ändringar nu bör göras i fråga om de bestämmelser som reglerar valen till beslutsnämnden för psykiskt utvecklingsstörda, eftersom frågan om bl. a. beslutsnämndernas funktioner f. n. utreds av omsorgskommittén.

Sammanfattningsvis innebär mitt ställningstagande i denna del att jag i likhet med de flesta remissinstanserna ansluter mig till promemoriaförslaget när det gäller suppleanter som väljs av landstinget eller kommunfullmäktige till länsstyrelsernas styrelser, polisstyrelser, styrelser för allmän försäkringskassa, allmänna försäkringskassors pensionsdelegationer och försäkringsnämnder, inskrivningsnämnder för värnpliktiga, länskolnämnder, skogsvårdsstyrelser, länsvägnämnder och lantbruksnämnder. Dessutom förordar jag att bestämmelserna om kommunfullmäktiges och landstings val av suppleanter i styrelse för högskoleenhet ändras så att det framgår att dessa inte är personliga utan att alla suppleanter som har utsetts på detta sätt är suppleanter för alla ledamöter som har valts av landstinget resp. kommunfullmäktige samt att suppleantvalet även skall kunna ske proportionellt. När det gäller vuxenutbildningsnämnderna är jag däremot, med hänsyn till att det skulle innebära ökade kostnader, inte beredd att nu föreslå att suppleanter skall väljas för ledamöterna i nämnden. Med hänsyn till pågående utredning är jag inte heller beredd att nu lägga fram förslag i fråga om beslutsnämnder för psykiskt utvecklingsstörda.

2.2.2 Suppleanter som utses av regeringen eller statlig myndighet

I vissa statliga nämnder m. m. utses en del av ledamöterna och suppleanterna av kommunfullmäktige eller landstinget medan andra utses av regeringen eller en statlig myndighet. Detta är fallet beträffande bl. a. allmän försäkringskassas pensionsdelegation, länskolnämnd, skogsvårdsstyrelse och lantbruksnämnd.

I departementspromemorian har tagits upp frågan huruvida personliga suppleanter eller gruppssuppleanter bör utses för sådana ledamöter som utses av regeringen eller en statlig myndighet. I promemorian uttalas att det inte synes lämpligt att försöka införa ett system med gruppssuppleanter för de ledamöter i pensionsdelegation och länskolnämnd som utses av riksförsäkringsverket resp. regeringen med hänsyn till att särskilda kvalifikationskrav har föreskrivits för dem. Vidare uttalas i promemorian att det inte heller förefaller särskilt angeläget med en sådan ändring när det gäller suppleanterna för de ledamöter i skogsvårdsstyrelserna och lantbruksnämnderna som regeringen utser. I promemorian föreslås att personliga suppleanter även i fortsättningen utses för de ledamöter som regeringen och statliga myndigheter utser.

Promemorieförslaget i denna del har inte föranlett erinringar från någon remissinstans. För egen del kan jag biträda den uppfattning som har redovisats i promemorian. Jag ansluter mig således till förslaget.

2.3 Den författningsmässiga regleringen

I departementspromemorian konstateras att möjligheter att använda det proportionella valsättet vid val av ledamöter i olika statliga organ m. m. kan införas antingen genom att det i 2 kap. 23 § kommunallagen anges att bestämmelsen omfattar också kommunfullmäktiges och landstings val av ledamöter i sådana organ, eller genom att de författningar som reglerar de olika organens verksamhet ändras. I promemorian framhålls att bestämmelser om proportionellt val av icke kommunala organ hittills i regel har tagits in i resp. specialförfattning och inte i kommunallagen. Det undantag från denna princip som gäller i fråga om de kommunala företagen är motiverat med hänsyn till att de associationsrättsliga författningarna förutsätter att styrelseledamöterna normalt väljs av bolagsstämman e. d. I promemorian uttalas att det från lagteknisk synpunkt förefaller lämpligast att samtliga bestämmelser som reglerar val av ledamöter i statliga organ m. m. tas in i de specialförfattningar som reglerar de olika organens verksamhet. Bestämmelser om proportionellt valsätt föreslås därför i promemorian bli intagna i de olika specialförfattningarna.

Flertalet av de remissinstanser som har uttalat sig i frågan tillstyrker förslaget i denna del. Landstingsförbundet och Svenska kommunförbundet påpekar emellertid att det för tydlighets skull kan finnas skäl att i 2 kap. 23 § kommunallagen ange att om proportionellt val till statliga nämnder m. m. gäller vad som är särskilt föreskrivet. Erinringar mot förslaget om den lagtekniska lösningen förs fram av två remissinstanser. Länskolnämnden i Västernorrlands län anser att det framstår som både mera naturligt och lämpligt att alla valtekniska regler tas in i någon av de vallagar som landstinget har att tillämpa och har mera daglig kontakt med. Lantbruks-

nämnden i Västernorrlands län framhåller att om det av formella skäl är nödvändigt med en särskild lag om utseende av ledamöter i lantbruksnämnd, bör denna lag av förenklings-skäl gälla samtliga statliga regionala styrelser och nämnder. Bestämmelserna om t. ex. lantbruksnämndens sammansättning och om utseende av dess ledamöter och suppleanter bör sedan upprepas i nämndens egen instruktion.

Jag har förståelse för den uppfattning som länskolnämnden och lantbruksnämnden i Västernorrlands län ger uttryck för, nämligen att det för kommunfullmäktige och landsting från tillämpningssynpunkt vore enklare att samla regler om proportionellt valsätt vid kommunfullmäktiges och landstings val av ledamöter till samtliga nämnder och styrelser i en ny eller i en redan befintlig lag, t. ex. kommunallagen. Som emellertid framgår av vad jag tidigare har sagt föreslår jag inte nu några ändringar i fråga om val av jurymän i tryckfrihetsmål och ledamöter i beslutsnämnd för psykiskt utvecklingsstörda. Så länge möjligheterna till proportionellt val inte omfattar samtliga nämnder och styrelser av statlig karaktär bör en sådan allmän regel inte införas. Liksom flertalet remissinstanser som har uttalat sig i frågan anser jag därför att bestämmelser om proportionellt valsätt bör tas in i de specialförfattningar som reglerar de olika statliga organens verksamhet. Såsom Landstingsförbundet och Svenska kommunförbundet har påpekat finns det skäl att i 2 kap. 23 § kommunallagen ange att det finns särskilda bestämmelser om val till statliga nämnder m. m.

I promemorian framhålls att de föreslagna författningsändringarna inte får någon betydelse förrän vid det val av ledamöter och suppleanter som skall hållas inför nästa nya tjänstgöringsperiod. Ändringarna föreslås därför i flertalet fall träda i kraft den 1 januari 1983. Enligt förslaget bör dock de nya bestämmelserna tillämpas dessförinnan vid utseende av ledamöter och suppleanter för tid efter utgången av år 1982. I fråga om vuxenutbildningsnämnderna och lantbruksnämnderna, föreslås i promemorian att de föreslagna ändringarna skall träda i kraft den 1 juli 1981. I promemorian hänvisas till att mandatperioderna kan tänkas gå ut före utgången av år 1982.

Förslaget i denna del har vid remissbehandlingen föranlett endast ett fåtal påpekanden. Påpekandena har gällt ikraftträdandet av de föreslagna ändringarna i fråga om vuxenutbildningsnämnderna och lantbruksnämnderna. Enligt vad som har framhållits går inte någon av de aktuella mandatperioderna ut före utgången av år 1982. De föreslagna ändringarna behöver därför inte träda i kraft tidigare än den 1 januari 1983 och i vissa fall den 1 juli 1983. De bör dock tillämpas dessförinnan vid utseende av ledamöter och suppleanter för tid efter utgången av år 1982 eller juni 1983.

3 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom kommundepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i kommunallagen (1977:179),
2. lag om ändring i lagen (1976:891) om val av ledamöter i länsstyrelses styrelse,
3. lag om ändring i lagen (1972:509) om vad som avses med polismyndighet m. m.,
4. lag om ändring i taxeringslagen (1956:623),
5. lag om ändring i fastighetstaxeringslagen (1979:1152),
6. lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring,
7. lag om ändring i skollagen (1962:319),
8. lag om utseende av ledamöter i lantbruksnämnderna och skogsvårdsstyrelserna,
9. lag om ändring i väglagen (1971:948),
10. lag om ändring i studiestödslagen (1973:349),
11. lag om ändring i högskolelagen (1977:218).

Samråd har ägt rum med

- chefen för justitiedepartementet beträffande förslaget under 3,
 - chefen för budgetdepartementet beträffande förslagen under 4 och 5,
 - chefen för socialdepartementet beträffande förslaget under 6,
 - statsrådet Mogård beträffande förslaget under 7,
 - chefen för jordbruksdepartementet beträffande förslaget under 8,
 - chefen för kommunikationsdepartementet beträffande förslaget under 9
- och
- chefen för utbildningsdepartementet beträffande förslagen under 10 och 11.

4 Specialmotivering

4.1 Förslaget till lag om ändring i kommunallagen

Enligt 2 kap. 23 § kommunallagen skall val av kommunstyrelse, förvaltningsutskott, annan nämnd och beredning samt revisorer och revisorssuppleanter väljas proportionellt om det begärs av en på visst sätt beräknad minoritet. Enligt paragrafens andra stycke gäller bestämmelserna om proportionellt val av nämnder m. m. också när kommunfullmäktige eller landsting skall välja ledamöter och suppleanter i styrelse för aktiebolag, ekonomisk förening eller stiftelse eller revisorer och revisorssuppleanter för granskning av sådan styrelses förvaltning. Bestämmelserna i paragrafen är däremot inte tillämpliga när kommunfullmäktige och landsting fungerar som valkorporationer vid val av ledamöter m. m. i vissa statliga organ.

I den allmänna motiveringen (avsnitt 2.3) har jag anfört att bestämmelser om proportionellt val av ledamöter m. m. bör tas in i de specialförfattningar

som reglerar de olika organens verksamhet och inte i form av en generell regel i kommunallagen. För att klart markera att bestämmelser om kommunfullmäktiges och landstings val av ledamöter m. m. till statliga styrelser finns i de olika specialförfattningarna har ett nytt tredje stycke med denna innebörd tagits in i 2 kap. 23 § kommunallagen.

4.2 Förslaget till lag om ändring i lagen om val av ledamöter i länsstyrelses styrelse

I lagen om val av ledamöter i länsstyrelses styrelse anges f. n. att en suppleant utses för varje ledamot. För att möjliggöra att suppleanterna skall kunna väljas proportionellt har denna föreskrift ersatts av en föreskrift om att det för de ledamöter som har valts av landstinget eller kommunfullmäktige skall väljas lika många suppleanter.

Föreskrifter om proportionellt valsätt, fyllnadsval och suppleants inträde som ledamot kan inte anses röra grunderna för kommunernas och landstingskommunernas verksamhet och behöver följaktligen inte meddelas i lag. Föreskrifter i dessa hänseenden tas därför lämpligen in i länsstyrelseinstruktionen (1971:460, omtryckt 1979:234, ändrad senast 1981:82). Det ankommer på regeringen att besluta om det. Under förutsättning att riksdagen beslutar i enlighet med vad som här föreslås avser jag att senare föreslå regeringen att föreskrifterna om proportionellt val i länsstyrelseinstruktionen kompletteras så att den omfattar också val av suppleanter. Vidare avser jag att föreslå regeringen att bestämmelser som motsvarar 3 kap. 2 § andra stycket och 5 § tredje stycket kommunallagen tas in i länsstyrelseinstruktionen.

4.3 Förslaget till lag om ändring i lagen om vad som avses med polismyndighet m. m.

Bestämmelser om att landstinget resp. kommunfullmäktige skall välja ledamöter och suppleanter i polisstyrelse finns f. n. i 38 § första stycket och 76 § första och tredje styckena polisinstruktionen (1972:511). Bestämmelsen i 76 § tredje stycket polisinstruktionen innebär att en suppleant för en ledamot i en polisstyrelse kan utses genom proportionellt val. Detta är dock f. n. inte möjligt, eftersom suppleantskap för ledamot i polisstyrelse enligt 38 § polisinstruktionen är personligt. 1975 års polisutredning har (SOU 1979:6 s. 186) föreslagit att systemet med personliga suppleanter frångås och att samma ordning tillämpas som när det gäller suppleanter för ledamöter i kommunala och landstingskommunala nämnder. Förslaget har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av samtliga remissinstanser. I propositionen 1980/81:13 om polisens uppgifter, utbildning och organisation m. m. har föredragande statsrådet uttalat att han i likhet med polisutredningen ser det som en fördel om suppleanternas tjänstgöring i polisstyrelserna kan anpassas

till det system som gäller i kommunala sammanhang. I det föregående har jag också förordat en sådan ändring i princip.

Bestämmelser om att landstinget resp. kommunfullmäktige skall välja ledamöter och suppleanter innebär åligganden för landstingskommuner och kommuner. När bestämmelserna i fråga om polisstyrelserna ändras måste med hänsyn till 8 kap. 5 § regeringsformen lagformen iakttas. I prop. 1980/81:13 förordas att de grundläggande reglerna om polisens uppgifter, organisation och befogenheter förs samman i en särskild lag efter ett fortsatt utredningsarbete som avses bli anförtrott åt en till justitiedepartementet knuten polisberedning. Riksdagen har godtagit detta principförslag och har som riktmärke för reformens genomförande angivit den 1 juli 1984 (JuU 1980/81:24, rskr 1980/81:210). När reformen genomförs får bestämmelserna sin naturliga plats i den nya polislagen. Den höjning av maximiantalet ledamöter till tio som förordas i den angivna propositionen bör lämpligen genomföras i det sammanhanget. I avvaktan härpå föreslår jag att bestämmelserna om val av ledamöter och suppleanter förs över från polisinstruktionen till lagen (1972:509) om vad som avses med polismyndighet m. m. I enlighet med vad jag tidigare har förordat, har föreskrivits att det för de ledamöter som har valts av landstinget eller kommunfullmäktige skall väljas lika många suppleanter.

Förslaget innebär att polisinstruktionen (1972:511, ändrad senast 1980:929) behöver ändras. Utöver de ändringar som föranleds av att vissa bestämmelser förs över till den nyssnämnda lagen bör bestämmelser som svarar mot 3 kap. 2 § andra stycket och 5 § tredje stycket kommunallagen tas in i polisinstruktionen. Det ankommer på regeringen att besluta härom. Jag har inhämtat att chefen för justitiedepartementet, om riksdagen bifaller de förslag som jag har lagt fram, ämnar föreslå regeringen sådana ändringar i polisinstruktionen.

4.4 Förslagen till dels lag om ändring i taxeringslagen, dels lag om ändring i fastighetstaxeringslagen

I 7 § andra stycket taxeringslagen och 17 kap. 8 § andra stycket fastighetstaxeringslagen anges f. n. att det skall väljas en suppleant för varje vald ledamot. Dessa bestämmelser har ersatts av föreskrifter om att det för de valda ledamöterna skall väljas lika många suppleanter. I de två lagrummen har också tagits in bestämmelser som motsvarar 3 kap. 2 § andra stycket kommunallagen.

I 8 § tredje stycket taxeringslagen och 17 kap. 10 § andra stycket fastighetstaxeringslagen föreskrivs f. n. att till ledamöter och suppleanter skall utses personer som har insikt i de beskattningsfrågor resp. fastighetstaxeringsfrågor som ankommer på taxeringsnämnden eller fastighetstaxeringsnämnden. Som framgår av vad jag har anfört i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.1.2) är det inte möjligt att upprätthålla ett ovillkorligt

krav på specialkompetens, om fullmäktiges val av ledamöter sker proportionellt. Bestämmelserna har därför ändrats så att det inte längre föreskrivs att ledamöterna *skall* ha insikt i beskattningsfrågor resp. fastighetstaxeringsfrågor utan att de i stället *bör* ha sådan insikt.

I 9 § fjärde stycket taxeringslagen och 17 kap. 12 § tredje stycket fastighetstaxeringslagen föreskrivs f. n. att en ny ledamot eller suppleant skall utses för den tid som återstår, när ledighet uppkommer. Föreskrifterna har ersatts med bestämmelser som motsvarar 3 kap. 5 § tredje stycket kommunallagen. Den nuvarande bestämmelsen passar endast för det fallet att det är en ledamot eller suppleant som inte har valts proportionellt som avgår. Om ledamoten har valts proportionellt skall enligt den nya bestämmelsen i stället en suppleant inträda som ledamot. Om en suppleant, som har valts proportionellt, avgår inträder suppleant i den ordning som föreskrivs i 8 § lagen om proportionellt valsätt.

Om en ledamot är förhindrad att komma till ett sammanträde med taxeringsnämnden, skall han enligt vad som f. n. anges i 61 § 1 mom. taxeringslagen i sitt ställe kalla "för honom utsedd suppleant" och underrätta ordföranden härom. Det kan kanske efter ändringarna i 7 § anses självklart att ledamoten därvid skall iaktta den ordning mellan suppleanterna som har bestämts vid valet. Det har emellertid ansetts lämpligast att ändra bestämmelsen så att detta framgår uttryckligen. Den motsvarande ändring som har gjorts i 20 kap. 2 § fastighetstaxeringslagen framstår som nödvändig, eftersom det i denna paragraf f. n. föreskrivs att ledamoten skall kalla "sin" suppleant.

Av 5 § tredje stycket taxeringslagen följer att en taxeringsnämnd kan inrättas för en annan period än tre taxeringsår räknat fr. o. m. året efter det år då val i hela riket av kommunfullmäktige har ägt rum. Ett sådant beslut skall avse den tid som återstår av treårsperioden (jfr 6 § andra stycket). Det har ansetts lämpligast att inte införa särskilda ikraftträdandebestämmelser som skulle göra det möjligt att tillämpa de nya bestämmelserna i 7 § om val av suppleanter för det fallet att en sådan taxeringsnämnd skulle inrättas före utgången av år 1982.

4.5 Förslaget till lag om ändring i lagen om allmän försäkring

18 kap.

7 §

I paragrafens tredje stycke föreskrivs f. n. att en suppleant skall utses för varje ledamot i styrelsen för en allmän försäkringskassa utom för ordföranden och vice ordföranden. Det föreslås att föreskriften ändras så att i stället "gruppsuppleanter" skall kunna utses för de ledamöter som väljs av landstinget eller kommunfullmäktige. För personalföreträdarna skall enligt 1 § kungörelsen (1974:963) om personalföreträdare i allmän försäkringskas-

sas styrelse (1 § ändrad senast 1976:479) utses personliga suppleanter.

De ledamöter och suppleanter i försäkringskassans styrelse som utses av landstinget eller kommunfullmäktige skall enligt de nya bestämmelserna i paragrafens fjärde stycke kunna väljas proportionellt. Om valet av suppleanter inte sker proportionellt, skall vid valet också bestämmas den ordning i vilken suppleanterna skall inkallas till tjänstgöring (jfr 3 kap. 2 § andra stycket kommunallagen).

8 §

Enligt paragrafens första stycke skall enligt prop. 1980/81:135 som huvudregel gälla att en ledamot i försäkringskassans styrelse utses för tre år, räknat fr. o. m. den 1 juli året efter det år då val i hela riket till landsting och kommunfullmäktige har ägt rum. På grund av hänvisningar i 18 kap. 21 § andra stycket, 24 § tredje stycket och 26 § första stycket gäller samma regel för ledamöter i pensionsdelegation och försäkringsnämnd samt för suppleanter.

Om en styrelseledamot avgår under tjänstgöringstiden, skall enligt de nuvarande bestämmelserna i paragrafens tredje stycke en ny ledamot utses. På grund av hänvisningarna i 18 kap. 21 § andra stycket, 24 § tredje stycket och 26 § första stycket gäller föreskriften också för ledamöter i pensionsdelegation och försäkringsnämnd samt för suppleanter. Den nuvarande föreskriften passar endast för det fallet att den ledamot eller suppleant som avgår inte har valts proportionellt. Om ledamoten har valts proportionellt bör ju fyllnadsval inte äga rum utan en suppleant inträda som ledamot. Det föreslås därför att föreskriften ersätts med en bestämmelse som är utformad efter förebild av 3 kap. 5 § tredje stycket kommunallagen. En mindre avvikelse från formuleringen i kommunallagen är dock nödvändig, eftersom den nya bestämmelsen måste kunna tillämpas också när andra ledamöter än sådana som har valts av landstinget eller kommunfullmäktige avgår. Som framgår av det föregående blir den nya bestämmelsen tillämplig också när en suppleant avgår. Hänvisningen i 18 kap. 26 § första stycket lagen om allmän försäkring är emellertid så utformad att det får anses klart att en ny suppleant inte skall utses när en proportionellt vald suppleant har avgått (jfr specialmotiveringen till förslagen till ändring i taxeringslagen och fastighets-taxeringslagen).

10 §

Vid tillfälligt förfall för en styrelseledamot skall enligt paragrafens första stycke "den för honom utsedde suppleanten" kallas in. Bestämmelsen gäller också för ledamöter i pensionsdelegation och försäkringsnämnd. Den ändring som nu föreslås föranleds av förslaget att grupp-suppleanter skall utses för de ledamöter som har valts av landstinget resp. kommunfullmäktige.

20 och 24 §§

Genom hänvisningar till 7 § fjärde stycket har föreskrivits att landstingets och kommunfullmäktiges val av ledamöter eller suppleanter i pensionsdelegation och försäkringsnämnd skall kunna ske proportionellt. Ändringarna i övrigt motsvarar dem som har föreslagits i 7 § tredje stycket. I enlighet med vad jag tidigare har förordat (avsnitt 2.2.2) föreslås dock att personliga suppleanter fortfarande skall utses för de ledamöter i pensionsdelegation som riksförsäkringsverket utser.

4.6 Förslaget till lag om ändring i skollagen

Ändringarna i 22 § första stycket skollagen är av redaktionell natur. Enligt ett nytt andra stycke i paragrafen skall suppleanterna för de ledamöter som utses av regeringen, skolöverstyrelsen och länsstyrelsen fortfarande vara personliga (jfr avsnitt 2.2.2). För de ledamöter som väljs av landstinget eller kommunfullmäktige föreslås däremot att grupp-suppleanter införs. Föreskriften i första stycket att ledamöterna skall vara bosatta inom länet förs till det stycke som enligt förslaget blir paragrafens tredje stycke.

Bestämmelser om proportionella val av ledamöter och suppleanter samt bestämmelser som motsvarar 3 kap. 2 § andra stycket och 5 § tredje stycket kommunallagen tas lämpligen in i förordningen (1965:741) med instruktion för länskolnämnderna (ändrad senast 1980:436). Det ankommer på regeringen att besluta härom. Från statsrådet Mogård har jag erfarit att hon, om riksdagen bifaller de förslag som jag har lagt fram, avser att föreslå regeringen sådana ändringar i instruktionen.

4.7 Förslaget till lag om utseende av ledamöter i lantbruksnämnderna och skogsvårdsstyrelserna

Uppgiften för landstingen och, i Gotlands län, kommunfullmäktige att välja ledamöter och suppleanter i skogsvårdsstyrelserna, lantbruksnämnderna och rennärlingsdelegationerna är ett åliggande för landstingskommunerna och kommunerna. De föreskrifter som grundar detta åliggande måste därför enligt 8 kap. 5 § regeringsformen meddelas i lag. I fråga om lantbruksnämnderna och rennärlingsdelegationerna finns det inte någon lag där dessa föreskrifter har sin naturliga plats. I fråga om skogsvårdsstyrelserna finns f. n. lagen (1960:267) om skogsvårdsstyrelser (ändrad senast 1978:67). I prop. 1980/81:136 om skogsvårdsstyrelsernas organisation m. m. föreslås emellertid att lagen upphör att gälla vid utgången av juni 1981. Om riksdagen bifaller detta förslag finns det inte heller någon lag där föreskrifter om val av ledamöter och suppleanter i skogsvårdsstyrelserna lämpligen kan tas in. Det föreslås därför att föreskrifter om utseende av ledamöter och suppleanter i lantbruksnämnderna, rennärlingsdelegationerna och skogsvårdsstyrelserna

förs samman i en särskild lag.

Suppleanterna för ledamöterna i lantbruksnämnderna är f. n. personliga (se 28 § förordningen (1967:425) med instruktion för lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna (28 § ändrad senast 1975:285)). Föreskrifterna i 2 § den föreslagna nya lagen om utseende av ledamöter i lantbruksnämnderna och skogsvårdsstyrelserna innebär i enlighet med vad som har förordats i det föregående (avsnitt 2.2.2) att suppleanterna för de ledamöter som utses av regeringen fortfarande skall vara personliga, medan gruppssuppleanter skall väljas för de ledamöter som väljs av landstingen och kommunfullmäktige i Gotlands kommun.

Den nuvarande bestämmelsen om suppleanter för ledamöterna i skogsvårdsstyrelser (3 § första stycket lagen om skogsvårdsstyrelser) ger närmast vid handen att suppleanterna för de ledamöter som väljs av landstinget resp. kommunfullmäktige inte skall vara personliga. Av 3 § den föreslagna nya lagen framgår klart att dessa suppleanter inte skall vara personliga. I enlighet med vad som har förordats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.2.2) föreslås att personliga suppleanter liksom hittills skall utses för de ledamöter som utses av regeringen.

Bestämmelser om proportionellt val av ledamöter och suppleanter i lantbruksnämnderna liksom också bestämmelser som motsvarar 3 kap. 2 § andra stycket och 5 § tredje stycket kommunallagen tas lämpligen in i förordningen (1967:425) med instruktion för lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna (omtryckt 1978:289, ändrad senast 1979:352). I fråga om skogsvårdsstyrelserna tas sådana bestämmelser lämpligast in i den förordning med instruktion för skogsvårdsstyrelserna som det, enligt vad föredraganden i prop. 1980/81:136 om skogsvårdsstyrelsernas organisation m. m. har anfört, bör ankomma på regeringen att utfärda. Enligt vad jag har inhämtat ämnar chefen för jordbruksdepartementet, om riksdagen bifaller de nu aktuella förslagen, föreslå regeringen att sådana bestämmelser som jag nu har berört tas in dels i förordningen med instruktion för lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna, dels i den förutskickade förordningen med instruktion för skogsvårdsstyrelserna.

4.8 Förslaget till lag om ändring i väglagen

Bestämmelser om att landstinget och i vissa fall kommunfullmäktige skall välja ledamöter och suppleanter i länsvägnämnd finns i 3 och 4 §§ i instruktionen (1971:959) för länsvägnämnderna. Föreskrifter om att landstinget eller kommunfullmäktige skall välja ledamöter och suppleanter i länsvägnämnden innebär åligganden för landstingskommunerna och kommunerna. Sådana föreskrifter skall enligt 8 kap. 5 § regeringsformen meddelas i lag. Eftersom avsikten var att länsvägnämndernas uppgifter inte skulle avse utslutande ärenden som skulle regleras i väglagen (1971:948, ändrad senast 1980:265), ansågs det vid lagens tillkomst att allmänna

bestämmelser om länsvägnämnderna borde tas in i en särskild författning (prop. 1971:123 s. 140). Där det finns en lag som har central betydelse för ett visst statligt organs verksamhet synes det emellertid vara lämpligare att ange landstingens och kommunfullmäktiges åligganden i fråga om val av ledamöter och suppleanter i det statliga organet i den lagen, än att reglera dessa uppgifter i en särskild lag. Det föreslås därför att de grundläggande bestämmelserna om val av ledamöter och suppleanter i länsvägnämnderna tas in i en ny paragraf i väglagen, 9 a §. I stället för den nuvarande föreskriften i 4 § instruktionen för länsvägnämnderna att det finns en personlig suppleant för varje ledamot föreskrivs nu att det för ledamöterna skall väljas lika många suppleanter.

De särskilda föreskrifter som behövs i fråga om val i Malmöhus och Göteborgs och Bohus län bör finnas kvar i instruktionen för länsvägnämnderna. I denna bör tas in bestämmelser om proportionellt val av ledamöter och suppleanter liksom också bestämmelser som motsvarar 3 kap. 2 § andra stycket och 5 § tredje stycket kommunallagen. Även vissa andra ändringar behöver göras i instruktionen när möjligheten till proportionella val öppnas. Det ankommer på regeringen att besluta om sådana ändringar. Jag har inhämtat att chefen för kommunikationsdepartementet, om riksdagen bifaller vad jag här har föreslagit, ämnar föreslå regeringen sådana ändringar i instruktionen.

4.9 Förslaget till lag om ändring i studiestödslagen

Föreskrifter om att landstinget eller kommunfullmäktige skall välja ledamöter i vuxenutbildningsnämnderna innebär åligganden för landstingskommunerna och kommunerna. Sådana föreskrifter skall enligt 8 kap. 5 § regeringsformen meddelas i lag. Det föreslås därför att de grundläggande bestämmelserna om val av ledamöter i vuxenutbildningsnämnderna tas in i en ny paragraf i studiestödslagen (1973:349, ändrad senast 1981:153), 1 kap. 6 a §.

Bestämmelser om proportionella val av ledamöter tas lämpligen in i förordningen (1975:394) med instruktion för vuxenutbildningsnämnderna (ändrad senast 1979:450). Det ankommer på regeringen att besluta härom. Jag har inhämtat att chefen för utbildningsdepartementet, om riksdagen bifaller mitt förslag, ämnar föreslå regeringen att sådana bestämmelser tas in i den nyssnämnda förordningen.

4.10 Förslaget till lag om ändring i högskolelagen

Föreskrifter om att landstingskommun eller kommun skall välja ledamöter i styrelse för högskoleenhet innebär åligganden för landstingskommunerna och kommunerna. Sådana föreskrifter skall enligt 8 kap. 5 § regeringsformen meddelas i lag. I 32 § högskolelagen finns f. n. bestämmelser om att

landstingskommun eller kommun skall utse ledamöter i högskolestyrelse. Föreskrifter om att suppleanter skall utses återfinns i 10 kap. 8 § högskoleförordningen (1977:263). Det föreslås nu att bestämmelser om att landstingskommunerna eller kommunerna skall välja suppleanter tas in i 32 § första stycket högskolelagen. I den allmänna motiveringen (avsnitt 2.2.1) har jag förordat att suppleanterna inte skall vara personliga utan gruppssuppleanter. Bestämmelsen har utformats i enlighet härmed.

I 32 § tredje stycket högskolelagen finns en bestämmelse om proportionellt val av ledamöter i högskolestyrelse. Denna bestämmelse har kompletterats med en föreskrift om att även valet av suppleanter skall kunna ske proportionellt.

Som ett fjärde stycke har tagits in en bestämmelse som motsvarar 3 kap. 2 § andra stycket kommunallagen.

Föreskrifter motsvarande dem som finns i 3 kap. 5 § tredje stycket kommunallagen tas lämpligen in i högskoleförordningen. Det ankommer på regeringen att besluta härom. Jag har inhämtat att chefen för utbildningsdepartementet, om riksdagen bifaller vad jag här har föreslagit, ämnar föreslå regeringen de nödvändiga ändringarna i förordningen.

Enligt 18 kap. 12 § första stycket högskoleförordningen utses ledamöter varom här är fråga för tre år. Den mandatperiod som nu pågår kommer att gå ut den 30 juni 1983. De nya bestämmelserna bör därför träda i kraft den 1 juli 1983. De bör dock få tillämpas dessförinnan vid utseende av ledamöter och suppleanter för nästkommande mandatperiod.

5 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att anta förslagen till

1. lag om ändring i kommunallagen (1977:179),
2. lag om ändring i lagen (1976:891) om val av ledamöter i länsstyrelses styrelse,
3. lag om ändring i lagen (1972:509) om vad som avses med polismyndighet m. m.,
4. lag om ändring i taxeringslagen (1956:623),
5. lag om ändring i fastighetstaxeringslagen (1979:1152),
6. lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring,
7. lag om ändring i skollagen (1962:319),
8. lag om utseende av ledamöter i lantbruksnämnderna och skogsvårdsstyrelserna,
9. lag om ändring i väglagen (1971:948),
10. lag om ändring i studiestödslagen (1973:349),
11. lag om ändring i högskolelagen (1977:218).

6 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom propositionen föreslå riksdagen att anta de förslag som föredraganden har lagt fram.

Innehåll

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	2
1. lag om ändring i kommunallagen (1977:179)	2
2. lag om ändring i lagen (1976:891) om val av ledamöter i länstyrelses styrelse	2
3. lag om ändring i lagen (1972:509) om vad som avses med polismyndighet m. m.	3
4. lag om ändring i taxeringslagen (1956:623)	4
5. lag om ändring i fastighetstaxeringslagen (1979:1152)	6
6. lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring	8
7. lag om ändring i skollagen (1962:319)	12
8. lag om utseende av ledamöter i lantbruksnämnderna och skogsvårdsstyrelserna	13
9. lag om ändring i väglagen (1971:948)	14
10. lag om ändring i studiestödslagen (1973:349)	15
11. lag om ändring i högskolelagen (1977:218)	16
Utdrag av protokollet vid regeringssammanträde 1981-04-09	18
1. Inledning	18
2. Allmän motivering	19
2.1 Ledamöter	19
2.1.1 Proportionellt val	19
2.1.2 Specialkompetens i vissa fall	24
2.2 Suppleanter	25
2.2.1 Suppleanter som väljs av landstinget och kom- munfullmäktige	25
2.2.2 Suppleanter som utses av regeringen eller statlig myndighet	31
2.3 Den författningsmässiga regleringen	32
3. Upprättade lagförslag	34
4. Specialmotivering	34
4.1 Förslaget till lag om ändring i kommunallagen	34
4.2 Förslaget till lag om ändring i lagen om val av ledamöter i länstyrelses styrelse	35
4.3 Förslaget till lag om ändring i lagen om vad som avses med polismyndighet m. m.	35
4.4 Förslagen till dels lag om ändring i taxeringslagen, dels lag om ändring i fastighetstaxeringslagen	36
4.5 Förslaget till lag om ändring i lagen om allmän försäk- ring	37
4.6 Förslaget till lag om ändring i skollagen	39
4.7 Förslaget till lag om utseende av ledamöter i lantbruks- nämnderna och skogsvårdsstyrelserna	39

4.8	Förslaget till lag om ändring i väglagen	40
4.9	Förslaget till lag om ändring i studiestödslagen	41
4.10	Förslaget till lag om ändring i högskolelagen	41
5.	Hemställan	42
6.	Beslut	43
<i>Bilaga 1.</i>	Utdrag ur promemorian (Ds Kn 1980:4) Proportionella val till statliga nämnder m. m.	47
<i>Bilaga 2.</i>	Sammanställning av remissinstanser och remissyttranden över promemorian (Ds Kn 1980:4) Proportionella val till statliga nämnder m. m.	75

KOMMUN-
DEPARTEMENTET

PROPORTIONELLA VAL TILL STATLIGA NÄMNDER M. M.

Promemoria upprättad i
kommundepartementet i juni 1980

Innehållsförteckning

1	Inledning	
2	Nuvarande förhållanden	
2.1	Organ för vilka det finns författningsbestämmelser om proportionellt val	
2.1.1	Kommunala och landstingskommunala organ m. m.	
2.1.2	Statliga organ m. m.	
2.2	Organ för vilka författningsbestämmelser om proportionellt val saknas	
2.2.1	Tryckfrihetsjury	
2.2.2	Styrelse för allmän försäkringskassa m. m.	
2.2.3	Inskrivningsnämnd för värnpliktiga	
2.2.4	Beslutsnämnd för psykiskt utvecklingsstörda ...	
2.2.5	Länsskolnämnd	
2.2.6	Skogsvårdsstyrelse	
2.2.7	Länsvägnämnd	
2.2.8	Vuxenutbildningsnämnd	
2.2.9	Lantbruksnämnd och rennäring delegation	
2.2.10	Länsnykterhetsnämnd	
2.3	Val av ledamöter och suppleanter, suppleants inträde ..	
2.4	8 kap. 5 § regeringsformen	
3	Överväganden och förslag	
3.1	Proportionellt val	
3.2	Suppleanter	
3.3	Ikraftträdande	

1. Inledning

Val som förrättas av kommunfullmäktige och landsting skall i allmänhet ske proportionellt, om det begärs av en på visst sätt beräknad minoritet. Sadan möjlighet till proportionellt val finns i fråga om kommunala och landstingskommunala nämnder, beredningar och revisorer samt styrelser och revisorer i kommunala och landstingskommunala bolag, ekonomiska föreningar och stiftelser. Möjlighet att välja proportionellt finns även när kommunfullmäktige och landsting utser nämndemän samt ledamöter i vissa regionala och lokala statliga nämnder och styrelser m. m. Rätten till proportionellt val har särskilt under senare år utvidgats på flera områden. Fortfarande saknas dock i fråga om flera statliga nämnder och styrelser m. m. möjlighet att få till stånd proportionella val.

I motionen 1976/77:1001 hemställdes att riksdagen hos regeringen skulle begära utredning och förslag om rätt till proportionellt val vid kommunfullmäktiges och landstings utseende av ledamöter i statliga nämnder och styrelser m. m. I sitt betänkande med anledning av motionen (KU 1977/78:6) fann konstitutionsutskottet det naturligt att rätt till proportionellt val också skall finnas i de fall då kommunfullmäktige eller landsting utser ledamöter i styrelser och nämnder av statlig karaktär. På utskottets hemställan biföll riksdagen motionen (rskr 1977/78:1).

För ledamöterna i de regionala och lokala statliga nämnderna och styrelserna skall i regel utses suppleanter. Bestämmelserna om utseende av suppleanter är oftast så utformade att det framgår att för varje ledamot skall utses en personlig suppleant. Suppleanterna för ledamöter i kommunala nämnder är däremot inte personliga.

I motionen 1978/79:1692 hemställdes att riksdagen hos regeringen skulle begära förslag till sådana bestämmelser beträffande suppleanternas tjänstgöring i länsstyrelses styrelse att den vid valtillfället förutsatta proportionella fördelningen av styrelsens sammansättning kan behållas även när en personlig suppleant är förhindrad att tjänstgöra för ledamoten. Konstitutionsutskottet anförde i sitt betänkande med anledning av motionen (KU 1979/80:8) att utskottet ansåg det önskvärt att den sammansättning av länsstyrelses styrelse med avseende på t. ex. olika partiers och länsdelars representation som kommit till uttryck vid valet av ledamöter i så stor utsträckning som möjligt behålls vid ledamots frånvaro. Utskottet ansåg därför att det fanns skäl att se över reglerna om valet av suppleanter och deras inträde i länsstyrelses styrelse. Riksdagen gav regeringen till känna vad utskottet hade anfört (rskr 1979/80:9).

Bestämmelser om mandattid för ledamöter i statliga nämnder och styrelser m. m. finns vanligen i den förordning eller instruktion som reglerar organets verksamhet. När det gäller regionala och lokala organ av detta slag, utses i regel flertalet eller åtminstone några av ledamöterna av landstinget eller kommunfullmäktige. Detta gäller dock inte i fråga om länsarbetsnämnden

och länsbostadsnämnden. I dessa nämnder utses ordföranden av regeringen, medan länsarbetsdirektören resp. länsbostadsdirektören är självskriven ledamot. Övriga ledamöter utses av arbetsmarknadsstyrelsen resp. regeringen. Mandattiden för ledamöterna i de regionala och lokala statliga nämnderna och styrelserna stämmer i allmänhet överens med mandattiderna för de kommunala nämnderna. Mandattiden är alltså i regel tre år, räknat fr. o. m. den 1 januari året efter det år då val i hela riket av landstingsledamöter och kommunfullmäktige har ägt rum. Nämndemän väljs dock för sex år, jurymän för tryckfrihetsmål för fyra år, ledamöter i beslutsnämnd för psykiskt utvecklingsstörda för högst fyra år och ledamot i vuxenutbildningsnämnd för högst tre år. Beträffande några organ är mandattiden visserligen tre år men mandattidens förläggning inte angiven i resp. författning.

I motion 1976/77:434 hemställdes att riksdagen hos regeringen skulle anhålla att åtgärder vidtas för att införa enhetliga mandatperioder vad avser lekmanstyrelser i centrala och regionala statliga myndigheter och organ. I betänkandet över motionen (KU 1977/78:8) förutsatte konstitutionsutskottet att regeringen utan särskilt initiativ från riksdagens sida uppmärksammar frågan om mandatperiodernas längd och förläggning och vidtar åtgärder som syftar till större enhetlighet. Riksdagen förklarade den 9 november 1977 motionen besvarad med vad utskottet hade anfört.

I denna promemoria redovisas bestämmelserna om val av ledamöter och suppleanter i sådana statliga och liknande organ som helt eller delvis utses av kommunfullmäktige eller landsting. För de fall där bestämmelser om proportionellt val saknas föreslås att sådana bestämmelser införs. Vidare föreslås att bestämmelserna om val av suppleanter ändras så att, i stället för en personlig suppleant för varje ledamot, en grupp av suppleanter kan utses för ledamöterna. Några ändringar föreslås däremot inte i fråga om mandatperiodernas längd och förläggning. Regeringen har den 21 februari 1980 bemyndigat chefen för justitiedepartementet att tillkalla en kommitté för att utreda vissa grundlagsfrågor. Enligt direktiven (Dir. 1980:9) skall kommittén överväga en förlängning av mandatperioden från tre till fyra år för både riksdagen och de kommunala beslutande församlingarna. Utredningsarbetet skall bedrivas med sikte på att ett första riksdagsbeslut angående grundlagsändringar kan fattas före riksdagsvalet 1982. Om utredningsarbetet leder till en ändring av mandatperioderna för de kommunala beslutande församlingarna, får det antas att motsvarande ändring kommer att göras beträffande de kommunala nämnderna och de statliga och liknande organ som f. n. har samma mandatperioder som dessa nämnder.

2. Nuvarande förhållanden

2.1 Organ för vilka det finns författningsbestämmelser om proportionellt val

2.1.1 Kommunala och landstingskommunala organ m. m.

Val av kommunstyrelse, förvaltningsutskott, annan nämnd och beredning samt av revisorer och revisorssuppleanter skall enligt 2 kap. 23 § första stycket kommunallagen (1977:179) vara proportionellt, om det begärs av minst så många ledamöter i kommunfullmäktige eller landstinget som motsvarar den kvot som erhålls, om antalet närvarande ledamöter delas med det antal personer som valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val finns bestämmelser i lagen (1955:138) om proportionellt valsätt vid val inom landsting, kommunfullmäktige m. m. (ändrad senast 1977:217). Bestämmelsen innebär bl. a. att samtliga kommunala och landstingskommunala nämnder, kommunallagsreglerade såväl som specialreglerade, kan väljas proportionellt. Undantag görs dock för kommunallagsreglerade nämnder i Stockholms kommun. Bestämmelsens generella tillämplighet innebär att särskilda bestämmelser i specialförfattningarna om proportionellt val inte behövs. Om en ny specialreglerad nämnd inrättas, vilket exempelvis skedde genom lagen (1978:234) om trafiknämnd, blir det automatiskt möjligt att välja den proportionellt.

Bestämmelserna i 2 kap. 23 § kommunallagen är genom hänvisningar tillämpliga även vid nämndval etc. som förrättas av kommunalförbunds fullmäktige (5 § lagen, 1957:281, om kommunalförbund, omtryckt 1977:181) och kommunala indelningsdelegerade (11 § lagen, 1979:412, om kommunala indelningsdelegerade). Rätt för en minoritet att påkalla proportionellt val finns också vid val inom kyrkofullmäktige och församlingsdelegerade (25 och 41 §§ lagen, 1961:436, om församlingsstyrelse, omtryckt 1976:500) samt kyrkliga indelningsdelegerade (11 § lagen, 1972:229, om kyrkliga indelningsdelegerade).

Bestämmelsen om proportionellt val är en minoritetsskyddsregel. Den är så konstruerad att varje grupp som skulle bli representerad vid en proportionell fördelning av de mandat som valet avser kan få till stånd ett proportionellt val. I praktiken tillämpas den proportionella valmetoden sällan men möjligheten att kräva proportionellt val utgör en viktig grund för de överenskommelser som partierna regelmässigt träffar om hur mandaten skall fördelas.

Den proportionella valmetoden vid val inom de beslutande kommunala församlingarna infördes år 1913 för val av landstings förvaltningsutskott, drätselkammare och organ med beredande uppgifter. Sedan dess har metodens användning successivt utvidgats till att omfatta det stora flertalet val som förrättats av kommunfullmäktige och landsting. Huvudinvändningarna mot att låta metoden användas över hela linjen har varit att

proportionella val dels var ägnade att leda till en icke önskvärd politisering av valen och nämndarbetet, dels var oförenliga med de författningsbestämmelser om särskilda valbarhetsvillkor som gällde för vissa nämnder.

Enligt 2 kap. 23 § andra stycket kommunallagen gäller bestämmelserna om proportionellt val av nämnder m. m. också när kommunfullmäktige eller landsting skall välja ledamöter och suppleanter i styrelse för aktiebolag, ekonomisk förening eller stiftelse eller revisorer och revisorssuppleanter för granskning av sådan styrelsens förvaltning. Denna bestämmelse infördes genom den nya kommunallagen. Den är enligt motiven tillämplig på det val som skall förrättas av kommunfullmäktige resp. landstinget även om en eller flera styrelseledamöter eller revisorer skall utses på annat sätt, t. ex. på bolagsstämma eller av annan kommun eller landstingskommun (prop. 1975/76:187 s. 403). Bestämmelsen tillkom främst med tanke på de kommunala och landstingskommunala företagen. Den är emellertid enligt sin ordalydelse tillämplig vid alla val av ledamöter etc. i de associationstyper som nämns i bestämmelsen oberoende av hur stor del som ägs av kommunen eller hur många ledamöter som skall utses av kommunen resp. av andra intressenter. Om dessa är kommunala, statliga eller privata har inte heller någon betydelse.

I kommunallagen har möjlighet öppnats även för en minoritet i kommunstyrelsen, förvaltningsutskottet och övriga nämnder att vid val till särskild avdelning, arbetsutskott eller liknande organ få till stånd proportionellt val (3 kap. 10 och 13 §§ samt, i fråga om de specialreglerade nämnderna, hänvisningar i resp. specialförfattning till kommunallagens bestämmelser). Det är enligt konstitutionsutskottet från kommunaldemokratisk synpunkt väsentligt att minoritetens berättigade krav på insyn och inflytande kan tillgodoses genom möjligheten att få garanterad representation i dessa organ (KU 1976/77:25 s. 22 och 63).

2.1.2 Statliga organ m. m.

Kommunfullmäktige och landsting fungerar som valkorporationer vid val av ledamöter och suppleanter i vissa statliga organ och i vissa speciella organ som inte ingår i vare sig den statliga eller den kommunala förvaltningsorganisationen. I vissa men långt ifrån alla fall finns möjlighet att få till stånd proportionellt val. I det följande redovisas de organ för vilka det f. n. finns möjlighet till proportionellt val.

Nämndemän i tingsrätt, fastighetsdomstol, hovrätt, länsrätt, kammarrätt och försäkringsrätt

Enligt 1 kap. 4 § rättegångsbalken (RB) bestämmer hovrätten hur många nämndemän som skall finnas i en domsaga. Antalet varierar kraftigt. För

hovrätt skall enligt 2 kap. 4 a § RB finnas nämndemän till det antal som föreskrivs av regeringen.

Val av nämndemän i tingsrätt förrättas av kommunfullmäktige (4 kap. 7 §). Om mer än en kommun hör till en domsaga, fördelar tingsrätten antalet nämndemän mellan kommunerna i förhållande till dessas folkmängd (4 kap. 5 §). Val av nämndemän i hovrätt förrättas av landstinget. Om det finns kommun i länet som inte ingår i landstingskommunen (f. n. endast Malmö och Göteborgs kommuner), väljs en viss andel av nämndemännen av kommunfullmäktige. I Gotlands län förrättas valet i dess helhet av kommunfullmäktige i Gotlands kommun (4 kap. 7 § 2 st.).

Nämndemän väljs för sex år. Halva antalet nämndemän väljs vart tredje år (4 kap. 5 och 8 §§).

Valbar till nämndeman är myndig svensk medborgare, som inte har fyllt 70 år och som är kyrkobokförd i kommunen eller, i fråga om nämndeman i hovrätt, i länet eller den del av länet som hör till hovrätten (4 kap. 6 §). Lagfaren domare, befattningshavare vid domstol, åklagare, polisman eller advokat eller den som annars har till yrke att föra andras talan inför rätta får inte vara nämndeman.

Landstingets och kommunfullmäktiges val av nämndemän skall vara proportionellt, om det begärs av minst så många väljande som motsvarar det tal som erhålls om samtliga väljandes antal delas med det antal personer, som valet avser, ökat med 1 (4 kap. 7 §).

Möjligheten att välja nämndemän i tingsrätt proportionellt infördes år 1975 (Ds Ju 1975:1, prop. 1975/76:64, JuU 1975/76:18, rskr 1975/76:124). I propositionen konstaterade föredraganden att det såväl från allmänt demokratiska utgångspunkter som med hänsyn till förtroendet för domstolarna är angeläget att garantier skapas mot att nämnden får en i politiskt hänseende ensidig sammansättning. Att ett genomförande av förslaget om möjlighet till proportionellt val av nämndemän skulle leda till ökad politisering av nämndemansvalet ansåg föredraganden inte behöva befaras (prop. 1975/76:64 s. 41).

Justitieutskottet anförde i sitt betänkande med anledning av propositionen bl. a. följande (JuU 1975/76:18 s. 26).

Frågan om valmetod vid nämndemansval måste enligt utskottets mening ses mot bakgrunden av nämndemansuppdragets särskilda karaktär av förtroendecupdrag, till vilket inte är knutet uppgifter av politisk natur. Uppdraget innebär utövande av en domarfunktion, för vilken mindre vikt måste fästas vid tillhörigheten till visst parti än vid sådana personliga kvalifikationer som omdömesgillhet, rättrådighet och självständighet. Sådana kvalifikationer har blivit särskilt betydelsefulla efter 1969 års domstolsreform, varigenom nämnden gavs en starkare ställning och större utrymme skapades för en mer individuellt betonad medverkan från nämndemännens sida än tidigare. Även om valkorporationen är politiskt sammansatt följer därav inte att nämndemansuppdraget kan uppfattas som förenat med något politiskt ansvar såsom fallet är beträffande andra

uppdrag, till vilka rekryteringen sker genom val av kommunfullmäktige och andra på politisk grund bildade valkorporationer. Från dylika uppdrag skiljer sig nämndemansuppdraget också därigenom att lekmannadomarnas medverkan i rättskipningen innebär en insyn i domstolsarbetet som är ägnad att stärka allmänhetens förtroende för domstolarna.

Mot denna bakgrund är det såväl från allmänt demokratiska synpunkter som av rättssäkerhetsskäl angeläget att nämnden får en så bred förankring i samhället som möjligt och en i politiskt hänseende allsidig sammansättning. Ett ensidigt politiskt hemvist hos nämndemännen skulle kunna ge anledning till misstanke att deras politiska värderingar inverkade på deras ställningstaganden i den dömande verksamheten och därigenom äventyra allmänhetens förtroende för domstolarna.

Som ovan framhållits har med nu gällande ordning önskemålet om fördelning av nämndemansbefattningar mellan olika samhällsgrupper kunnat tillgodoses genom överenskommelser mellan de politiska partierna. Garantier har emellertid saknats mot att ett majoritetsparti utnyttjar sin ställning till att välja uteslutande sina egna kandidater. Att sådana garantier skapas är enligt utskottets mening av utomordentligt stor vikt från principiell synpunkt. Den bl. a. av vissa remissorgan framförda uppfattningen att den i propositionen föreslagna regleringen skulle vara ägnad att leda till en ökad politisering kan utskottet inte dela; enligt utskottets mening bör ändringen snarare utgöra motiv för strävanden mot samförståndslösningar vid utseendet av nämndemän.

Fastighetsdomstol består av två lagfarna ledamöter, en teknisk ledamot och två eller i vissa mål tre nämndemän (3 § lagen, 1969:246, om domstolar i fastighetsmål, omtryckt 1974:1064). Nämndemännen bör vara allmänt betrodda och väl förtrogna med sin ords förhållanden. Nämndeman i fastighetsdomstol skall vara kyrkobokförd i länet. I fråga om valbarhet och mandatperiod gäller i övrigt samma bestämmelser som för nämndeman i tingsrätt (7 §).

Nämndemän i fastighetsdomstol väljs av landstinget eller, om det i länet finns kommun som inte ingår i landstingskommunen, av landstinget och kommunfullmäktige med den fördelning mellan dem som länsstyrelsen bestämmer efter befolkningstalen. I Gotlands län förrättas valet av kommunfullmäktige i Gotlands kommun (6 §). Valet skall vara proportionellt, om det begärs av minst så många väljande som motsvarar det tal som erhålls om samtliga väljandes antal delas med det antal personer som valet avser, ökat med 1.

Länsrätt består av lagfaren domare och nämndemän (17 § lagen, 1971:289, om allmänna förvaltningsdomstolar, omtryckt 1979:165). För behandling av mål om fastighetstaxering finns särskilda bestämmelser. Regeringen bestämmer hur många nämndemän som skall finnas i varje län för tjänstgöring i länsrätt. Nämndemännen väljs av landstinget. Om det i länet finns kommun som inte ingår i landstingskommunen, förrättas valet av landstinget och kommunfullmäktige med den fördelning mellan dem som länsstyrelsen bestämmer efter befolkningstalen. I Gotlands län förrättas valet av kommunfullmäktige i Gotlands kommun. Valet skall vara proportionellt, om det begärs av minst så många ledamöter som motsvarar den kvot som erhålls,

om antalet närvarande ledamöter delas med det antal personer som valet avser, ökat med 1 (19 §).

Nämndemän i länsrätt väljs för sex år (21 §). Halva antalet väljs vart tredje år (19 §). Mandatperioden för de nämndemän som ingår i länsrätt vid behandling av mål om fastighetstaxering är anpassad till de allmänna fastighetstaxeringarna. De väljs således vart femte år.

Valbar till nämndeman i länsrätt är myndig svensk medborgare, som är kyrkobokförd i länet och inte har fyllt 70 år (20 §). Tjänsteman vid allmän förvaltningsdomstol, länsstyrelse, länsnykterhetsnämnd eller under länsstyrelse lydande myndighet, länsläkare, biträdande länsläkare, socialvårdskon-sulent, lagfaren domare, åklagare eller advokat eller annan som har till yrke att föra andras talan inför rätta får inte vara nämndeman. Nämndeman i länsrätt får inte samtidigt vara nämndeman i kammarrätt.

För kammarrätt skall finnas nämndemän till det antal som regeringen föreskriver. Regeringen fastställer för varje län inom domkretsen hur många nämndemän som skall utses (13 §). I fråga om val, valbarhet och mandatperiod gäller samma regler som för nämndemän i länsrätt (19–21 §§). Regeringen får för visst län förordna att nämndemän i kammarrätt skall väljas bland dem som för samma mandatperiod har utsetts till nämndemän i hovrätt (19 §). I fråga om detta särskilda valbarhetsvillkor uttalade föredraganden i prop. 1975/76:153 med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken att det, eftersom valet så gott som alltid torde komma att ske som majoritetsval, i praktiken endast undantagsvis lär bli aktuellt att hålla annat än en gemensam valförrättning för båda kategorierna av nämndemän (s. 57).

I de nya försäkringsrätterna skall vid prövning av vissa typer av besvär ingå två nämndemän (7 § lagen, 1978:28, om försäkringsdomstolar). Regeringen bestämmer enligt 8 § det antal nämndemän som skall finnas för varje försäkringsrätt och hur många som skall utses inom varje län. Nämndemännen väljs av landstinget eller, om det i länet finns kommun som inte ingår i landstingskommunen, av landstinget och kommunfullmäktige med den fördelning mellan dem som länsstyrelsen bestämmer efter befolkningstalen. I Gotlands län förrättas valet av kommunfullmäktige i Gotlands kommun. Val av nämndemän skall vara proportionellt, om det begärs av minst så många väljande som motsvarar det tal som erhålls om samtliga väljandes antal delas med det antal personer som valet avser, ökat med 1. Nämndeman utses för sex år (8 och 10 §§). Halva antalet nämndemän väljs vart tredje år.

Valbar till nämndeman i försäkringsrätt är myndig svensk medborgare som är kyrkobokförd i länet och inte har fyllt 70 år (9 §). Tjänsteman i allmän försäkringskassa eller ledamot av pensionsdelegation eller försäkrings-nämnd, tjänsteman vid lokal skattemyndighet eller riksförsäkringsverket, lagfaren domare, annan ledamot eller tjänsteman i försäkringsdomstol, åklagare eller advokat eller annan som har till yrke att föra andras talan inför rätta får ej vara nämndeman.

Länsstyrelse

Länsstyrelsens förtroendemannastyrelse infördes vid den partiella omorganisation av den statliga länsförvaltningen som skedde år 1971. Fram till år 1977 hade styrelsen, förutom landshövdingen, tio ledamöter. Av dessa utsågs fem av regeringen och fem av landstinget eller kommun som inte tillhörde landstingskommunen. De ledamöter som valdes av landstinget borde enligt 42 § länsstyrelseinstruktionen i dess äldre lydelse väljas så att bland dem både kommunal och landstingskommunal erfarenhet blev företrädd och så att de representerade olika delar av länet.

Enligt lagen (1976:891) om val av ledamöter i länsstyrelsens styrelse består styrelsen, utöver landshövdingen som är ordförande, av 14 ledamöter. I prop. 1976/77:19 om förtroendemannastyrelsen i länsstyrelsen anförde föredraganden att det var angeläget att invånarna bättre kunde utöva inflytande på förtroendemannastyrelsens sammansättning. Denna borde återspegla de politiska partiernas styrka i länet. Dessa synpunkter tillgodosågs enligt föredraganden bäst om landstingen fick utse samtliga ledamöter utom ordföranden. Numera väljs alltså samtliga ledamöter utom ordföranden av landstinget. Om det i länet finns kommun som inte ingår i landstingskommunen, förrättas valet av landstinget och kommunfullmäktige med den fördelning mellan dem som regeringen bestämmer efter befolkningstalen. I Malmöhus län väljer landstinget nio och kommunfullmäktige i Malmö kommun fem ledamöter (42 § länsstyrelseinstruktionen, 1971:460, omtryckt 1979:234). I Göteborgs och Bohus län väljer landstinget fem och kommunfullmäktige i Göteborgs kommun nio ledamöter. I Gotlands län förrättas valet av kommunfullmäktige i Gotlands kommun. För varje ledamot utses en suppleant.

Ledamöterna och suppleanterna i styrelsen skall vara kyrkobokförda i länet. Svenskt medborgarskap krävs också för behörighet att inneha sådant uppdrag (11 kap. 9 § regeringsformen). Bland ledamöterna och suppleanterna bör enligt 41 § tredje stycket länsstyrelseinstruktionen kommunal och landstingskommunal erfarenhet samt erfarenhet från verksamhet i näringslivet och arbetstagarorganisationer vara företrädda. Ledamöterna och suppleanterna väljs enligt 43 § för tre år, räknat fr. o. m. den 1 januari året efter det år då val i hela riket av kommunfullmäktige och landstingsledamöter har ägt rum. Om en ledamot eller suppleant upphör att vara behörig, förfaller hans uppdrag omedelbart. Om en ledamot eller suppleant avgår före tjänstgöringstidens utgång, utses en ny ledamot eller suppleant för den tid som återstår.

Val av ledamöter i styrelsen skall vara proportionellt, om det begärs av minst så många väljande som motsvarar den kvot vilken erhålls om antalet väljande delas med det antal personer som valet avser, ökat med 1 (42 § fjärde stycket länsstyrelseinstruktionen). Motivet till denna bestämmelse var enligt prop. 1976/77:19 intresset av att olika politiska meningsriktningar blir

företrädna i styrelsen (s. 5). Suppleanterna för ledamöterna är personliga. Det medför att bestämmelserna om proportionella val inte kan tillämpas på suppleantvalet. Eftersom länsstyrelsen fortfarande, dvs. även efter det att landstinget hade fått till uppgift att utse samtliga ledamöter i styrelsen utöver ordföranden, skulle vara en statlig myndighet, var det enligt vad föredraganden anförde i propositionen inte lämpligt att göra bestämmelserna om suppleanter i kommunala och landstingskommunala nämnder eller om inträde av ny ledamot, när en ledamot i en sådan nämnd avgår, tillämpliga. Suppleanterna borde därför liksom tidigare vara personliga.

I motionen 1978/79:1692 hemställdes att riksdagen hos regeringen skulle begära förslag till sådana bestämmelser beträffande suppleants tjänstgöring i länsstyrelses styrelse att den vid valtillfället förutsatta proportionella fördelningen av styrelsens sammansättning kan behållas även när en personlig suppleant är förhindrad att tjänstgöra för ledamot. Motionärerna ansåg att det är otillfredsställande att de nuvarande bestämmelserna om suppleanternas tjänstgöring kan leda till att meningsriktningar inte blir företrädna vid styrelsens sammanträden på det sätt som förutsattes vid valet. Konstitutionsutskottet anförde i sitt betänkande med anledning av motionen bl. a. följande (KU 1979/80:8 s. 2).

Även utskottet anser det önskvärt att den sammansättning av länsstyrelses styrelse med avseende på t. ex. olika partiers och länsdelars representation som kommit till uttryck vid valet av ledamöter i så stor utsträckning som möjligt bibehålls vid ledamots frånvaro. Nuvarande regler för suppleanterns inträde kan, som påpekas i motionen, leda till att styrelsen får en annan sammansättning än som förutsattes när valet skedde.

Enligt utskottet finns det skäl att se över reglerna om valet av suppleanter och deras inträde i länsstyrelses styrelse. Denna översyn kan lämpligen ske inom ramen för den pågående utredning inom kommundepartementet som på riksdagens begäran undersöker frågan om rätt till proportionellt val vid kommunfullmäktiges och landstings utseende av ledamöter i statliga nämnder m. m. Vad utskottet nu anför bör ges regeringen till känna.

Riksdagen biföll utskottets hemställan (rskr 1979/80:9).

Polisstyrelse

Polisstyrelsen består enligt 38 § polisinstruktionen (1972:511) av polischefen och det ytterligare antal särskilt utsedda ledamöter, minst sex och högst åtta, som länsstyrelsen bestämmer. För var och en av de särskilt utsedda ledamöterna finns en personlig suppleant. Ledamöterna utses för samma tid som ledamöter i kommunstyrelse (77 §).

Ledamöterna i polisstyrelsen utom polischefen väljs av landstinget (76 §). I Göteborgs och Malmö polisdistrikt väljs dock ett visst antal ledamöter, som länsstyrelsen fastställer, av kommunfullmäktige i Göteborgs resp. Malmö kommun. I Visby polisdistrikt förrättas valet av kommunfullmäktige i Gotlands kommun.

Ledamöterna i polisstyrelsen skall vara svenska medborgare, bosatta inom polisdistriktet och ha rösträtt vid kommunfullmäktigval (77 §). De bör väljas så att kommunal erfarenhet blir företrädd bland dem och så att de representerar olika delar av polisdistriktet. Valet skall vara proportionellt, om det begärs av minst så många väljande som motsvarar det tal som erhålls, om samtliga väljandes antal delas med det antal personer som valet avser, ökat med 1.

Ordningen för val av ledamöter i polisstyrelse m. m. har övervägts av 1975 års polisutredning. I betänkandet (SOU 1979:6) Polisen konstateras att frågan om ledamöter i polisstyrelse skulle utses av kommunen eller landstingskommunen är omstridd (s. 183). Utredningen har därför övervägt olika alternativ till den nuvarande ordningen. Den avstår dock från att lägga fram förslag i denna del, eftersom det inte uppdragits åt utredningen att ompröva systemet för val av ledamöter i detta hänseende. Man förordar att frågan ägnas uppmärksamhet i det fortsatta reformarbetet (s. 185).

Det nuvarande systemet med personliga suppleanter bör enligt utredningen avskaffas. I stället bör samma ordning tillämpas som för kommunfullmäktige och de kommunala nämnderna (bet. s. 186). Utredningen menar att man härigenom får ökade garantier för att varje suppleant efter hand får erfarenhet av polisstyrelsens verksamhet.

Taxeringsnämnd m. m.

Taxeringsnämnd (lokal, särskild och gemensam) består enligt 6 § taxeringslagen (1956:623) av ordförande, som förordnas av länsstyrelsen, och valda ledamöter. Antalet valda ledamöter skall enligt 7 § vara minst fem och högst åtta. Antalet ledamöter bestäms av den som förrättar valet eller, om ledamöterna skall väljas av skilda organ, av länsstyrelsen. För varje vald ledamot skall väljas en suppleant. Mandatperioden är tre taxeringsår, räknat fr. o. m. året efter det år då val i hela riket av kommunfullmäktige har ägt rum (5 och 6 §§).

Valbar till ledamot eller suppleant i taxeringsnämnd är myndig svensk medborgare, som inte har fyllt 70 år (8 §). Den som väljs till ledamot eller suppleant i taxeringsnämnd för lokalt eller särskilt taxeringsdistrikt skall vara mantalsskriven i kommun som helt eller delvis ingår i distriktet. Till ledamöter och suppleanter skall utses personer som har insikt i de beskattningsfrågor som ankommer på taxeringsnämnden.

Ledamöter och suppleanter väljs enligt 6 § av kommunfullmäktige. Om mer än en kommun ingår i ett särskilt taxeringsdistrikt, förrättas dock valet av landstinget. Om det i distriktet finns kommun som inte tillhör landstingskommunen förrättas valet av landstinget och kommunfullmäktige med den fördelning mellan dem som länsstyrelsen bestämmer efter befolkningstalen. Valet skall vara proportionellt, om det begärs av minst så många ledamöter som motsvarar den kvot som erhålls, om antalet

närvarande ledamöter delas med det antal personer som valet avser, ökat med 1.

Möjligheten att tillämpa den proportionella valmetoden vid val av ledamöter i taxeringsnämnd tillkom genom riksdagens beslut år 1978 om ny taxeringsorganisation i första instans (prop. 1977/78:181, SkU 1977/78:55, rskr 1977/78:362. SFS 1978:316).

Fastighetstaxeringsnämnd består enligt 17 kap. 6 och 7 §§ fastighetstaxeringslagen (1979:1152) av ordförande, som utses av länsstyrelsen, och valda ledamöter. Länsstyrelse får förordna ytterligare en ledamot. Antalet valda ledamöter skall vara minst fem och högst åtta (17 kap. 8 §). Antalet bestäms av den som förrättar valet eller, om ledamöterna skall väljas av skilda organ, av länsstyrelsen. För varje ledamot skall väljas en suppleant. I fråga om val av ledamöter och suppleanter samt valbarhet m. m. gäller enligt 17 kap. 7 och 10 §§ i allt väsentligt detsamma som för ledamöter i taxeringsnämnd.

Huvudmän i sparbank

Huvudmän i sparbank skall vara minst tjugo och högst sextio (11 § lagen, 1955:416, om sparbanker). För vissa fall kan antalet sättas högre. För huvudmän gäller vissa valbarhetsvillkor (12 §). Suppleanter för huvudmännen utses ej.

Av huvudmännen väljs enligt 13 § hälften av kommunfullmäktige i de kommuner som ingår i sparbankens verksamhetsområde eller av landstinget. Återstoden utses av huvudmännen själva. Kommunfullmäktiges och landstings val av huvudmän skall vara proportionellt, om det begärs av minst så många väljande som motsvarar det tal som erhålls, om samtliga väljandes antal delas med det antal personer som valet avser, ökat med 1. Mandatperioden är tre år (14 §).

2.2 Organ för vilka författningsbestämmelser om proportionellt val saknas

2.2.1 Tryckfrihetsjury

I tryckfrihetsmål där talan förs om ansvar skall enligt 12 kap. 2 § tryckfrihetsförordningen frågan om brott föreligger prövas av en jury om nio medlemmar, såvida inte parterna vill hänskjuta målet till rättens avgörande utan sådan prövning. För varje län skall utses jurymän, fördelade i två grupper med sexton jurymän i första gruppen och åtta i den andra (12 kap. 3 §). Jurymännen i den andra gruppen skall vara eller ha varit nämndemän vid allmän underrätt.

Jurymän väljs för en period av fyra år av landstinget eller, om det i länet finns kommun som inte tillhör landstingskommunen, av landstinget och kommunfullmäktige (12 kap. 4 §). I Gotlands län förrättas valet av kommunfullmäktige i Gotlands kommun. När jurymän skall väljas av mer än

en valmyndighet, fördelar länsstyrelsen antalet jurymän mellan valmyndigheterna med ledning av folkmängden.

Jurymän skall vara myndiga svenska medborgare, som är bosatta inom länet. De bör vara kända för omdömesgillhet, självständighet och rättrådighet. Bland jurymännen bör skilda samhällsgrupper och meningsriktningar samt olika delar av länet vara företrädda. Om en jurymän avgår eller upphör att vara valbar, skall valmyndighet inom den grupp av jurymän som den avgångne tillhörde utse annan i hans ställe för återstoden av valperioden (12 kap. 7 §).

I promemorian (Ds Ju 1975:1) Vissa ändringar i rättegångsbalken m. m. uttalades, utan närmare precisering, att det även i fråga om val av jurymän i tryckfrihetsmål skulle kunna finnas skäl att överväga vissa jämkningar i valsystemet. Här borde man dock enligt promemorian avvakta resultatet av massmedieutredningens arbete (s. 29). Massmedieutredningen föreslog i betänkandet (SOU 1975:49) Massmediegrundlag att yttrandefrihetsmål i första instans skulle handläggas av en enda, för hela riket gemensam, yttrandefrihetsdomstol. Det särskilda rättegångsförfarandet med jury skulle avskaffas (s. 135). Utredningens förslag i denna del ledde inte till något förslag till riksdagen.

Yttrandefrihetsutredningen (Ju 1977:10) som har tillkallats för att utreda frågan om en ny yttrandefrihetsgrundlag har enligt sina direktiv bl. a. att ytterligare överväga frågan om rättegången i yttrandefrihetsmål. Utredningen har under år 1979 lagt fram delbetänkandet (SOU 1979:49) Grundlags-skyddad yttrandefrihet. Betänkandet är avsett att utgöra ett underlag och en utgångspunkt för en allmän debatt om yttrandefrihetens rättsliga villkor. I betänkandet redovisas två skisser till yttrandefrihetsgrundlag. Enligt utredningen bör man överväga att införa bestämmelser om proportionella val av jurymän.

2.2.2 Styrelse för allmän försäkringskassa m. m.

Styrelsen för allmän försäkringskassa består enligt 18 kap. 7 § lagen (1962:381) om allmän försäkring (omtryckt 1977:630) av ordförande och vice ordförande, vilka utses av regeringen, samt fyra ledamöter som utses av landstinget eller, om kassans verksamhetsområde utgörs av en kommun, av kommunfullmäktige. Härutöver får två personalföreträdare delta i styrelsearbetet. När styrelsen handlägger frågor som inte avser det slag av verksamhet som kassan skall bedriva, är personalföreträdarna ledamöter i styrelsen. Personalföreträdarna och deras suppleanter utses av den eller de arbetstagarorganisationer som är företrädda hos kassan (kungörelsen, 1974:963, om personalföreträdare i allmän försäkringskassas styrelse och lagen, 1976:230, om rätt för arbetstagarorganisation att utse och entlediga företrädare för de anställda i styrelse eller annat organ vid statlig myndighet).

För annan ledamot i styrelsen än ordföranden och vice ordföranden utses en suppleant.

Ledamot utses, om inte regeringen förordnar annat, för en tid av tre år, räknat fr. o. m. den 1 januari året näst efter det, då han blivit utsedd (18 kap. 8 § lagen om allmän försäkring).

Om en ledamot avgår innan den tid för vilken han blivit utsedd har gått till ända, skall en ny ledamot utses för den återstående tiden (18 kap. 8 §). Sådan ledamot skall utses i samma ordning som den avgångne ledamoten blivit utsedd.

Allmän försäkringskassas pensionsdelegation består enligt 18 kap. 20 § av åtta ledamöter. Dessa är ordföranden och vice ordföranden i kassans styrelse, två av riksförsäkringsverket utsedda läkare, två av riksförsäkringsverket utsedda ledamöter, som skall ha särskild erfarenhet av arbetsförhållanden, och två ledamöter som utses av landstinget eller, om kassans verksamhetsområde utgörs av en kommun, av kommunfullmäktige. För annan ledamot än ordföranden och vice ordföranden utses en suppleant. Mandatperioden är densamma som för ledamöter och suppleanter i allmän försäkringskassas styrelse (18 kap. 21 §).

Försäkringsnämnd skall bestå av minst fem och högst sju ledamöter, som utses av kommunfullmäktige (18 kap. 24 §). Om nämndens verksamhetsområde består av flera kommuner, bestämmer riksförsäkringsverket antalet ledamöter och hur många som skall utses av varje kommun. För varje ledamot utses en suppleant. I fråga om valbarhet och mandatperiod gäller detsamma som för allmän försäkringskassas styrelse.

Bestämmelserna om ledamot i styrelse för allmän försäkringskassa, pensionsdelegation och försäkringsnämnd gäller i tillämpliga delar för suppleant (18 kap. 26 §).

2.2.3 Inskrivningsnämnd för värnpliktiga

Inskrivningsnämnden sköter inskrivningen av värnpliktiga. Nämnden består av ordförande, som är inskrivningschefen, och icke militära ledamöter till det antal som regeringen bestämmer, dock minst en för varje landstingskommun eller kommun som inte tillhör landstingskommun inom nämndens verksamhetsområde (10 § värnpliktslagen, 1941:967, omtryckt 1969:378). För var och en av de icke militära ledamöterna skall finnas en ersättare (42 § kungörelsen, 1969:379, om inskrivning och redovisning av värnpliktiga, omtryckt 1973:509). De icke militära ledamöterna och ersättare för dessa utses för tre år av landstinget resp. kommunfullmäktige.

2.2.4 Beslutsnämnd för psykiskt utvecklingsstörda

Beslutsnämnd för psykiskt utvecklingsstörda har till uppgift att avgöra vissa ärenden om inskrivning i särskola, vårdhem och specialistsjukhus samt

utskrivning därifrån m. m. (6, 27, 29, 32, 33, 36 och 41–43 §§ lagen, 1967:940, angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda). Beslutsnämnd finns i varje landstingskommun och kommun som inte tillhör landstingskommun. Nämnden består enligt 17 § av en lagfaren ordförande och ytterligare två eller fyra ledamöter. Dessa skall vara ledamöter eller suppleanter i omsorgsstyrelsen, om regeringen inte medger annat. Särskolchef, vårdchef eller överläkare hos omsorgsstyrelsen får inte vara ledamot av nämnden. För ledamot av beslutsnämnd skall finnas en eller flera suppleanter.

Ordförande i beslutsnämnd och suppleant för honom förordnas enligt 18 § av regeringen för högst fyra år. Övriga ledamöter och suppleanter för dem utses av landstinget resp. kommunfullmäktige.

2.2.5 Länsskolnämnd

Länsskolnämnden är tillsynsmyndighet för bl. a. grundskolor och gymnasieskolor i länet (21 § skollagen, 1962:319, omtryckt 1970:1026). Länsskolnämnden består enligt 22 § av nio ledamöter som är bosatta inom länet och som utses för tre år, räknat fr. o. m. den 1 januari året efter det år då vali i hela riket av landstingsledamöter och kommunfullmäktige har ägt rum. Av ledamöterna utses två av regeringen, en av skolöverstyrelsen, en av länsstyrelsen och fem av landstinget. I Gotlands län utses fem ledamöter av kommunfullmäktige i Gotlands kommun. Om annat län omfattar kommun som inte tillhör landstingskommunen, utses tre ledamöter av landstinget och två ledamöter av kommunfullmäktige. För varje ledamot utses i samma ordning en suppleant.

De ledamöter som utses av landstinget eller kommunfullmäktige skall ha visat intresse för utbildningsfrågor (4 § förordningen, 1965:741, med instruktion för länsskolnämnderna, omtryckt 1971:347). En av de ledamöter som utses av landsting eller av kommunfullmäktige i Gotlands kommun och en av suppleanterna för dem skall ha särskild kännedom om landsbygdens skolväsen. Ledamot och suppleant som utses av landstinget eller kommunfullmäktige får inte inneha tjänst som lärare eller skolledare vid skola under nämndens inseende eller vid annan skola som meddelar motsvarande undervisning.

Skoladministrativa kommittén (U 1978:17) har i januari 1980 lagt fram sitt slutbetänkande (SOU 1980:5) Förenklad skoladministration – principer för ny organisation. Kommittén föreslår vissa ändringar i fråga om länsskolnämndernas organisation. Någon ändring av nämndernas sammansättning föreslås dock inte. Kommittén förutsätter att betänkandet kommer att läggas till grund för en proposition med förslag till riktlinjer för utformningen av den statliga skoladministrationen på central och regional nivå.

2.2.6 Skogsvårdsstyrelse

Skogsvårdsstyrelserna har enligt 2 § lagen (1960:267) om skogsvårdsstyrelser till uppgift att främja och stödja den enskilda skogshushållningen samt att verka för att skogsvårdsarbetet inom de enskilda skogarna bedrivs på ett planmässigt sätt. Styrelserna skall också utöva den uppsikt och vidta de åtgärder som enligt gällande skogsvårds-, naturvårds- och andra författningar ankommer på dem. Det finns en skogsvårdsstyrelse för varje län.

Skogsvårdsstyrelsen består enligt 3 § av sju ledamöter. Tre av ledamöterna och suppleanter för var och en av dem utses av regeringen. Tre ledamöter och suppleanter för dem utses av landstinget eller, i Gotlands län, av kommunfullmäktige i Gotlands kommun. I förarbetena uttalades bl. a. att det var önskvärt att styrelserna hade god lokal förankring och var representativa för det enskilda skogsbruket i länet (prop. 1960:106 s. 133). Mandatperioden är tre år, räknat fr. o. m. den 1 januari året efter det år då val i hela riket av landstingsledamöter och kommunfullmäktige har ägt rum. Om en ledamot eller suppleant avgår, skall ersättare förordnas för återstoden av perioden. Länsjämstaren är självskriven ledamot i styrelsen.

Skogsadministrativa utredningen har våren 1980 lagt fram betänkandet (Ds Jo 1980:1) Skogsvårdsstyrelsernas organisation. Förslagen i betänkandet utgår från att skogsvårdsstyrelsernas särskilda förvaltningsrättsliga ställning upphör och att skogsvårdsstyrelserna framdeles blir statliga myndigheter. Utredningen anser att lagen om skogsvårdsstyrelser och reglementet (1960:322) för skogsvårdsstyrelserna bör upphävas och ersättas av en instruktion. I sak innebär utredningsförslaget inga ändringar i fråga om styrelsens sammansättning.

2.2.7 Länsvägnämnd

I varje län finns en länsvägnämnd. Nämnden har enligt 1 § instruktionen (1971:959) för länsvägnämnderna till uppgift att biträda länsstyrelsen vid handläggningen av frågor enligt väglagen (1971:948) och av andra frågor av väsentlig betydelse för länets vägväsende.

Länsvägnämnden består av sju ledamöter (2 §). Ledamot i länsvägnämnd skall vara bosatt i länet och ha intresse för och insikt i väg-, trafik- och transportfrågor. Tjänsteman vid statens vägverk eller länsstyrelsen får inte vara ledamot.

Ledamöterna i länsvägnämnden väljs av landstinget (3 §). I Malmöhus län väljer landstinget fyra och kommunfullmäktige i Malmö kommun tre ledamöter samt i Göteborgs och Bohus län landstinget tre och kommunfullmäktige i Göteborgs kommun fyra ledamöter. I Gotlands kommun väljs ledamöterna av kommunfullmäktige i Gotlands kommun. För varje ledamot finns en personlig suppleant (4 §). Bestämmelserna i 2 och 3 §§ gäller också för suppleanterna. Mandatperioden är tre år, räknat fr. o. m. den 1 januari

året efter det år då val i hela riket av landstingsledamöter och kommunfullmäktige har ägt rum (5 §). Avgår en ledamot eller suppleant före tjänstgöringstidens utgång, utses en ny ledamot eller suppleant för återstående tid.

Decentraliseringsutredningen föreslog i betänkandet (Ds Kn 1977:2) Samordnad vägplanering att länsvägnämnderna skulle avskaffas (s. 135). Förslaget har inte genomförts.

2.2.8 Vuxenutbildningsnämnd

I varje län finns en vuxenutbildningsnämnd. Nämnden handhar ärenden om timstudiestöd, dagstudiestöd och särskilt vuxenstudiestöd enligt studiestödslagen (1973:349) samt ärenden enligt förordningen (1975:395) om statsbidrag till uppsökande verksamhet på arbetsplatser (2 § förordningen, 1975:394, med instruktion för vuxenutbildningsnämnderna). Vuxenutbildningsnämnden består enligt 5 § av ordförande och åtta andra ledamöter. Fem av ledamöterna utses av regeringen. Återstående fyra ledamöter skall företräda utbildningsväsendet i länet. De utses av landstinget. I Gotlands län utses de dock av kommunfullmäktige i Gotlands kommun. I Malmöhus och Göteborgs och Bohus län utses två av landstinget och två av kommunfullmäktige i Malmö resp. Göteborgs kommun. Ledamöterna utses för högst tre år (12 §). Suppleanter för ledamöterna saknas.

Centrala studiestödsnämnden har av regeringen fått i uppdrag att se över vuxenutbildningsnämndernas verksamhet och sammansättning. I motionen 1979/80:825 anförs bl. a. att de politiskt valda ledamöterna i vuxenutbildningsnämnderna bör vara i majoritet och utses av landstinget samt att också suppleanter bör utses.

2.2.9 Lantbruksnämnd och rennäring delegation

I varje län finns en lantbruksnämnd (27 § förordningen, 1967:425, med instruktion för lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna, omtryckt 1978:289). Nämnden har enligt 22 § till uppgift att inom sitt verkamhetsområde uppmärksamt följa lantbrukets tillstånd och utveckling samt verka för en snabb strukturrationalisering inom lantbruket. Nämnden svarar även för vissa statliga åtgärder inom lantbrukets område.

Ledamöter av lantbruksnämnden är enligt 28 § en lantbruksdirektör och åtta andra ledamöter. Av dessa utses fyra av regeringen och fyra av landstinget eller, i Gotlands län, av kommunfullmäktige i Gotlands kommun. Innan landstinget eller kommunfullmäktige utser ledamot, skall samråd ske med hushållningssällskap vars stadgar lantbruksstyrelsen har fastställt. För varje ledamot utses även en suppleant. Ledamöterna och suppleanterna utses för tre år (52 §). Om en ledamot eller suppleant avgår, utses ersättare för återstoden av tiden.

Inom lantbruksnämnderna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län skall det finnas en rennäringsdelegation (29 §). Lantbruksdirektören är ledamot av rennäringsdelegationen (32 §). Vidare ingår två andra ledamöter av lantbruksnämnden som nämnden utser särskilt, en tjänsteman hos länsstyrelsen som länsstyrelsen utser, en tjänsteman hos länsarbetsnämnden som länsarbetsnämnden utser samt tre rennäringsutövare. Av de sist nämnda utses två av regeringen och en av landstinget efter samråd med Svenska samernas riksförbund. Suppleant för ledamot i nämnden är suppleant för samma ledamot i delegationen. För var och en av de övriga ledamöterna finns en suppleant som utses i samma ordning som ledamoten. Ledamöterna och suppleanterna i rennäringsdelegationen utses för tre år (52 §). Om en ledamot eller suppleant avgår, utses ersättare för återstoden av tiden.

2.2.10 Länsnykterhetsnämnd

I varje län utom Gotlands län finns en länsnykterhetsnämnd. Nämnden har till uppgift dels att övervaka nykterhetstillståndet inom länet och verka för allmänna nykterhetsfrämjande åtgärder, dels att utöva tillsyn över de kommunala nykterhetsnämnderna (4 § 1 och 3 mom. lagen, 1954:579, om nykterhetsvård, omtryckt 1971:307). Länsnykterhetsnämnden består enligt 9 § av två ledamöter som utses av socialstyrelsen, en ledamot som utses av länsstyrelsen och två ledamöter som utses av landstinget. I län som omfattar kommun som inte tillhör landstingskommunen utser dock landstinget en ledamot och kommunfullmäktige i den kommunen en ledamot. För varje ledamot utses en suppleant. Ledamöterna och suppleanterna skall vara svenska medborgare och bosatta inom länet. Mantadperioden är tre år, räknat fr. o. m. den 1 januari året efter det år då val i hela riket av landstingsledamöter och kommunfullmäktige har ägt rum.

I prop. 1979/80:1 om socialtjänsten föreslås att nykterhetsvårdslagen skall upphävas. Förslaget innebär att länsnykterhetsnämnderna avskaffas. Riksdagen har numera bifallit propositionen i denna del (SoU 1979/80:44, rskr 1979/80:385). Enligt riksdagens beslut upphör nykterhetsvårdslagen att gälla den 1 januari 1982.

2.3 Val av ledamöter och suppleanter, suppleants inträde

Bestämmelserna i 2 kap. 23 § kommunallagen om proportionellt val av kommunala nämnder, beredningar och revisorer m. m. är så konstruerade att varje grupp som skulle bli representerad vid en proportionell fördelning av de mandat som valet avser kan få till stånd ett proportionellt val. Som framgår av det föregående gäller en motsvarande bestämmelse för kommunfullmäktiges resp. landstingets val av ledamöter i vissa statliga organ. I praktiken sker valen i regel som majoritetsval men bestämmelserna om proportionellt val utgör en viktig grund för de överenskommelser som

partierna träffar om hur mandatet skall fördelas. Bestämmelserna om proportionellt val i kommunallagen och de författningar som rör olika statliga organ anger endast under vilka förutsättningar den proportionella valmetoden får användas vid val av resp. organ. I fråga om förfarandet vid proportionellt val hänvisar de till lagen (1955:138) om proportionellt valsätt vid val inom landsting, kommunfullmäktige m. m. Där finns bestämmelser om bl. a. genomförandet av valförrättning, valsedlar, sammanräkning och fördelning av platser.

Lagen gäller val av både ledamöter och suppleanter. Ett proportionellt val av ett organ måste, liksom ett majoritetsval, avse alla de ledamöter resp. suppleanter som valmyndigheten skall utse. Proportionella val av ledamöter resp. suppleanter måste ske genom skilda valförrättningar. Inget hindrar att ledamöterna utses genom proportionellt val och suppleanterna genom majoritetsval eller tvärtom.

Fyllnadsval efter en avgången ledamot i en kommunal nämnd som utsetts genom proportionellt val får ej äga rum. Enligt 3 kap. 5 § tredje stycket kommunallagen skall däremot fyllnadsval förrättas, om en majoritetsvald ledamot avgår under tjänstgöringstiden (se Kaijser, Kommunallagarna II, 1975, s. 532).

När en ledamot som har utsetts genom proportionellt val avgår, inträder den suppleant som står i tur som ledamot för återstående tjänstgöringstid. Detta gäller oavsett om suppleanterna har valts proportionellt eller genom majoritetsval. När suppleanterna väljs proportionellt, regleras ordningen mellan suppleanterna enligt 8 § lagen om proportionellt valsätt direkt genom valet. När suppleanterna väljs genom majoritetsval, skall enligt 3 kap. 2 § andra stycket kommunallagen den ordning i vilken de skall inkallas till tjänstgöring bestämmas vid valet. Därvid kan fullmäktige följa de principer som anses lämpligast, t. ex. att i stället för en viss ledamot skall inkallas i första hand de suppleanter som tillhör samma politiska parti som ledamoten i viss angiven ordning. Fullmäktige får dock enligt praxis inte bestämma att suppleanter får inträda endast för vissa ledamöter men inte för andra (regeringsrättens årsbok 1954 ref. 6). Detta gäller även om suppleanterna har betecknats som personliga.

Om en suppleant som har utsetts genom majoritetsval avgår under tjänstgöringstiden, får fyllnadsval förrättas. Någon suppleant utses däremot inte efter en suppleant som har valts proportionellt. Om en ledamot som har utsetts genom proportionellt val avgår under mandatperioden och det inte längre finns några suppleanter skulle detta leda till att platsen får stå obesatt. I ett rättsfall (regeringsrättens årsbok 1939 ref. 61) har fullmäktige emellertid ansetts befogade att förrätta nya val av suppleanter i en kommunal nämnd, när samtliga suppleanter inträtt som ledamöter i nämnden eller annars avgått som suppleanter.

Ett proportionellt val skall förrättas med enkla och slutna valsedlar. På dessa skall finnas partibeteckning. De får inte vara märkta. Namnen på

valsedelns skall tas upp i en följd, det ena under det andra. Fördelningen av platser inom ett parti sker genom den s. k. enkla absoluta rangordningsmetoden. Metoden innebär följande. Först ordnas alla giltiga valsedlar i grupper efter sin partibeteckning. Därefter bestäms ordningen mellan namnen inom varje grupp genom särskilda sammanräkningar. Vid varje sammanräkning gäller en valsedel endast för ett namn, nämligen det som – bortsett från redan placerade namn – står främst. Så länge valsedeln gäller för sitt första namn räknas den som en röst. En valsedel som gäller för sitt andra namn räknas som en halv röst osv.

Vid fördelningen av platserna mellan de olika partierna tillämpas d'Hondts metod, även kallad heltalsmetoden. Den innebär att platserna, den ena efter den andra, tilldelas det parti som varje gång uppvisar det största jämförelsetalet. Så länge ett parti inte har fått någon plats, är partiets jämförelsetal lika med dess rösttal. Därefter får man partiets jämförelsetal genom att rösttalet för varje gång delas med det antal platser som partiet redan har fått, ökat med ett.

Den ordning i vilken suppleanter som har valts proportionellt skall kallas in till tjänstgöring i stället för ledamot regleras i 8 § lagen om proportionellt valsätt. Reglerna innebär bl. a. att en suppleant från det parti som ledamoten tillhör har företräde framför övriga suppleanter. Av de övriga suppleanterna har den företräde som tillhör ett parti med högre rösttal.

2.4 8 kap. 5 § regeringsformen

Enligt 8 kap. 5 § regeringsformen bestäms bl. a. grunderna för kommunernas organisation och verksamhetsformer samt för den kommunala beskattningen i lag. I lag meddelas också föreskrifter om kommunernas befogenheter i övrigt och om deras åligganden. En föreskrift om att kommunfullmäktige eller landsting skall utse ledamöter i statliga och liknande styrelser och nämnder får anses innebära ett åliggande för kommunerna resp. landstingskommunerna. En sådan föreskrift skall följaktligen meddelas i lag. Föreskrifter som har samband med valet av ledamöter, t. ex. föreskrifter om proportionellt valsätt, fyllnadsval och suppleants inträde som ledamot, kan inte anses röra grunderna för kommunernas och landstingskommunernas organisation och verksamhetsformer. Sådana föreskrifter synes därför kunna meddelas av regeringen.

3 Överväganden och förslag

3.1 Proportionellt val

De ledamöter av vissa regionala och lokala statliga nämnder m. m. som utses av kommunfullmäktige eller landsting kan väljas proportionellt. Detta gäller i fråga om nämndemän i tingsrätt, fastighetsdomstol, hovrätt, länsrätt.

kammarrätt och försäkringsrätt samt ledamöter i länsstyrelsens styrelse, polisstyrelse, taxeringsnämnd och fastighetstaxeringsnämnd samt huvudmän i sparbank. Bestämmelser om proportionellt val saknas därom beträffande jurymän i tryckfrihetsjury, ledamöter i allmän försäkringskassas styrelse, ledamöter i allmän försäkringskassas pensionsdelegation, ledamöter i försäkringsnämnd, ledamöter i inskrivningsnämnd för värnpliktiga, ledamöter i beslutsnämnd för psykiskt utvecklingsstörda, ledamöter i länskolnämnd, ledamöter i skogsvårdsstyrelse, ledamöter i lantbruksnämnd och ledamöter i länsnykterhetsnämnd. För de sistnämnda organens del, utom tryckfrihetsjury och länsnykterhetsnämnd, föreslås att bestämmelser om proportionellt val införs.

Från demokratisk synpunkt får det anses värdefullt att garantier skapas för att politiskt valda organ får en allsidig sammansättning. Bestämmelser om proportionellt valsätt har en funktion att fylla i detta sammanhang genom att de utgör en yttersta garanti för att minoritetspartiers inflytande säkerställs. Det proportionella valsättet tillämpas sällan i praktiken. Bestämmelserna om proportionellt val fyller dock en viktig uppgift genom att de utgör grund för de överenskommelser som partierna träffar om hur mandatet skall fördelas. Att möjligheten att använda det proportionella valsättet skulle leda till en olämplig politisering av valen synes inte behöva befaras. Här, liksom beträffande skälen för ett införande av en möjlighet till proportionella val, kan hänvisas till justitieutskottets uttalanden i betänkandet JuU 1975/76:18 (se avsnitt 2.1.2).

Vissa ledamöter i några av de nu aktuella organen utses av andra myndigheter än kommunfullmäktige eller landsting. Dessa organs verksamhet rör samhällsområden där det finns behov av representation från andra områden än det kommunala eller landstingskommunala. Den omständigheten att det inte går att uppnå fullständig proportionalitet gör det dock inte mindre angeläget att ändra bestämmelserna så att proportionalitet skall kunna uppnås så långt det är möjligt.

Med stöd av det anförda föreslås att kommunfullmäktiges och landstings val av ledamöter i regionala och lokala statliga nämnder m. m. skall kunna ske proportionellt också i de fall där detta f. n. inte är möjligt. När det gäller jurymän i tryckfrihetsmål övervägs frågan av yttrandefrihetsutredningen. Enligt riksdagens beslut med anledning av prop. 1979/80:1 om socialtjänsten avskaffas länsnykterhetsnämnderna vid utgången av år 1981 (SoU 1979/80:44, rskr 1979/80:385). Med hänsyn härtill omfattar de förslag som läggs fram nu inte val av jurymän eller ledamöter i länsnykterhetsnämnd.

En möjlighet att använda det proportionella valsättet vid val av ledamöter i olika statliga organ m. m. kan införas antingen genom att det i 2 kap. 23 § kommunallagen anges att bestämmelsen omfattar också kommunfullmäktiges och landstings val av ledamöter i sådana organ eller genom att de författningar som reglerar de olika organens verksamhet ändras. Hittills har bestämmelser om proportionellt val av icke kommunala organ i regel tagits in

i resp. specialförfattning och inte i kommunallagen. Det undantag från denna princip som gäller i fråga om de kommunala företagen är motiverat med hänsyn till att de associationsrättsliga författningarna förutsätter att styrelseledamöterna normalt väljs av bolagsstämman e. d. Från lagteknisk synpunkt förefaller det lämpligast att samtliga bestämmelser som reglerar val av ledamöter i statliga organ m. m. tas in i de specialförfattningar som reglerar de olika organens verksamhet. I det följande föreslås därför att bestämmelserna om proportionellt valsätt tas in i de olika specialförfattningarna.

Vid ett proportionellt val är det inte möjligt att garantera att vissa av ledamöterna skall inneha specialkompetens eller representera en speciell kommunedel. Inget hindrar dock att man vid ett sådant val beaktar intressen av detta slag. Bestämmelser om att man vid valet skall beakta att vissa ledamöter t. ex. bör inneha viss specialkompetens kan alltså stå kvar, sedan man infört en möjlighet att utse ledamöterna proportionellt. Det föreslås dock att bestämmelser som innebär t. ex. att en ledamot skall inneha viss specialkompetens ändras så att det i stället anges att ledamoten bör inneha sådan kompetens.

3.2 Suppleanter

För ledamöterna i flertalet av de organ som behandlas i denna promemoria skall utses suppleanter. Suppleanter finns dock inte för nämndemän, ledamöter i tryckfrihetsjury, huvudmän i sparbank eller ledamöter i vuxenutbildningsnämnd. Frågan om införande av suppleanter för ledamöterna i vuxenutbildningsnämnderna behandlas i specialmotiveringen. I övrigt synes det inte finnas anledning att i detta sammanhang överväga införande av suppleanter.

I flertalet fall torde suppleanterna vara personliga, även om detta bara undantagsvis anges uttryckligen. Uttryckliga bestämmelser om att suppleanterna skall vara personliga finns bara beträffande polisstyrelserna och länsvägnämnderna (38 § polisinstruktionen resp. 4 § instruktionen för länsvägnämnderna). En formulering som återfinns i lagen om val av ledamöter i länsstyrelses styrelse och i flera andra författningar som reglerar regionala och lokala statliga organs organisation är att det för varje ledamot utses en suppleant. En sådan regel måste rimligtvis innebära att varje suppleant skall vara suppleant för endast en av ledamöterna. Beträffande beslutsnämnderna för psykiskt utvecklingsstörda och skogsvårdsstyrelserna är emellertid bestämmelserna om suppleanter utformade på ett annat sätt. Enligt 17 § lagen angående omsorger om vissa utvecklingsstörda finns en eller flera suppleanter för ledamot av beslutsnämnd. I 3 § lagen om skogsvårdsstyrelser föreskrivs att regeringen utser tre ledamöter och suppleant för en var av dem samt att tre ledamöter jämte suppleanter utses av

landstinget. Det kan tänkas att åtminstone de suppleanter för ledamöter i skogsvårdsstyrelse som utses av landstinget kan fungera som suppleanter för samtliga de ledamöter som landstinget har valt.

Om en särskild personlig suppleant skall utses för varje ledamot som landstinget eller kommunfullmäktige väljer, kan valet av suppleanter inte ske proportionellt. Bestämmelserna i 8 § lagen om proportionellt valsätt innebär nämligen att alla suppleanter blir suppleanter för de ledamöter som valmyndigheten utser, samtidigt som företrädesordningen mellan suppleanterna regleras. Det bör anmärkas att det i resp. författning (felaktigt) förutsätts att suppleanterna för ledamöter i polisstyrelse, taxeringsnämnd och fastighetstaxeringsnämnd skall kunna väljas proportionellt trots att det klart framgår att varje suppleant är suppleant för en bestämd ledamot (se 38 och 76 §§ polisinstruktionen, 6 och 7 §§ taxeringslagen samt 17 kap. 7 och 8 §§ fastighetstaxeringslagen).

Om de suppleanter i ett regionalt eller lokalt statligt organ som skall utses av landstinget eller kommunfullmäktige inte kan väljas proportionellt, kan det åtminstone teoretiskt sett inträffa att minoritetsintressena inte tillgodoses vid suppleantvalet. En ledamot som har utsetts av ett minoritetsparti skulle kunna få en suppleant som företräder ett majoritetsparti. De skäl som talar för att ledamöterna bör kunna väljas proportionellt gäller alltså också i fråga om suppleantvalet. Som framgår av det föregående innebär detta att suppleanterna inte bör vara personliga.

Ett ytterligare skäl för en övergång till ett system med ”gruppsuppleanter” är att en ordning med personliga suppleanter medför att ingen kan träda in som ledamot, när både ledamoten och den personlige suppleanten tillfälligt är förhindrade. Som konstitutionsutskottet anför i sitt betänkande (KU 1979/80:8 s. 2) är det önskvärt att den sammansättning av länsstyrelses styrelse med avseende på t. ex. olika partiers och länsdelars representation som kommit till uttryck vid valet av ledamöter i så stor utsträckning som möjligt behålls vid en ledamots frånvaro.

I prop. 1976/77:19 om förtroendemannastyrelsen i länsstyrelsen anförde föredraganden att det, eftersom länsstyrelsen fortfarande skulle vara en statlig myndighet, inte var lämpligt att göra bestämmelserna om suppleanter i kommunala och landstingskommunala nämnder eller om inträde av ny ledamot, när en ledamot i en sådan nämnd avgår, tillämpliga. Suppleanterna borde därför, liksom tidigare, vara personliga. Det kan antagas att bakom detta resonemang ligger antingen farhågor för att en ordning motsvarande den som tillämpas beträffande kommunala nämnder skulle bli onödigt komplicerad eller leda till en olämplig politisering.

En övergång till ett system med ”gruppsuppleanter” synes emellertid inte kräva någon omfattande eller komplicerad författningsreglering. Det kan däremot hävdas att en sådan ändring innebär att ökad vikt läggs vid organets politiska sammansättning. Detta kan förefalla stötande särskilt när det gäller organ som har rättstillämpande eller liknande uppgifter, t. ex. taxerings-

nämnd, pensionsdelegation eller beslutsnämnd. I sådana organ väger intresset av sakligt riktiga avgöranden självfallet tyngre än intresset av att olika politiska meningsriktningar bereds inflytande i exakt proportion till styrkeförhållandena mellan meningsriktningarna i det väljande organet. Det torde emellertid inte finnas någon motsättning mellan dessa intressen. Härtill kommer att det politiska inslaget redan är markerat genom att landstinget resp. kommunfullmäktige väljer ledamöter och suppleanter. Införandet av en möjlighet till proportionellt val även av suppleanter bör också kunna främja samförståndslösningar vid suppleantvalet (jfr JuU 1975/76:18 s. 27).

Ett system med "gruppsuppleanter" av den typ som finns för ledamöterna i de kommunala och landstingskommunala nämnderna innebär i praktiken att det alltid finns en suppleant som kan träda in, om en ledamot är förhindrad att delta i ett sammanträde. Om suppleanterna har valts proportionellt, kan man räkna med att den suppleant som i första hand skall träda in företräder samma parti som den frånvarande ledamoten. Oavsett om suppleanterna har valts proportionellt eller ej, kan det, särskilt när ledamoten tillhör ett "litet" parti, ofta inträffa att den suppleant som skall träda in i andra hand företräder ett annat parti än ledamoten. Om suppleanterna har valts proportionellt, inträder i ett sådant fall en suppleant från det parti som har det största rösttalet i det väljande organet. Detta parti har kanske en helt annan politisk inriktning än det parti som den frånvarande ledamoten företräder. Detta har i och för sig ingen större betydelse, eftersom man i praktiken sällan använder det proportionella valsättet.

Om suppleanterna inte väljs proportionellt, torde man vid bestämmandet av ordningen mellan suppleanterna sträva efter att en suppleant från ett parti med mer eller mindre likartad politisk inriktning skall träda in, när de suppleanter som företräder samma parti som en viss ledamot har "tagit slut". Detta kan ibland innebära svårigheter. Det medför också att betydelsen av den partipolitiska sammansättningen av den statliga nämnden eller styrelsen markeras. Det kan med andra ord framstå som påtagligt att två politiska block står mot varandra också i detta organ. Detta problem kan åtminstone till en del undvikas om t. ex. dubbelt så många suppleanter som ledamöter utses. Mot en sådan lösning kan otvivelaktigt starka invändningar anföras. En annan lösning skulle kunna vara att föreskriva t. ex. att det för varje parti skall väljas suppleanter till ett antal som med ett överstiger det antal ledamöter som utses för partiet. En sådan ordning skulle bli mycket komplicerad. Den skulle också innebära att betydelsen av det statliga organets sammansättning i partipolitiskt hänseende markerades än starkare än vid ett sådant system som tillämpas i fråga om kommunala och landstingskommunala nämnder.

Med stöd av det anförda föreslås att bestämmelserna om landstings och kommunfullmäktiges val av suppleanter till både länsstyrelses styrelse och andra regionala och lokala statliga organ m. m. ändras så att det framgår att

suppleanterna inte är personliga utan att alla suppleanter som har utsetts på detta sätt är suppleanter för alla ledamöter som har valts av landstinget resp. kommunfullmäktige. Samtidigt bör det föreskrivas att även suppleantvalet kan ske proportionellt. Med hänsyn till att länsnykterhetsnämnderna avskaffas vid utgången av år 1981 föreslås inga ändringar beträffande dem.

En särskild fråga är om personliga suppleanter eller "gruppsuppleanter", bör utses för sådana ledamöter som utses av regeringen eller en statlig myndighet. Detta problem uppkommer beträffande bl. a. pensionsdelegation, länskolnämnd, skogsvårdsstyrelse och lantbruksnämnd.

Enligt 18 kap. 20 § lagen om allmän försäkring utser riks försäkringsverket fyra ledamöter i pensionsdelegation. Av dessa skall två vara läkare och två ha särskild erfarenhet av arbetsförhållanden. För annan ledamot än ordföranden och vice ordföranden utses en suppleant. Regeringen får dock föreskriva att två suppleanter skall utses för var och en av de läkare som riks försäkringsverket har utsett. Enligt 22 § skollagen utser regeringen två ledamöter i länskolnämnden, varav en bland företrädare för arbetsgivare och en bland företrädare för arbetstagare inom länet. Skolöverstyrelsen utser en ledamot och länsstyrelsen en. För varje ledamot utses en suppleant i samma ordning som ledamoten. Regeringen utser enligt 3 § lagen om skogsvårdsstyrelser tre ledamöter i styrelsen och suppleant för en var av dem. Regeringen utser enligt 28 § förordningen med instruktion för lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna fyra ledamöter i lantbruksnämnden. För varje särskilt utsedd ledamot utses även en suppleant.

Med hänsyn till de särskilda kvalifikationskrav e. d. som har föreskrivits för de ledamöter i pensionsdelegation och länskolnämnd som utses av riks försäkringsverket resp. regeringen synes det inte vara lämpligt att försöka införa ett system med gruppsuppleanter för dessa ledamöter. En sådan ändring förefaller inte heller särskilt angelägen när det gäller suppleanterna för de ledamöter i skogsvårdsstyrelserna och lantbruksnämnderna som regeringen utser. Personliga suppleanter bör därför även i fortsättningen utses för de ledamöter som utses av regeringen och statliga myndigheter.

I avsnitt 2.3 har lämnats en redogörelse för de bestämmelser om suppleants inträde som gäller för de kommunala nämnderna. I de författningar som gäller sådana regionala och lokala organ m. m. till vilka landstinget eller kommunfullmäktige väljer ledamöter och suppleanter bör nu införas bestämmelser som motsvarar 3 kap. 2 § andra stycket och 5 § tredje stycket kommunallagen. Det bör alltså föreskrivas att den ordning i vilken suppleanterna skall inkallas till tjänstgöring skall bestämmas vid valet, om suppleanterna inte väljs proportionellt. (Om suppleanterna väljs proportionellt, bestäms ordningen enligt 8 § lagen om proportionellt valsätt.) Det bör vidare föreskrivas att suppleant – enligt den ordning mellan suppleanterna som har bestämts vid valet – inträder i en avgången ledamots ställe för

återstoden av tjänstgöringstiden om ledamöterna har valts proportionellt. Fyllnadsval bör alltså förrättas endast om ledamöterna inte har valts proportionellt.

I kommunallagen finns det inte några uttryckliga bestämmelser om vad som skall ske, om en suppleant för en ledamot i en kommunal eller landstingskommunal nämnd avgår under tjänstgöringstiden. Om suppleanterna inte har valts proportionellt, får emellertid fyllnadsval ändå ske. I de författningar som gäller olika regionala och lokala statliga organ m. m. föreskrivs regelmässigt att en ny suppleant skall utses, om en suppleant avgår under tjänstgöringstiden. För tydlighetens skull bör föreskrifter av denna innebörd behållas, trots att de inte har någon uttrycklig motsvarighet i kommunallagen. De bör emellertid avfattas så att det framgår att de inte gäller det fallet att suppleanterna har valts proportionellt. När så är fallet, bör fyllnadsval inte få ske annat än under sådana speciella förhållanden som förelåg i det rättsfall som redovisas i regeringsrättens årsbok 1939 ref. 61 (jfr avsnitt 2.3).

I 3 kap. 8 § kommunallagen finns en hänvisning till bestämmelserna i 2 kap. 11 § om suppleants tjänstgöring vid tillfälligt förfall för landstingsledamot eller kommunfullmäktig. Någon motsvarighet synes inte behövas till föreskriften i 2 kap. 11 § första stycket om att suppleanterna i sådana fall inträder i den ordning som har bestämts vid valet. I övrigt regleras i paragrafen främst företrädesordningen mellan en suppleant som har kallats till tjänstgöring och en ledamot eller en "högre placerad" suppleant som inställer sig under pågående sammanträde. Inte heller i detta hänseende torde några särskilda bestämmelser behövas för de organ som det nu är fråga om.

3.3 Ikraftträdande

De författningsändringar som föreslås i denna promemoria får inte någon betydelse förrän vid det val av ledamöter och suppleanter som skall hållas inför nästa nya tjänstgöringsperiod. Ändringarna bör därför i flertalet fall träda i kraft den 1 januari 1983. De nya bestämmelserna bör dock tillämpas dessförinnan vid utseende av ledamöter och suppleanter för tid efter utgången av år 1982. Det synes inte vara nödvändigt att låta de nya bestämmelserna om att en suppleant skall inträda som ledamot, om en ledamot som har valts proportionellt avgår, bli tillämpliga under den nu pågående mandatperioden. Vissa särskilda frågor som rör ikraftträdandet behandlas i specialmotiveringen.

Sammanställning av remissyttranden över promemorian (Ds Kn 1980:04) Proportionella val till statliga nämnder m. m.*Remissinstanser*

Efter remiss har yttranden avgivits av rikspolisstyrelsen (RPS), värnpliktsverket, socialstyrelsen, riksförsäkringsverket (RFV), statens vägverk, riksskatteverket (RSV), skolöverstyrelsen (SÖ), centrala studiestödsnämnden, lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, länsstyrelserna i Stockholms, Kalmar, Gotlands, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Gävleborgs och Västerbottens län, kommunaldemokratiska kommittén (Kn 1977:07), Försäkringskassaförbundet, Landstingsförbundet och Svenska kommunförbundet. Dessutom har yttranden kommit in från länsstyrelsen i Uppsala, Jönköpings, Kristianstads, Hallands, Värmlands, Västmanlands, Kopparbergs och Norrbottens län.

SÖ har till sitt yttrande fogat yttranden från länskolnämnderna i Stockholms, Kalmar, Malmöhus, Älvsborgs, Västernorrlands, Jämtlands och Norrbottens län. Centrala studiestödsnämnden har till sitt yttrande fogat yttrande från vuxenutbildningsnämnderna i Stockholms, Jönköpings, Gotlands, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Gävleborgs och Norrbottens län. Lantbruksstyrelsen har till sitt yttrande fogat yttranden från lantbruksnämnderna i Hallands, Värmlands, Västernorrlands och Västerbottens län. Skogsstyrelsen har till sitt yttrande fogat ett yttrande från skogsvårdsstyrelsen i Gotlands län. Länsstyrelsen i Stockholms län har till sitt yttrande fogat yttranden från Stockholms läns landstingskommun samt kommunstyrelserna i Huddinge, Sigtuna, Stockholms och Södertälje kommuner. Länsstyrelsen i Kalmar län har till sitt yttrande fogat yttranden från Kalmar läns landstingskommun samt Borgholms, Nybro, Oskarshamns och Västerviks kommuner. Länsstyrelsen i Malmöhus län har till sitt yttrande fogat yttranden från Malmöhus läns landstingskommun samt Malmö och Trelleborgs kommuner. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län har till sitt yttrande fogat yttranden från Göteborgs och Bohusläns landstingskommun samt Göteborgs, Strömstads och Uddevalla kommuner. Länsstyrelsen i Västerbottens län har till sitt yttrande fogat yttranden från Västerbottens läns landstingskommun, lantbruksnämnden i Västerbottens län samt Skellefteå och Umeå kommuner. Försäkringskassaförbundet har till sitt yttrande fogat yttranden från de allmänna försäkringskassorna i Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Kronobergs, Blekinge, Kristianstads, Hallands, Skaraborgs, Värmlands, Västmanlands, Kopparbergs, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län samt Malmö, Göteborgs och Bohusläns allmänna försäkringskassor.

1 Proportionellt val

1.1 Val av ledamöter

I promemorian föreslås att kommunfullmäktiges och landstings val av ledamöter i regionala och statliga nämnder m. m. skall kunna ske proportionellt i de fall där detta för närvarande inte är möjligt, med undantag från jurymän i tryckfrihetsmål och ledamöter i länsnykterhetsnämnd. Det stora flertalet remissinstanser ansluter sig till förslaget i denna del.

Positiva till förslaget är *RSV, RFV, SÖ, länsstyrelserna i Stockholms, Jönköpings, Kalmar, Gotlands, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Gävleborgs, Västerbottens och Norrbottens län, kommunaldemokratiska kommittén, Landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet, Stockholms, Kalmar, Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Västerbottens läns landsting, Hudinge, Sigtuna, Stockholms, Södertälje, Borgholms, Nybro, Oskarshamn, Västerviks, Gotlands, Helsingborgs, Malmö, Trelleborgs, Göteborgs, Strömstads, Uddevalla, Skellefteå och Umeå kommuner.*

RSV delar den uppfattning som har kommit till uttryck i promemorian, nämligen att bestämmelser om proportionellt valsätt har en viktig funktion att fylla när det gäller att skapa garantier för att politiskt valda organ får en allsidig sammansättning. RSV finner det naturligt att rätt till proportionellt val också skall finnas i de fall när kommunfullmäktige eller landsting utser ledamöter i styrelser och nämnder av statlig karaktär. Liknande synpunkter redovisas också av *länsstyrelsen i Malmöhus län* och *Svenska kommunförbundet*. De framhåller också att bestämmelser om proportionellt valsätt har en funktion att fylla i detta sammanhang som en yttersta garanti för att minoritetspartiers inflytande säkerställs.

Kommunaldemokratiska kommittén instämmer i förslaget om en utökning av det proportionella valsättet till alla statliga nämnder m. m., när kommunala organ väljer ledamöter. Kommittén påpekar att konstitutionsutskottet har uppmärksammat svårigheten att uppnå full proportionalitet i organ som inte helt utses av en och samma valkorporation (KU 1977/78:6). Kommittén framhåller att synpunkten har betydelse när kommunala församlingar utser bara ett mindre antal av ledamöterna, såsom i pensionsdelegation, skogsvårdsstyrelse, lantbruksnämnd och vuxenutbildningsnämnd. Därjämte får den proportionella metoden ej verkan vid val av civil ledamot i inskrivningsnämnd, framhåller kommittén. Den konstaterade svårigheten att nå full proportionalitet i organets sammansättning är dock enligt kommittén inget hinder mot reformen som sådan. Även *Landstingsförbundet* noterar att betydelsen av möjligheten till proportionellt val varierar från fall till fall. Förbundet tar i det sammanhanget upp vissa förhållanden som har avseende inte bara på den föreliggande promemorian utan också på redan gällande bestämmelser och anför:

I första hand bör uppmärksammas förhållandena i Malmöhus och

Göteborgs och Bohus län, där fullmäktige i Malmö och Göteborgs kommuner resp. landstingen i de båda länen båda har funktionen som valkorporationer men där proportionaliteten gäller varje valkorporation för sig och inte båda tillsammans. Om fullmäktige och landstinget har samma politiska majoritet – som för närvarande gäller i Göteborgs kommun och Göteborgs och Bohus läns landsting men inte i Malmö kommun och Malmöhus läns landsting – följer härav att separata proportionella val kan leda till att minoriteten totalt sett får mindre inflytande än vad som skulle bli fallet vid ett gemensamt valförfarande och att själva tanken med proportionella val därmed skulle vara förfelad. Man kan också tänka sig att proportionella val begärs i fullmäktige men inte i landstinget eller tvärtom.

Det finns också exempel på statliga organ där antalet ledamöter inte är bestämt i den tillämpliga författningen utan avhängigt av särskilt beslut inom en viss given latitud. Betydelsen av ett proportionellt val kan också i dessa fall skifta och bli beroende av hur många ledamöter som skall kunna väljas proportionellt.

De synpunkter styrelsen nu framfört kan bära beaktas under den fortsatta beredningen av departementspromemorian men behöver i och för sig inte hindra att förslagen genomförs i befintligt skick.

Västerbottens läns landsting tillstyrker förslaget och ser positivt på att enhetliga regler för landstingets val av ledamöter och suppleanter i styrelser och nämnder av statlig karaktär införs. Landstinget framhåller att även om möjligheter till proportionellt val sällan eller aldrig utnyttjas i praktiken utgör ändå sådana bestämmelser en viktig grund för de överenskommelser om mandatfördelning som parterna träffar inför val enligt majoritetsvalsprincipen. Liknande synpunkter framförs också av *Helsingborgs* och *Umeå kommuner*.

Flera remissinstanser begränsar sina yttranden till vissa statliga styrelser och nämnder. Flertalet av dessa är positiva till förslagen om möjlighet till proportionellt val av ledamöter i dessa styrelser eller nämnder.

Inskrivningsnämnderna

När det gäller inskrivningsnämnder har *värnpliktsverket* inget att erinra mot de föreslagna ändringarna.

Beslutsnämnderna för psykiskt utvecklingsstörda

Socialstyrelsen förklarar att styrelsen i princip inte har något att invända mot att de ordinarie ledamöterna i beslutsnämnd för psykiskt utvecklingsstörda väljs på det sätt som har föreslagits i promemorian. Socialstyrelsen påpekar att omsorgslagen är föremål för en särskild utredning genom omsorgskommittén (S 1977:12). Kommitténs arbete berör bl. a. beslutsnämndernas verksamhet. Enligt vad socialstyrelsen har inhämtat avser kommittén att lägga fram ett förslag under år 1981. Nya bestämmelser för de

psykiskt utvecklingsstörda torde tidigast kunna träda i kraft år 1984. Socialstyrelsen framhåller att det mot bakgrund härav synes föreligga skäl att avvakta resultatet av utredningsarbetet innan ställning tas till de nu aktuella ändringarna i omsorgslagen.

Länsvägmynderna

Statens vägverk förordar en övergång till proportionella val till länsvägmynden. Vägverket framhåller att bästa politiska förankring bör kunna uppnås om länsvägmynden rätt kan spegla de olika politiska nyanser som finns inom länet.

Vuxenutbildningsnämnderna

Centrala studiestödsnämnden liksom också *vuxenutbildningsnämnderna i Gotlands, Malmöhus, Gävleborgs och Norrbottens län* tillstyrker eller lämnar utan erinran förslaget om möjligheten till proportionellt val vid landstings eller kommunfullmäktiges val av ledamöter i en vuxenutbildningsnämnd. De två sistnämnda nämnderna är emellertid tveksamma till förslaget om att de landstingsvalda ledamöterna inte längre skall representera utbildningsväsendet i länet. *Vuxenutbildningsnämnden i Gävleborgs län* framhåller att den verksamhet som nämnden bedriver är så nära förknippad med allmänna utbildningsfrågor att ledamöternas kunskaper är av yttersta vikt. Enligt nämnden är det naturligtvis även väsentligt att ledamöter i nämnden har god kännedom om de målgrupper till vilka nämnden vänder sig i sin verksamhet. Liknande synpunkter framförs även av *vuxenutbildningsnämnden i Norrbottens län*.

Vuxenutbildningsnämnden i Stockholms län tar inte uttrycklig ställning till förslaget om val av ledamöter i nämnden. Nämnden framhåller emellertid att det är viktigt att inte utarma löntagarinflytandet. Nämndens sammansättning och beslutsfunktion bör vara ordentligt förankrad bland de grupper som använder studiestöden. *Vuxenutbildningsnämnden i Blekinge län* instämmer i principen om proportionella val, under förutsättning att de fackliga organisationernas representation och inflytande inte rubbas. *Vuxenutbildningsnämnden i Malmöhus län* ansluter sig till förslaget om proportionellt val av ledamöter, men har synpunkter på frågan om dessas specialkompetens. Nämnden konstaterar att det i promemorian anförs att det vid ett proportionellt val inte är möjligt att garantera vissa ledamöters specialkompetens. Enligt nämnden kan dock partigrupperna nominera kandidater till valen bland personer vilka motsvarar de krav som författning eller instruktion anger. Valproceduren är enligt nämnden här ointressant. Nämnden anser därför att det ovillkorliga kravet på specialkompetens skall behållas i författningstexten.

Lantbruksnämnderna

Förslaget om möjlighet till proportionellt valsätt vid landstingens och kommunfullmäktiges på Gotland val av ledamöter i lantbruksnämnd tillstyrks av *lantbruksstyrelsen* och *lantbruksnämnderna i Värmlands, Västerbottens och Västerbottens län*.

Lantbruksstyrelsen tillstyrker förslaget och framhåller att det är tre intressen som särskilt bör tillgodoses vid valet av ledamöter och suppleanter. De som väljs bör vara väl insatta i länets jordbruk, skogsbruk och trädgårdsnäring och även i övrigt ha erfarenheter som kan vara till nytta för nämndens arbete. Vidare bör bland de valda finnas representanter för olika länsdelar. Samtidigt bör nämndens sammansättning återspegla den politiska strukturen i länet. *Lantbruksstyrelsen* konstaterar att reformen syftar till att säkerställa detta tredje intresse. Enligt *lantbruksstyrelsen*s bedömning torde reformen inte föra med sig några stora förändringar för lantbruksnämndernas del.

Lantbruksnämnden i Värmlands län upplyser att landstinget redan nu tillämpar en valmetod vid val av ledamöter och suppleanter till nämnder och styrelser som i princip motsvarar metoden vid proportionella val. *Lantbruksnämnden i Västerbottens län* tillstyrker att en bestämmelse införs som innebär en garanti för att proportionellt val kan krävas från ett minoritetsparti som skulle erhålla mandat vid ett sådant val. Nämnden förutsätter därvid att överenskommelser mellan partierna träffas även i fortsättningen, så att proportionellt val inte behöver genomföras i praktiken. På så sätt skulle lagändringen inte märkas, utan endast utgöra den garanti för minoritetspartiers representation, som systemet med proportionella val innebär.

Förslaget om proportionella val till lantbruksnämnderna avstyrks av *lantbruksnämnden i Hallands län*. Nämnden framhåller att den har svårt att finna några bärande motiv för de föreslagna ändringarna, i vart fall om inte samtliga ledamöter väljs av landstinget. Nämnden anför i det sammanhanget följande:

Vid det fåtal ledamöter som landstinget väljer inom statliga länsorgan kan en rättvis fördelning inte åstadkommas genom en proportionell valmetod för varje enskilt organ. Vid valen fördelas ledamotskapen för närvarande i stället på sådant sätt att största möjliga proportionalitet erhålles sammanlagt om hänsyn tas till samtliga ledamöter och suppleanter (i de olika organen) som för ungefärligen samma mandatperiod utses av landstinget. Ledamotskap i olika organ kan då också invägas olika tungt. Ett parti med för stark representation i t. ex. lantbruksnämnden får i stället en svagare representation i någon annan nämnd.

Lantbruksnämnden är slutligen av den bestämda åsikten att huvudvikten bör läggas vid att de ledamöter och suppleanter som utses dels väl representerar de olika delarna av länet, dels är någorlunda väl insatta i länets jordbruk, skogsbruk och trädgårdsnäring samt de areella näringarnas funktion i samhället i övrigt och – inte minst – att de har förståelse för de jordbrukspolitiska målsättningarna. För att få den lämpligaste sammansätt-

ningen av nämnden borde ledamöterna utses efter någon form av samråd mellan landsting och regering.

Polisstyrelserna

RPS förklarar sig i princip inte ha något att erinra mot innehållet i de föreslagna ändringarna i bestämmelserna om val av ledamöter och suppleanter i en polisstyrelse. RPS anser dock att det är olämpligt att dessa ändringar vidtas innan ställning har tagits till regeringens proposition 1980/81:13 om polisens uppgifter, utbildning och organisation m. m. RPS framhåller att det i propositionen föreslås bl. a. vissa ändringar i nu gällande ordning för val av ledamöter i en polisstyrelse. Ändringarna berör såväl antalet ledamöter som frågan om på vem det ankommer att välja ledamöter i olika typer av polisdistrikt.

Skogsvårdsstyrelserna

Skogsstyrelsen samt *skogsvårdsstyrelsen i Gotlands län* ansluter sig till de överväganden som framförs i promemorian och tillstyrker de föreslagna ändringarna i lagen om skogsvårdsstyrelser.

De allmänna försäkringskassornas styrelser m. m.

Remissutfallet är övervägande positivt när det gäller förslaget om proportionellt val av ledamöter till allmän försäkringskassas styrelse, allmän försäkringskassas pensionsdelegation samt försäkringsnämnd.

De allmänna försäkringskassorna i Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Kronobergs, Kristianstads, Hallands, Skaraborgs, Värmlands, Västmanlands, Kopparbergs, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län samt Malmö, Bohuslän och Göteborgs allmänna försäkringskassor tillstyrker eller lämnar utan erinran förslaget om proportionellt val av ledamöter såvitt det rör kassornas verksamhetsområde.

Uppsala läns allmänna försäkringskassa har ingen erinran mot förslaget. Kassan förutsätter dock att denna "minoritetsskyddsregel" inte skall få omvänd effekt, genom att det är ett fåtal ledamöter som utses till försäkringskassans organ, utan att önskvärdheten av kontinuitet och övrig lämplighet för uppdraget i första hand beaktas. *Värmlands läns allmänna försäkringskassa* framhåller att trots att författningsbestämmelser om proportionella val saknas har kassornas styrelser, pensionsdelegationer och försäkringsnämnder i regel redan i dag en politisk sammansättning som svarar mot partiernas styrkeförhållanden i kommuner och landsting. Enligt kassans uppfattning behöver man inte befara att det proportionella valsystemet skulle leda till en olämplig politisering av valen och arbetet i kassans förtroendevalda organ. *Göteborgs allmänna försäkringskassa* fram-

håller att möjligheten för en minoritet att begära proportionellt val innebär att man slår vakt om minoritetens rätt att, i förhållande till sin storlek, få delta i nämndarbete m. m. Kassan ställer sig bakom denna huvudprincip och tillstyrker förslaget.

Försäkringskassaförbundet delar visserligen den uppfattning som framförs i promemorian att ett minoritetsskydd bör säkerställas i lagstiftningen, men föreslår att inga ändringar nu görs i reglerna för val till kassornas organ. Förbundet anför:

Ett problem som enligt vår mening alltför lätt avfärdas i promemorian är att det förekommer tre valkorporationer vid val till kassornas styrelser. Regeringen utser två ledamöter, landsting/kommun i normalfallet fyra och personalorganisationerna två (låt vara med en formellt svagare ställning). Den föreslagna möjligheten att kräva proportionella val gäller sålunda endast hälften av de i styrelsen (helt eller delvis) röstberättigade. Av de åtta ledamöterna i varje pensionsdelegation skulle endast valet av två ledamöter omfattas av de föreslagna reglerna. Däremot väljs försäkringsnämnderna i princip av en enda valkorporation. De föreslagna reglerna om möjlighet till proportionella val till nämnderna kan därför få avsedd effekt.

I detta sammanhang bör uppmärksammas att den mellan riksförsäkringsverket och Försäkringskassaförbundets gemensamma s. k. RFV-FKF-utredningen i en delrapport (maj 1980; bifogas) föreslagit en delvis ändrad organisation för och arbetsfördelning mellan kassornas organ för förtroendevalda. Avsikten är att RFV i samråd FKF skall utforma förslag till erforderliga ändringar i AFL för att utredningens förslag skall kunna genomföras. Därvid kan även sammansättningen av något av förtroendemannaoorganen komma att beröras.

Mot bakgrund av vad ovan redovisats och då en god representativitet redan finns i kassornas styrelser och delegationer genom de olika valkorporationerna föreslås att inga ändringar nu görs i reglerna för val till dessa. I stället bör möjlighet lämnas för regering och riksdag att pröva RFV-FKF-utredningens ovannämnda förslag och de syften som departementspromemorian avses tjäna i ett sammanhang.

Även *Blekinge läns allmänna försäkringskassa* anser att anledning saknas att nu förändra valsättet för organen hos kassan. Kassan framhåller att det proportionella valsättet tillämpas sällan i praktiken och att valkorporationen inte är enhetlig. Om en förändring av valsättet skall ske bör enligt kassan samtidigt en total diskussion av valkorporationen komma till stånd.

Några instanser tar upp frågan om utseende av revisorer i kassorna. *Blekinge och Hallands läns* samt *Bohusläns allmänna försäkringskassor* liksom *Stockholms läns landsting* noterar att de externa revisorerna hos kassorna inte har omnämnts i promemorian. De två sistnämnda kassorna och *Stockholms läns landsting* anser att samma regler som föreslås för tillsättande av ledamöter i en kassas styrelse m. m. även bör gälla tillsättandet av revisorer.

1.2 Den lagtekniska lösningen

Flertalet av de remissinstanser som har uttalat sig i frågan tillstyrker förslaget att samtliga bestämmelser som reglerar val av ledamöter i statliga organ m. m. tas in i de specialförfattningar som reglerar de olika organens verksamhet. RSV, SÖ, länsstyrelsen i Stockholms län och Kalmar läns landsting godtar uttryckligen förslaget i denna del. Även Landstingsförbundet och Svenska kommunförbundet godtar förslaget men påpekar att det för tydlighets skull kan finnas skäl att i 2 kap. 23 § kommunallagen ange att det i fråga om proportionellt val till statliga nämnder m. m. gäller vad som är särskilt föreskrivet.

Erinringar mot den lagtekniska lösningen förs fram av två remissinstanser. Sålunda ifrågasätter *länskolnämnden i Västernorrlands län* lämpligheten från lagtekniska synpunkter att bestämmelser som reglerar val av ledamöter till statliga organ m. m. tas in i de olika specialförfattningarna. Nämnden anser att det framstår som både mera naturligt och lämpligt att alla valtekniska regler tas in i någon av de vallagar som landstinget har att tillämpa och har mera daglig kontakt med. *Lantbruksnämnden i Västernorrlands län* framhåller att om det av formella skäl är nödvändigt med en särskild lag om utseende av ledamöter i lantbruksnämnden, bör denna lag av förenklingsskäl gälla samtliga statliga regionala styrelser och nämnder. Bestämmelserna om t. ex. lantbruksnämndens sammansättning och om utseende av dess ledamöter och suppleanter bör sedan upprepas i nämndens egen instruktion. Nämnden konstaterar att den på så sätt även i fortsättningen får alla författningsmässiga bestämmelser om sin organisation samlade i sin instruktion, vilket av praktiska skäl är en fördel.

1.3 Specialkompetens i vissa fall

Den i promemorian redovisade uppfattningen att det vid ett proportionellt val inte är möjligt att garantera att vissa av ledamöterna skall inneha specialkompetens eller representera en speciell kommundel föranleder inga erinringar från någon remissinstans. Flertalet remissinstanser som har yttrat sig i frågan har godtagit att bestämmelser som innebär t. ex. att en ledamot skall inneha en viss specialkompetens ändras så att det i stället anges att ledamoten bör ha en sådan kompetens.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län har ingen erinran mot proportionella val, men framhåller att valmetoden innebär att minoritetens inflytande prioriteras före intresset att med absolut säkerhet tillgodose behovet av att vissa ledamöter skall ha specialkompetens eller representera exempelvis en speciell kommundel. En sådan följdverkan kan i och för sig vara ägnad att inge vissa betänkligheter. Frågan är enligt länsstyrelsen dock om man inte – även med tillämpning av en proportionell valmetod – kan förvänta sig att valmyndigheterna ändå kommer att beakta de önskemål om specialkompe-

tens eller geografisk representation som finns i en viss specialförfattning.

SÖ samt *länskolnämnderna i Malmöhus, Jämtlands och Västernorrlands län* förklarar uttryckligen att de inte har någon erinran mot att det ovillkorliga kravet på specialkompetens tas bort när det gäller länskolnämnderna.

När det gäller vuxenutbildningsnämnderna delar *centrala studiestödsnämnden* den i promemorian framförda uppfattningen att det vid ett proportionellt val inte alltid är möjligt att garantera att vissa av ledamöterna skall ha specialkompetens. Nämnden understryker vad *vuxenutbildningsnämnden i Malmöhus län* föreslår, nämligen att uttrycket "utbildningsväsendet" ersätts med "utbildningsområdet". Uttrycket utbildningsområde speglar bättre vuxenutbildningsnämndernas ansvarsområde än "utbildningsväsendet", med vilket man främst torde avse det reguljära utbildningsväsendet. En sådan ändring skulle enligt nämndens mening göra det lättare att uppfylla bestämmelserna om specialkompetens i instruktionen. Nämnden anser vidare att valet av ledamöter och suppleanter i vuxenutbildningsnämnderna även i fortsättningen ovillkorligen skall ske bland personer som företräder utbildningsområdet i länet. Nämnden framhåller att partigrupperna kan nominera kandidater till valen vilka motsvarar de krav författning eller instruktion anger. Enligt nämndens mening är valproceduren här ointressant.

Vuxenutbildningsnämnderna i Gävleborgs och Norrbottens län har inget att invända mot införandet av proportionella val, men är tveksamma till förslaget att de landstingsvalda ledamöterna inte längre skall representera utbildningsväsendet i länet. De framhåller att den verksamhet som nämnden bedriver är så nära förknippad med allmänna utbildningsfrågor att ledamöternas kunskaper om utbildningsväsendet är av yttersta vikt samt att det också är väsentligt att ledamöterna i nämnden har god kännedom om de målgrupper till vilka nämnden vänder sig i sin verksamhet.

2. Suppleanter

Förslaget om en allmän övergång från personliga suppleanter till ett system med grupp-suppleanter vid kommunfullmäktiges och landstings val av suppleanter godtas av flertalet remissinstanser. Likaså är flertalet remissinstanser positiva till att dessa val skall kunna ske proportionellt. I huvudsak positiva uttalanden om förslaget i denna del kommer sålunda från *RFV, RSV, SÖ, länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, Gotlands, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Västmanlands, Gävleborgs och Västerbottens län, kommunaldemokratiska kommittén, Landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet, Stockholms, Kalmar, Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Västerbottens läns landstingskommuner samt Huddinge, Sigtuna, Stockholms, Borgholms, Nybro, Västerviks, Helsingborgs, Malmö, Trelleborgs,*

Göteborgs, Strömstads, Uddevalla, Skellefteå och Umeå kommuner.

Länsstyrelsen i Kalmar län framhåller att Oskarshamns kommun har påpekat att förslaget kan medföra att vem som helst av de valda suppleanterna får kallas till tjänstgöring. Länsstyrelsen finner för sin del att lagen (1955:138) om proportionellt valsätt vid val inom landsting, kommunfullmäktige m. m. kan medföra att en ledamot från ett "litet" parti som har förfall kan ersättas av en suppleant som företräder ett annat parti. Även om förslaget i denna del för med sig att minoritetspartiers inflytande inte alltid kan säkerställas, blir en sådan konsekvens oundviklig med den lagstiftningsteknik som har använts. Länsstyrelsen framhåller att resultatet måste accepteras om man vill garantera att ifrågavarande nämnd eller styrelse alltid skall kunna vara beslutsför. Länsstyrelsen i Malmöhus län framhåller att länsstyrelsen har erfarenhet av de nackdelar som är förenade med systemet med personliga suppleanter. Detta har medfört att den politiska sammansättningen av förtroendemannastyrelsen vid förfall för både ledamot och hans suppleant har blivit en annan än den ursprungligen avsedda. Ett system med gruppssuppleanter skulle enligt länsstyrelsen råda bot på en sådan snedvridning i styrelsesammansättningen.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län konstaterar att den proportionella valmetoden har till följd att personliga suppleanter inte kan utses. Därav följer också att en viss nämnds politiska sammansättning tillfälligt kan förändras. Enligt länsstyrelsen får dock förslaget med gruppssuppleanter anses vara att föredra framför ett system med personliga suppleanter, eftersom man härigenom får en viss garanti för att en suppleant alltid finns att tillgå.

Kommunaldemokratiska kommittén framhåller att inom statliga nämnder gäller för närvarande att personliga suppleanter inte får inträda till tjänstgöring annat än vid förfall för den ledamot för vilka de har valts. I kommunala organ innebär, enligt kommittén, inte personligt suppleantskap ett hinder för tjänstgöring även för andra ledamöter. Detta minskar risken för att en ledamots plats blir tom vid ett tillfälligt förfall. Den grundläggande principen för de kommunala organen är att beslut om möjligt skall fattas av ett fulltaligt organ. Kommittén tillstyrker därför att erforderliga lagändringar görs, så att den kommunala principen om gruppssuppleanter kan tillämpas beträffande kommunalvalda suppleanter.

Landstingsförbundet tillstyrker att man gör reglerna om suppleantvalen enhetliga och finner den förespråkade modellen mer ändamålsenlig än ett system med personliga suppleanter. Svenska kommunförbundet konstaterar att ett system med rent personliga suppleanter är oförenligt med reglerna om proportionellt val, eftersom bestämmelserna i 8 § lagen om proportionellt valsätt förutsätter att alla suppleanter blir gruppssuppleanter för de ledamöter som väljs. Om en suppleant kan tjänstgöra för alla ledamöter minskar också risken för att en ledamots plats får stå tom vid tillfälligt förfall. Förbundet noterar därför med tillfredsställelse förslaget om gruppssuppleanter för alla de ledamöter som väljs av fullmäktige respektive landstinget. Förbundet

påpekar vidare att det i promemorian (s 25) sägs att inget hindrar att ledamöterna utses genom proportionellt val och suppleanterna genom majoritetsval eller tvärtom. Med hänsyn till reglerna i 8 § lagen om proportionellt valsätt anser förbundet att det bör klarläggas om det är möjligt att välja suppleanter proportionellt även om ledamöterna har valts genom majoritetsval.

Kalmar läns landstingskommun förordar i enlighet med förslaget en övergång till ett system med gruppssuppleanter. Landstinget framhåller att systemet innebär att suppleanter kan väljas proportionellt, vilket är betydelsefullt för minoritetspartier och i viss mån kan befrämja samförståndslösningar vid valet av suppleanter. Enligt *Västerbottens läns landstingskommun* är bestämmelserna om suppleantvalet i nuvarande lagstiftning ofta svårtolkade. T. ex. sägs i vissa lagtexter inte klart ut om det är fråga om personliga suppleanter eller ej. Om bestämmelserna om proportionellt val får gälla även suppleantvalet får detta problem enligt landstinget en tillfredsställande lösning. Det kan då inte längre bli fråga om personliga suppleanter utan alla suppleanter som har utsetts kan fungera som ersättare för alla de ledamöter som har valts av landstinget. Landstinget framhåller att detta också ger den fördelen att man har fler suppleanter att välja bland, om en ordinarie ledamot har förhinder. Möjligheterna att alltid få "rätt" sammansättning på det beslutande organet ökar alltså, konstaterar landstinget.

Även *RSV* och *länsstyrelsen i Västmanlands län* tillstyrker förslaget, men gör vissa påpekanden. *RSV* framhåller att systemet med gruppssuppleanter får till följd att det kan inträffa att den suppleant som i andra hand skall träda in företräder ett annat parti än ledamoten. Om den proportionella valmetoden har använts, inträder i sådant fall alltid en suppleant från det parti som har det största röstetalet. *RSV* konstaterar att det således är möjligt att oönskade partiväxlingar uppstår (jfr *KU 1976/77:25 s 73-75*). I promemorian har inte några särskilda föreskrifter, som syftar till att undanröja risken för partiväxlingar, presenterats. Denna fråga bör enligt *RSV* bli föremål för ytterligare överväganden. I avvaktan härpå tillstyrker emellertid *RSV* de föreslagna bestämmelserna om suppleanter. *Länsstyrelsen i Västmanlands län* inskränker sig i sitt yttrande till att behandla frågan om proportionellt val av suppleanter i länsstyrelsens styrelse, men framhåller samtidigt att vad länsstyrelsen anför gäller i tillämpliga delar även för de övriga regionala och lokala statliga nämnder och styrelser som berörs i promemorian. Länsstyrelsen anför:

Den föreslagna ordningen medför naturligen i normalfallet att förutsättningarna för att en från länets synpunkt riktig politisk fördelning av platserna i länsstyrelsens styrelse bibehålls vid förfall för ledamot. Den bör också medföra en förbättrad kontinuitet i länsstyrelsearbetet för de suppleanter som enligt den vid valet uppgjorda turordningen skall kallas till tjänstgöring i första rummet. Dessa bör härmed rimligen få delta i ett större antal

sammanträden än vad som nu är fallet för varje enskild suppleant.

Emellertid gör sig inte enbart politiska motsättningar gällande i styrelsearbetet. Det kan inträffa att olika länsdelars intressen kommer i konflikt. En strikt tillämpning av lagen om proportionella val m. m. kan – tvärtemot vad konstitutionsutskottet anför i betänkandet 1979/80:8 – medföra att kommunala intressen blir företrädda på annat sätt än nu, eftersom turordningen suppleanterna emellan är given genom valet. Det blir således helt beroende på tillfälligheter om den inkallade suppleanten får representera ledamot från samma länsdel.

Förslaget ger heller inga garantier för att de representationskrav som anges i 42 § länsstyrelseinstruktionen, avseende erfarenhet från verksamhet i näringslivet och från arbetstagarorganisationer, blir i högre grad tillgodosedda än vad som nu är fallet. Risken att det kravet blir i än mindre mån tillgodosett än i dag ökar i stället av samma skäl som angetts beträffande förutsättningarna att tillgodose de olika länsdelarnas intressen.

Förslaget medför i viss mån försämringar jämfört med dagens situation och förstärker till och med vissa av de brister som råder i dag. Dessa omständigheter bör dock inte få stå i vägen för att skapa så goda förutsättningar som möjligt för en från politisk synpunkt riktig sammansättning av länsstyrelsens styrelse. Länsstyrelsen tillstyrker därför förslaget.

Länsstyrelsen vill emellertid i detta sammanhang peka på de konsekvenser som kan bli följden av att proportionellt vald ledamot eller suppleant avgår under mandatperioden. Eftersom rättspraxis intagit den ståndpunkten att fyllnadval inte får ske under sådana omständigheter kan ju genom tillämpning av reglerna om suppleantinträde de politiska maktförhållanden som uttrycktes genom valet komma att helt förryckas. En ändring av lagen om proportionellt val m. m. bör därför övervägas. Syftet bör vara att åstadkomma en ordning innebärande att den partigrupp, som erhållit mandat vid förrättat proportionellt val, får nominera ersättare, varefter valförsamlingen genom acklamationsbeslut företar fyllnadval. Detta är en ordning som ofta tillämpas i praktiken t. ex. i kommunernas fullmäktige.

Oskarshamns kommun tillstyrker förslaget så långt det avser ändring av systemet med personliga suppleanter i syfte att möjliggöra val enligt proportionalitetsmetoden. Däremot avstyrker kommunen förslaget som innebär att en suppleant skall kunna ersätta vem som helst av de valda ledamöterna. Kommunen anser att suppleanternas tjänstgöringsmöjlighet skall begränsas till att omfatta ledamöter inom samma parti alternativt partigrupp.

Flera remissinstanser begränsar sina yttranden till vissa nämnder eller styrelser.

Länsstyrelsernas styrelser

Länsstyrelserna i Uppsala, Kristianstads, Hallands, Värmlands och Kopparbergs län tillstyrker förslaget om att de personliga suppleanterna bör bytas ut mot grupp-suppleanter i länsstyrelsernas styrelser samt att det proportionella valsättet kan tillämpas beträffande dem. *Länsstyrelsen i Uppsala län* anser att bestämmelserna om personliga suppleanter eller grupp-suppleanter

bör bringas i överensstämmelse med det som gäller för kommuner och landsting. Ett alternativ som enligt länsstyrelsen emellertid bör övervägas är att tillämpa ett system med partisuppleanter, vilket skulle ta tillvara minoritetsintressena. Länsstyrelsen framhåller att det i många fall kan vara värdefullt om en suppleant från samma parti kan träda in vid förfall för ordinarie ledamot. Länsstyrelsen påpekar att det vid dess styrelse kan bli problem för vpk, som endast har en ledamot och en suppleant, medan övriga partier har minst två ledamöter resp. suppleanter. Dessa förhållanden påpekas också av *länsstyrelsen i Värmlands län*. Länsstyrelsen anser att man skall bestämma antalet suppleanter till lika många som antalet ordinarie ledamöter. Om ett parti emellertid har endast en ordinarie ledamot bör enligt länsstyrelsen antalet suppleanter uppgå till två stycken.

Länsstyrelsen i Norrbottens län anser att den nuvarande ordningen med personliga suppleanter kan behållas med viss jämkning. Länsstyrelsen konstaterar att den nuvarande ordningen med personliga suppleanter inte sällan för med sig "tomma stolar" vid styrelsens sammanträden. Promemorians förslag om gruppuppleanter leder förmodligen till att man råder bot på detta problem. Enligt länsstyrelsen för emellertid ett renodlat system med gruppuppleanter med sig vissa nackdelar utöver dem som har berörts i promemorian. Länsstyrelsen framhåller att det således kommer att föra med sig att vissa suppleanter nästan alltid får tjänstgöra medan andra i praktiken aldrig blir kallade. Enligt länsstyrelsen är det dessutom sannolikt att suppleanterna från området närmast residensorten i ett sådant system kommer att tjänstgöra nästan regelmässigt, vilket leder till en sned fördelning inom länet. Enligt länsstyrelsen borde i stället den nuvarande ordningen med personliga suppleanter kunna behållas men jämkad på det sättet, att när en personlig suppleant är förhindrad skall kallelse gå till övriga suppleanter i samma partigrupp i den turordning som de anges i landstingets nomineringsbeslut.

Länsstyrelsen i Stockholms län godtar inte förslaget om att bestämmelserna om proportionellt val skall gälla vid utseende av suppleanter i länsstyrelsernas styrelser. Länsstyrelsen anför bl. a.:

Den föreslagna lydelsen av 42 § femte stycket länsstyrelseinstruktionen innebär att även om suppleanterna inte väljs proportionellt så kan varje suppleant ersätta vem som helst av länsstyrelsens samtliga 14 valda ledamöter. Landstinget måste således vid valet beträffande alla 14 ledamöterna bestämma fullständig suppleantordning. Därmed måste partierna – om man skall komma till någon samförståndslösning och göra valet som "majoritetsval" – rangordna varandra inbördes. Om detta måhända kan upplevas besvärande med dagens situation måste det bli än svårare om något "tvärpolitiskt" parti skulle få så många landstingsledamöter att partiet skall ha plats i länsstyrelsens styrelse.

Utredningen utgår från att det proportionella valsättet kommer att tillämpas mycket sällan även i framtiden. Enligt bestämmelserna skall dock val av ledamöter och suppleanter till länsstyrelsens i Stockholms län styrelse

genomföras som proportionellt val om det begärs av ett så litet antal landstingsledamöter som 12 ($149:14 = 10.6 + 1 = 12$). Man kan väl inte helt utesluta att ett proportionellt val till länsstyrelsens styrelse någon gång kan komma till stånd på grund av de skäl som anförts tidigare, dvs. något partis motvilja mot att ange preferenser bland de andra partierna.

I promemorian anför, s. 32, beträffande inträde av suppleant från annat parti, som kanske har en helt annan politisk inriktning än det parti som den frånvarande ledamoten företräder, att detta förhållande i och för sig inte har någon större betydelse, eftersom man i praktiken sällan använder det proportionella valsättet. Om proportionellt valsätt någon gång ändå används vid val till ett så viktigt organ som länsstyrelsens styrelse bör emellertid konstateras att de föreslagna suppleantreglerna inte tillgodoser det intresse som föranlett förslaget om ny suppleantordning, nämligen att den sammansättning med avseende på olika partiers och länsdelars representation som kommit till uttryck vid valet av ledamöter i så stor utsträckning som möjligt bibehålls vid ledamots frånvaro. Länsstyrelsen vill därför inte tillstyrka att bestämmelserna om proportionellt val skall gälla vid utseende av suppleanter. Det förefaller enklare och ändamålsenligare att anknypa till de regler som gäller för landstingsledamöter, dvs. för varje ledamot utses lika många suppleanter som partiet erhållit platser, dock minst tre. Då kan det som utredningen anför, s. 31, visserligen teoretiskt inträffa att minoritetsintressen inte tillgodoses vid suppleantvalet. Detta torde emellertid vara mer osannolikt än att suppleantval kommer att genomföras proportionellt.

Länsskolnämnder

När det gäller frågan om val av suppleanter i länsskolnämnder ansluter sig *länsskolnämnderna i Stockholms, Kalmar, Malmöhus, Älvsborgs, Jämtlands och Norrbottens län* till förslaget om grupp-suppleanter.

Länsskolnämnden i Stockholms län anför:

Länsskolnämnden i Stockholms län noterar vad den i promemorian refererade föredraganden i prop. 1976/77:19 om förtroendemannastyrelsen i länsstyrelsen anför, nämligen att suppleanterna liksom tidigare borde vara personliga eftersom länsstyrelsen fortfarande skulle vara en statlig myndighet. Bakom detta resonemang antogs ligga farhågorna och huvudinvändningen att en ordning motsvarande den som tillämpas i kommunala nämnder skulle bli onödigt komplicerad eller leda till olämplig politisering av valen och av arbetet i nämnden, vilket kan anses stötande när det gäller ett organ som har rättstillämpande eller liknande uppgifter, så som t. ex. länsskolnämnden har.

Nämnden ansluter sig i detta sammanhang till uppfattningen att intresset av sakligt riktiga avgöranden självfallet bör väga tyngre än intresset av att olika politiska meningsriktningar bereds inflytande i exakt proportion till styrkeförhållandena i det väljande organet. Traditionen och skolningen beträffande politiskt valda ledamöter i domstolar, nämnder och styrelser är emellertid lång i vårt land. Nämnden finner därför knappast troligt att införandet av en möjlighet till proportionella val till skydd för minoriteterna skall kunna påverka t. ex. länsskolnämndernas oväld på sätt som befarats. Nämnden har därför intet att erinra mot de förslag som framförts i kommundepartementets promemoria.

Länsskolnämnden i Jämtlands län framhåller att nämnden inte sällan har ställts inför det faktum, att såväl en ledamot som dennes suppleant har anmält förhinder, varvid inte någon har kunnat träda in i dessas ställe. Enligt nämnden skulle ett system med gruppssuppleanter undanröja detta problem. Liknande erfarenheter och inställning redovisas av länsskolnämnden i *Västernorrlands län*.

Vuxenutbildningsnämnder

Förslaget om att suppleanter skall utses för ledamöterna i vuxenutbildningsnämnderna tillstyrks av *centrala studiestödsnämnden* och av *vuxenutbildningsnämnderna i Jönköpings, Gotlands samt Göteborgs och Bohus län*. Ytterligare några vuxenutbildningsnämnder redovisar en positiv inställning till att suppleanter skall väljas för ledamöterna, men anger som en förutsättning härför att ekonomiska resurser ställs till förfogande för utbildning av suppleanterna, deras medverkan i sammanträdena för att följa verksamheten etc. En sådan inställning redovisar *vuxenutbildningsnämnderna i Kristianstads, Gävleborgs och Norrbottens län*. Även *centrala studiestödsnämnden* understryker att suppleanterna ges verkliga förutsättningar att följa verksamheten endast om ekonomiska resurser ställs till förfogande för arvodering och utbildning.

Centrala studiestödsnämnden liksom *vuxenutbildningsnämnderna i Stockholms, Gotlands och Blekinge län* instämmer uttryckligen i förslaget att suppleanter för de ledamöter som väljs av regeringen skall vara personliga, medan gruppssuppleanter skall väljas för de ledamöter som utses av landsting eller kommunfullmäktige. *Vuxenutbildningsnämnderna i Jönköpings och Göteborgs och Bohus län* anser däremot att suppleanterna skall vara personliga för såväl de ledamöter som väljs av regeringen som av kommunfullmäktige och landsting.

Lantbruksnämnder

Förslaget om val av gruppssuppleanter i lantbruksnämnderna lämnas utan erinran av *lantbruksstyrelsen* och *lantbruksnämnderna i Värmlands, Västernorrlands och Västerbottens län*.

En annan mening redovisas av *lantbruksnämnden i Hallands län*. Nämnden anser att det är väsentligt att ledamöterna har personliga suppleanter, som inte bara i politiskt hänseende är lämpliga ersättare utan även uppfyller övriga önskemål (geografisk representation, kännedom om jordbruk m. m.).

De allmänna försäkringskassornas styrelser m. m.

Förslaget om val av suppleanter för ledamöter i allmän försäkringskassas styrelse, allmän försäkringskassas pensionsdelegation samt försäkringsnämnd tillstyrks av *de allmänna försäkringskassorna i Östergötlands, Uppsala, Södermanlands, Kronobergs, Kristianstads, Bohusläns, Skaraborgs, Värmlands, Västmanlands, Kopparbergs, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län* samt av *Malmö och Göteborgs allmänna försäkringskassor*.

Södermanlands läns allmänna försäkringskassa, som i princip inte har något att erinra mot förslaget, framhåller dock att reglerna för val av suppleanter förefaller vara krångliga. Enligt kassans mening bör eventuellt möjliga förenklingar eftersträvas. *Göteborgs allmänna försäkringskassa* framhåller att systemet med grupp-suppleanter i stället för personliga suppleanter i praktiken inte torde innebära några större förändringar för de förtroendemannaorgan som finns på kassaområdet. Kassen utgår ifrån att med begreppet grupp, varmed avses partigrupp, skall jämföras s. k. grupp-samverkan i form av politiska block.

Inskrivningsnämnderna

Värnpliktsverket har ingen erinran mot de föreslagna ändringarna såvitt de rör inskrivningsnämnderna.

Några remissinstanser uppehåller sig vid att det i författningstexten talas om ersättare för ledamot och inte som i de andra förslagen suppleant. *Länsstyrelsen i Kalmar län, Landstingsförbundet* och *Svenska kommunförbundet* förordar att författningstexterna görs så enhetliga som möjligt och att uttrycket suppleant används i stället för ersättare.

Länsvägnämnder

Statens vägverk förordar en övergång till proportionella val till länsvägnämnderna.

Beslutsnämnder för psykiskt utvecklingsstörda

Socialstyrelsen framhåller att problem kan uppstå beträffande suppleanterna när det gäller i vilken turordning dessa skall inkallas. Socialstyrelsen anför i det sammanhanget följande:

Av 7 § instruktionen (1968:151) för beslutsnämnderna för psykiskt utvecklingsstörda framgår att arbetet i beslutsnämnd skall bedrivas "med största möjliga skyndsamhet". Vidare finns i 23 § andra stycket omsorgslagen en bestämmelse med innebörd att vissa ordförandebeslut skall prövas av nämnden utan dröjsmål och senast tio dagar från dagen för ordförandens

beslut. Bestämmelserna i 19 § omsorgslagen om muntlig förhandling innebär också att ärende som regel inte kan avgöras genom beslut per capsulam. Det kan ibland vara svårt att med kort varsel få tag i suppleanter inför ett sammanträde i beslutsnämnd. Införs regler i fråga om den turordning enligt vilken suppleanterna skall inkallas föreligger risk att arbetet i beslutsnämnd kan fördröjas.

Bestämmelserna om skyndsamhet i arbetet hos beslutsnämnd är av väsentlig betydelse för de personer som berörs av verksamheten. Formerna för utseende av suppleanter bör därför underordnas detta intresse. Socialstyrelsen är därför beredd att tillstyrka vad som föreslagits om utseende av suppleanter i det nya andra stycket i 18 § omsorgslagen om garantier skapas för att beslutsnämndernas verksamhet inte fördröjs genom svårigheter att med kort varsel få suppleanter att inställa sig till tjänstgöring. Eventuellt kan här diskuteras att i bestämmelsen införa ett tillägg med innehåll att den fastställda ordningen för inkallande av suppleanter får frångås om risk eljest skulle förligga att avgörande av visst beslut skulle oskäligt fördröjas.

3. Ikraftträdande och mandatperioder

Några få remissinstanser tar i sina yttranden upp förslaget om ikraftträdande av de olika ändringarna och mandatperioderna.

Länsstyrelsen i Kalmar län förklarar sig inte ha något att erinra mot förslaget i denna del. *Värnpliktsverket* anmärker att beträffande inskrivningsnämnderna i vissa län, däribland Stockholms, sträcker sig den pågående mandatperioden från den 1 januari 1980 t. o. m. den 31 december 1982. Detta bör enligt verket eventuellt påverka ikraftträdandebestämmelserna.

Lantbruksnämnden i Västerbottens län konstaterar att förslaget om val av ledamöter m. m. till lantbruksnämnderna föreslås träda i kraft den 1 juli 1981. Enligt nämnden märks förändringen mera påtagligt först vid nästa mandatperiods inträde den 1 januari 1983. *Göteborgs och Bohus läns landsting* finner det lämpligt att nödvändiga författningsändringar träder i kraft fr. o. m. nästa mandatperiod.

Länsstyrelsen i Västerbottens län liksom också *Västerbottens läns landsting* anser att förslag om nya mandattider för vissa organ borde ha utarbetats så att de hade kunnat träda i kraft samtidigt som övriga bestämmelser. Enligt såväl länsstyrelsen som landstinget skulle bestämmelserna kunna utformas så att man i författningstexten skriver in att mandatperioden skall överensstämma med den som gäller för kommunala nämnder. På det sättet skulle ingen ändring behöva göras om en övergång till fyraåriga mandatperioder skulle bli aktuell. *Kommunaldemokratiska kommittén* påpekar att lantbruksnämnder och inskrivningsnämnder i dag har en mandattid som avviker från den i övrigt sedvanliga. Deras nya mandatperiod börjar den 1 juli 1981. Från kommitténs utgångspunkter förefaller denna ordning mindre lämplig. Nyvalda landsting och kommunfullmäktige bör i stället under december 1982 få tillfälle att utse nya ledamöter i nämnda organ. Kommittén anser därför att en anpassning av mandattiderna bör åstadkommas i samband med de nu aktuella lagändringarna.

Några remissinstanser tar upp mandatperioden inom de allmänna försäkringskassorna. *Riksförsäkringsverket* påpekar att det i delbetänkandet *Former för styrning av försäkringskassornas organisation och förvaltningsutgifter* (Ds S 1980:7) har föreslagits att mandatperioden för ledamot i försäkringskassans styrelse skall börja löpa den 1 juli med hänsyn bl. a. till att räkenskapsåret för kassorna föreslagits omläggas till det statliga budgetåret. *Riksförsäkringsverket* har i sitt yttrande över delbetänkandet framhållit att om man vill låta mandatperioden sammanfalla med räkenskapsåren bör undantag göras för kassornas del från förslaget i promemorian att utgångspunkten för mandatperioden skall vara den 1 januari året efter då val i hela riket av landstingsledamöter och kommunfullmäktige har ägt rum. Samma påpekanden görs av *de allmänna försäkringskassorna i Östergötlands och Värmlands län* samt av *Försäkringskassaförbundet*. Det senare anser att mandatperioden inom kassorna bör anpassas till det statliga budgetåret, om förslaget genomförs.

Ett par instanser behandlar frågan om mandatperioden för vuxenutbildningsnämnderna. *Centrala studiestödsnämnden* anmärker att ledamöterna i vuxenutbildningsnämnderna är utsedda t. o. m. den 31 december 1982. Enligt nämnden bör ändrade bestämmelser därför gälla fr. o. m. den 1 juli 1982 och inte så som har föreslagits fr. o. m. den 1 juli 1981. *Vuxenutbildningsnämnden i Malmöhus län* påpekar att ledamöter valda av kommun och landsting har mandatperiod som sammanfaller med ordinarie mandatperiod för sådan ledamot i landsting och kommunfullmäktige. Mandatperioden utgår således den 31 december 1982.